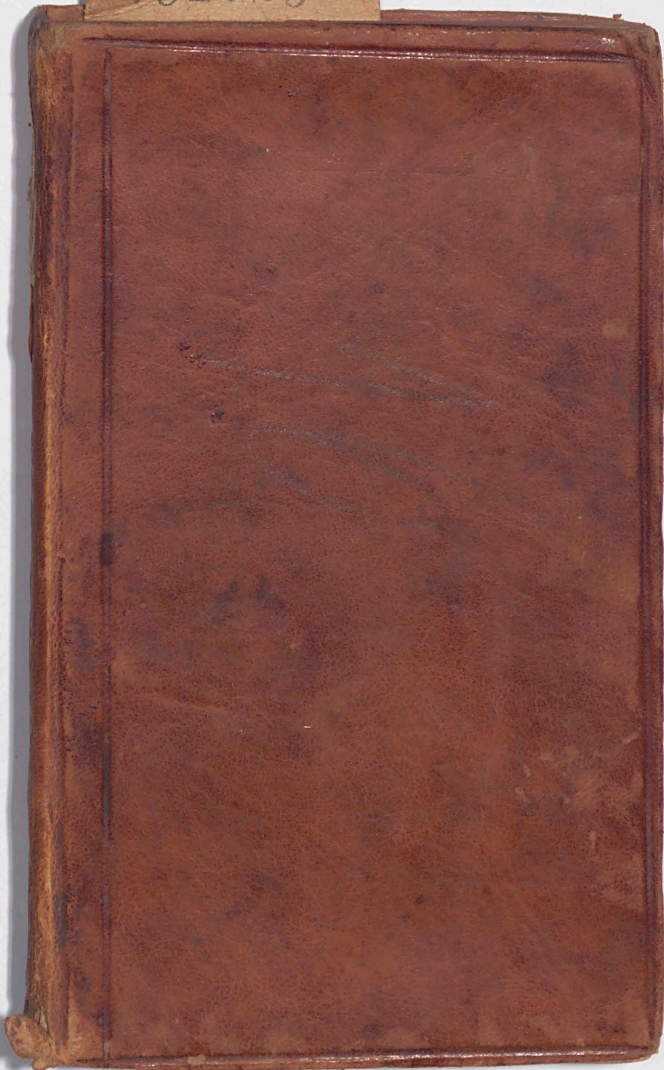

751025

L
Petra III. 97.

Ex Libris Josephi
Andree. Anno
1780.

Pars II^{da} non est edita,
Auctor est Franc. Pinka
fesse Steph. Katona
Histori Critic XXXIX p. 990.

PRIMA QUINQUE SÆCULA
REGNI
MARIANO-
APOSTOLICI

Denno

Ethicè adumbrata.

4059
P A R S P R I O R.
H O N O R I B U S
S P E C T A B I L I S , A C E R U D I T I
D O M I N I , D O M I N I
S I G I S M U N D I
P E C H Y D E E A D E M .

*Dum in Alma Episcop. Societatis JESU
Universitate Cassoviensi.*

P R O M O T O R E

R. P. FRANCISCO PINKA
é S. JESU, AA. LL. & Phil. Doctore,
ejusdemque in Physicis Professore Ordinario.

*Primâ AA. LL. & Phil. laurea ornaretur,
A NEO-BACCALAUREIS Condiscipulis dicata:
Annò MDCCXLV. Mense Jun. Die 3.*

CASSOVIÆ, Typis Academicis S. J.

NAGY IVÁN

SPECTABILI,

AC

ERUDITO DOMINO,

DOMINO

SIGISMUNDO

P E C H Y

DE EADEM,

AA. LL. & Philosophiæ Bacca-
laureo recens creato.

SP

LIS,

ERUDITIONE DOMINE,
DOMINE
 NEO-BACCALAUREE.

*U*plici titulo vestigalem glo-
 riam nostram hodierno die,
 TIBI debemus Spectabilis Do-
 mine Neo-Baccalauree! alterò: quòd
 ad eam præcellenti eruditione TUA,
 æquè & virtute TE nobis Ducem exhi-
 beas; alterò: quia quid quid in nos ex hac
 Philosophia laurea redundat emolumentum,
 à TE, velut fonte, profluxisse videmus.
 Scilicet id unum & ad honorem, & ad
 lætitiã nobis accedere poterat, ut in

partem felicitatis hujus TU nobiscum,
nos TECUM veniremus. Et verò tan-
ta sunt dotes TUÆ Spectabilis Domine,
ut illis non minus incitamento fueris
singulis, quàm omnibus admirationi.
Nam, ut gloriosos Majorum TUORUM
cineres prætereamus; ut nihil dicamus
de illustri Prosapia TUA, qua hodie dum
tot ab avita Religione, ac eruditione
Clarissimos Viros censet, ut Sola, &
Una, magno Superùm favore, pluribus
provinciis sustinendis, atque moderan-
dis sufficiat; ut Spectabilem Genitorem
TUUM, ceu Patrem Patriæ, Religionis
decus, Scientiarum, ac cum primis Juris
Patrii prope oraculum, virtutum, ver-
bò, lectissimarum Sedem, ac domicilium
humili silentio veneremur; ut denique
mittamus plurima alia decora TUO-
RUM, que ità illis sunt propria, ut
plurimum etiam in TE splendoris refun-
dant, & à TE tantumdem recipiant;
dum enim TE ipso palàm facis, accipere
nonnunquam à Majoribus Filios non tam
ut sint, quàm ut magni sint, ac suorum
gloriæ hæredes, unà etiam luculentè do-
ces magnos esse debuisse, à quibus tan-

tus processisti. Illa, illa, quæ TIBI quasi
innata, aut certè TECUM educata sunt,
nobis satis, superque illustrandis erunt:
ingenii vis, ac perspicacia rara ad que-
vis scientiarum arcana, amplissimus erga
alios animus, quotidiana in Superos,
Divamque Matrem devotio, observan-
tia in Majores, affabilitas in pares, re-
verentia in omnes maxima, vita de-
nique, ac morum candor. Loquuntur
hodie dum exquisitas has animi TUI do-
tes veterani Contubernales TUI, qui-
bus ad exantlandas in stadio literario
generosè molestias alios, alios ad virtu-
tis emulationem incendiisti: loquitur
Athenæum illud, quod pro mansuetiori-
bus delegeras Musis, dum magnum quid-
piam se perdidisse, simul ac TE amisit,
adhuc dum fatetur. Nos certè, ubi pri-
mùm TIBI convivere cepimus, TE
probata exemplar virtutis & suspexi-
mus, & feliciter imitandum proposui-
mus. Hæc fuere, ut nullus sit, ad quem,
postquam fama TUA pervolavit, TE
nobis non invidisset: & sanè inviden-
dus eras pluribus, nisi nos TIBI præ
omnibus potiores fuissemus. Hinc, curre

tantus sis, cresce & porrò in spes Patriæ, comoda Reipublicæ, solatium Regni, ac vota omnium. Perge, quò cæpisti, calle, & nobis innocentis vitæ, ac singularis doctrine exemplò ad ulteriores laureas Ducem age. Quod TU, dum facies, à nobis hoc, sincerum nostræ in TE observantia testem, pignus honoribus TUIS inscriptum, gratus accipe. Libellus mole est, at materiâ liber; quia magnis, & multis primorum Hungarorum factis plenissimus. Quem proinde acceptum TIBI fore speramus vel ex eo, quòd & lectissima non nisi contineat, & animum TUUM Patriæ eruditionis capacem juxtà, ac avidum oblectare possit. Fruere illò, dum paribus factis amplius inclarescas, quod advovemus

HONORIS TUI

Studiosissimi

CONDISCIPULI NEO-BACCALAUREI.

D. O. M. A.

Quod

Bonum, Felix, Faustum, Fortunatumque sit, huic Almæ Episcopali
S. J. Universitati Cassoviensi, Senatui Philosophico, Totiq; Reip. Christianæ.

S U B

Reverendo, ac Doctissimo Patre

IGNATIO ROYS,
E SOCIETATE JESU,
AA. LL. & Philosophiæ Doctore,
Sacrorum Canonum Professore,

Nec non

Inclytæ Facultatis Philosophicæ
DECANO SPECTABILI.

Spectabiles, Perillustres, Reverendi,
Prænobiles, Nobiles, ac tam Virtute, quam
Eruditione conspicui.

In Aula Universitatis An. MDCCXLV.

Mense Junio, Die 1. Hora 8. matutina.

Prima AA. LL. & Philosoph. Laurea
condecorati sunt.

P R O M O T O R E

R. P. FRANCISCO PINKA,
E SOCIETATE JESU,
AA. LL. & Philosophiæ Doctore,
ejusdemque Professore Ordinario.

NOMINA PROMOTORUM,

Ordine Alphabeticco.

1. ADALBERTUS SZOJKOVICS, Libert. Polonus Crau-
soviensis, ex Palatin. Craco-
viensi.

EMERICUS PINTÉR, de Le-
genye, Perill. Hung. Ujhel. ex
Comit. Zempliniensi, è Conv.
Nobilium.

SIGISMUND. ANT. PECHY,
de Eadem, Spectabil. Hung. ex
Com. Sárosiensi.

SIGISMUNDUS LÖTSEI, Nob.
Transylv. Claudiopol. ex Co-
mit. Kolosiensi.

Ordine Alphab.

2. ANDREAS RÉPASI, Hung. Só-
Variensis, ex Comit. Sáros.

FRANCISCUS WUKANICS,
Civ. Hung. Bud. ex Com. Pil.

IGNATIUS KRACZER, Civ.
Hung. Leut. ex Com. Scepus.

JOANNES SARTORIS, Libert.
Hung. Szelczenfis, ex Com.
Zoliensi.

3. ALEXAN. HORVÁT, Nobilis
Hungar. Homok-Tereniensis,
ex Comitatu Neograd.

Ord. Alphabet.

3. { ANDREAS DÖRI, de Jobba-
Háza, Spect. Hung. Miskol-
cziensis, ex Com. Borsodiensi.
ANDR. TALIAN, de Vizek,
Perill. Hung. Onod. ex Com.
Borsod.

JOAN. KALCSO, Nob. Hung.
Galfaiensis, ex Com. Neogr.

JOAN. TANNER, Civ. Hung.
Cassov. ex Comit. Aba-Ujvar.

Ord. Alphan.

4. { JOSEPHUS WERBOVSZKY,
Nob. Hung. Malfalvensis, ex
Comit. Scepusiensi.

LADISL. MISKOLCZY, Nob.
Hung. Bartf. ex Comit. Sáros.

MICHAEL BODVAY, Nobil.
Hung. Miskol. ex Comit. Bors.

LADISLAUS KORPONAY, Nobil.
Hung. Cassov. ex Comit. Aba-Ujv.
è Conv. Nob.

* MARTINUS STRAMSKI, Civis
Pol. Neofor. ex Palat. Cracov.

* VALEN. KRCSMARCSYK, Hun.
Krompach. ex Comit. Scepusiensi.

EMERICUS BESSENYEY, Nob. Hun.
Izbugyiensis ex Comit. Ungvariensi.

LUCAS HABINA, Libert. Hung. Var-
haniensis, ex Com. Sárosiensi.

PAULUS MESZAROS, Nob. Hung.
Jasz-Berinenſis, ex Diſtrictu Jazygum.

ANDREAS PENXA, Libert. Hung.
Nagy-Frankov. ex Comit. Scepuſ.

JOANNES STRAKOS, Hung. Selni-
cenſis, ex Comit. Liptovienci.

CHRISTOPH. ZEMBOVICS, Hung.
Katzvinkienſis, ex Comit. Scepuſ.

ANTON. BAJNOCZY, Nob. Hung.
Szécs-Kereſztur. ex Com. Zemplin.

MICHAEL OGIBOVICS, Hung. Ol-
falvenſis, ex Comit. Scepuſienſi.

EXTRA ORDINEM.

Rev. D. FRANC. KADAS, Nob. Hun.
Gyöngyöſ. ex Com. Heveſ. Sem.
Kisd. S. L. R. H. Alum. Diœc. Agr.
imi Anni Theol.

Rev. D. PAULUS BUZASY, Libert.
Hung. Gácſ. ex Comit. Neog. Sem.
Kisd. S. L. R. H. Alum. Diœc. Agr.
imi Anni Theol.

PROBLEMA IN AGTU DECISUM.

Fortiorésne primis 5. Sæculis fuerint Hun-
gari, qui pro mœnibus contra hoſtem depugna-
bant? an, qui cum iisdem aperto in campo decer-
tabant.

*PROPOSITIO OPTICO-CATOPTRICO-
DIOPTRICA.*

Camera obſcura portatilis univerſæ Optices
ſynopſim brevi compêdio exhibet, & demonſtrat.

P R O O E M I U M.

I.

CAJO Cæsare Dictatore evecta
in Orbis Dominam, Deámque Roma,
subinde Augusti, quemadmodum
magnificentiã in marmoream, ita pie-

tatis, sapientiæ, clementiæque artibus in æter-
nam summæ Majestatis arcem assurrexerat, nisi
succedentium sceleratorum (Religio námque ve-
tat dicere, Divorum Principum) capitem avari-
tiam inexplebilis, ambitione sacrilegã, turpissi-
mã libidine, crudelitate supra barbaricam, im-
pietate demum inauditã in servam proculcata in
colluviem scelerum refluxisset, ut sacris in libris
audiat convulsæ sceleribus suis Babylonis no-
mine deformata, suo demerito, justo Divum ju-
dicio. Et sine dubio perierat suis ipsa cladibus,
nisi Divinæ providentiæ urna profudisset Prin-
cipem, qui reponendæ in suum fastigium moli
virtute, & sapientiã post natos Quirites præstan-
tissimus accurrisset.

Constantinus ille genere Augusto, gente Bri-
tannus, magnitudine animi antecessorum ne-
mini secundus, subinde Religione maximus, de-
victis Magnentiõ, utroque Liciniõ tyrannis Ro-
manam restituit rem, atque ut geminatã basi
moles Imperii staret firmior, æmulam Capito-
linæ

linæ novam erexit Romam, ut in hac & veteri, polis nempe terrestribus Romanus verteretur Orbis. At verò iterum mole suâ Roma laboravit, námque post fata parentis optimi tres Augusti fratres suscepere Imperium partitis Provinciis; postremus paternæ Religionis desertor, Arianæ impietatis fautor Constantius rimam, quin hiatum fecit, ut Imperium pateret ad ictum & ruinam. Ulturus enim perfidiam DEUS, ratum habuit in sceleris pœnam, ut septentrio totum se plenâ tempestate effunderet, essetq; DEO gladius ad insaniam Arianorum percutiendam.

II. Immanium ergò populorum exercitus, quos extremus Aquilo ab humanitate submovit, mores horridi, fera indoles severiore Hieronymi calculò in feras duraverat; veri Numinis incuria infra belluas projecerat, egestas maxima in rabiem armavit, Pannonias inundant primùm, inde fluctu trudente fluctum, Gothos Vandali, hos Heruli, Alani, Avars, Hunni occupatis pellunt sedibus, ac in ima Italiæ propellunt viscera, etiam ultrà Gades & in Africam; donec discerpto Imperii Romani corpore novis nova nomina regnis dederunt, Francico, Hispanico, Longobardico, Hungarico communi nomine genus omne Romanis dictum barbari, adeò tamen iniquò in meliorem subinde eventum convitiò, ut exultos ad omnia humanitatis jura Quirites barbari hi facilè superaverint. Quas quidem fortunatas undequaque vices ad varios plerique fontes reducunt; ipsam enim melioris cœli temperiem fecisse, ut sterili è solo transplantatæ gentes fœcun-

cundos unâ dulciorésque fructus germinarent; aliis consuetudinem cum Romanis probari, quâ virtus improbos persæpè reddit probitati; denique ætati tribuunt plurimum in hac vicissitudine non pauci, crudi namque cætera fructus aut marcescunt tempore, aut maturescunt; Religioni certè Christianæ fructus mansuetudinis dandi sunt in acceptis, ut cuilibet vel à limine salutanti scriptas à Christo nato gentium historias in luce positum videtur. Ubi enim Divina hæc Religio sanctitatis suæ insinuavit radios, pleniore simul agmine infudit rerum Divinarum cultum, pietatem in patriam, in suos charitatem, inter cives concordiam, in omnes benevolentiam singularem.

III. Jam stilô animoque intentô ad res Hungarorum, quos uti profundior ignorantia Divinûm pares in rabie inhumana cæteris, ita splendor infusus fidei evangelicæ nihilô fecit populis humanioribus inferiores; tres earum veluti ætates suis notatas æris invenio: Unam, quâ ethnicæ superstitionis adhuc tenebris involuti, Europam eruptione barbarâ populati sunt Hunni. Alteram, quâ Regnô jam conditô Christiani sive veterum Hunnorum reliquiæ, sive nova Gens Hungari annos quingentos floruerunt. Ultimam denique ad nostra hæc tempora partim sub jugo Sultanorum, partim sub Austriacæ alis clementiæ exporrectam.

IV. Primam illam ætatem tum suâ confusam caligine, tum vastati Orbis excidio invisam adeò infelix corrumpit memoria, ut dum vulgus antiquius

quius seu scribentium insolentiâ, seu territò dudum geniò omnia in deterius depingente, Hungaros genus Satyrorum credidit, effecit, ut hodie dum remoti abhinc paululum, & albæ mentis homunculi ex bellico cultu vestium, quò volantes pileis assurgunt alæ, tergò tygridum, pardorumque defluunt exuvix, nescio, quasi quoddam semihominu genus, eos perhorrescant; adeò nimirum difficiles sumus injurias oblivisci. Hinc fluxisse facilè sit conicere, ut complures rerum Hungaricarum è tenui mufatione gnari, modò sermonem & quidem in peregrina sibi causa non æqui admodum judices & durum & sibilantem, voces ipsas sesquipedales traducant; modò profusam comptandi licentiam accusent, cum tamen in istis esset locus veniæ, quibus patrii soli felicitas fecit copiam grani melioris, & fruendi indulgentiam. Sunt, qui excordis prorsus inertix arguant Hungaros, nec nisi somno crapulæque totas hyemes ignavissimè devovere, quando tamen peregrina manus buccellam porrigat nulla, multi Hungarorum laboribus nutriantur; sunt etiam, qui ut profusos laudis, & gloriæ studiosos plus æquo reprehendant, nec ambitione carere. At ambitionis infimulate pronum est æmulis; gloriâ verò attolli, liberalem esse laus fuit prima optimorum ingeniorum. Icon animorum gemina in Hungaris perstringit, alteram incertam fidem, quod quidem crimen in aliis gentibus sagacioris consilii profunditate, utili ac necessitate redimitur, in Hungaris tantò levio-rem mereretur arbitrum, quantò pluribus cir-
cum-

cumventi erroribus, cui potissimum fidere debeant, minimè assequuntur: alterum depingit venustiùs, dum libertatis acerrimum studium ità describit: *Magna licèt in Regno libertatis vestigia; item: Non alia nobilibus cura ingentior, quàm nè quid de iis prerogativis decedat, quas à tam multis atatibus intemeratas habent.* Quod quidem studium si pulsis Regibus dedit Romanis Consules, & Tribunos, fatò, quò accidat, nescio, ut in Hungaris pateat criminationi, postquam nec superi repererunt, donum, quod darent mortalibus præstantiùs, quàm & rectè & liberè agendi facultatem.

V. Unum tamen est etiamnum, fuit veteri ætate celebriùs, Pannonici nimirum soli felicitas & ad usus humanos exquisita ubertas, quam & Romanæ quondam familiæ amârunt opibus, & præfecturis inclytæ, & peregrinæ gentes, dum pulsas aliis novæ sedes figerent, ut quod Atticæ contigit ob ficus grandiores à Xerxe, id ipsum Pannoniæ & pluribus titulis, ut quando illam fertilissimis Europæ plagis aut æquârant, aut antulerant scriptores, eandem sibi ferrò gentes plurimæ vendicarent.

VI. Ætatem ultimam diu infelix egit Hungaria, meruitque sin minùs omnium, certè benè animatorum dolorem, posteaquam Mohacsiensi clade prodita, discordiâ æmulatorum perdita, denique ab immanissimo hoste sub jugum missa usque adeò sibi evasit dissimilis, ut eam nosci vix posse fateretur Barclajus: *Indolem gentis ideo magis arduum scire, quod hoc sæculò horribili*

glade percussa est, suisque moribus vix relicta, hinc urgentibus barbaris potitisque magnâ parte provinciâ, hinc milite ex omnibus Europæ populis ad auxilium lecto, morâque ac multitudine aliquid suorums morum sensim in illam regionem transfundente. Quamobrem priusquam de postrema hac ætate altera prodeat in lucem pagina, mediæ illius, quingentorum annorum curriculô, suisque actæ moribus Hungariæ hæc esto forma, quæ nativo potissimum regebatur Principe, patriis legibus, domesticis ritibus, indole sua; viditque uti res magnæ ferunt, felicitis æquè ac infelicitis fortunæ casus; dedit exempla, quibus posterorum provocaret studia, memoriam, & amulos animos exterorum.

VII. Tridentina certè synodus, Patrum sui ævi, virtutis & sapientiæ flos, de Germaniæ imprimis procuranda salute sollicita, tum Hungariæ duplici malo Mahumeticæ tyrannidis, & hæreticæ impietatis incumbente pressæ indolens, summarie ad calculum revocatis, florentis olim gentis, ac pro Republica Christiana meritis stipendiis, fuso sanguine, ornatis Romani ritûs viris, atque altaribus, brevi elogiô, sed nonnisi florentissimis datô Provinciis Hungariam decoravit, dum nobilissimam, deque Christiana Republica meritam optimè palam prædicavit. Æneas Sylvius subinde sub nomine Pii II. Pontifex Romanus Fidei Christianæ clypeum, & Religionis murum pronunciavit.

VIII. Ex quibus ornamentis nonnullas tantùm lacinias decerpere fuit animus, nam optima invidit

vidit Sultanorum tyrannis, dum plurima cineré indecorô sepelivit; totúmque hoc laboris ea mente placuit assumere, ut imaginem tantæ gloriæ habeant posterî, non exteri; quanquam enim Anacharsis eruditas multa docuerit Athenas, ege- titque unus Scytha, homo nimirum barbarus, quæ scientiarum domicilium Græcia miraretur. At delicatiori ævi præsentis palato grossis his fragmentis movere stomachum, aut sublimatæ ad apicem virtutis Reipublicæ regendæ peritis viris obtrudere hæc scruta infra consilium fuit. Unum proinde fuit desiderium prodesse popularibus, delectare domesticos, ut dum aspiciunt, quibus orti sint auspiciis, quibus ad virtutem evecti auxiliis, quibus præfidiis tuiti honores, discant nulli non patere viam ad gloriæ sacrarium, qui duce virtute progreditur, nullis naturam etiam sub inhospitali Caucaaso natis adeò iniquam fuisse, quin & ignes inderet animis & capacem rectæ institutionis mentem, modò boni genii sequatur ductum, & Numinis impetum ad sui notitiam, cultúmque pertrahentis.

IX. Atque ut hæc præsens industria palàm faciat Hungariæ Ethicam cum optimis civitatibus, & rebuspublicis consentire, insuper ut fundatæ Reipublicæ authoris Stephani mentem rectè exprimat, ità virtutum ac exemplorum du- cendus veniet ordo, ut & veterum ethicorum sequatur vestigia, & eadem expromantur orna- menta, quæ in suis conditor Hungarici Regni de- sideravit. Cujus desiderii impletis tu te oble- cta, quisquis inspicias, & ut ad suprema labra

compleantur, tuæ virtutis suffragiô contende;
 & quod in viris Principibus adorandum ac sub-
 lime aspexeris, mirare, quòd in privatum cul-
 tum faciet, edisce, & virtutem virtutibus orna.

C A P U T I.

*Hungaria Regnum è singulari DEI pro-
 videntia, Religione, seu primo lapide conditum.*

I. **M**ultum interest, unde res quælibet trahat
 originem, quemadmodum enim victri-
 ces aquilæ imbellem non pariunt columbam, ita
 quo authore, quibus auspiciis natæ sint urbes,
 atque imperia, indagandum imprimis ad capien-
 dum omen de eventu felice aut infortunato.
 Certè conditores, ut latis, aut ferendis à se legi-
 bus robur adderent, & dignitatem, tametsi sa-
 pientiâ & probitate cæteroquin valerent pluri-
 mum, illas tamen inventa Deorum esse, aut ora-
 culis, aut auguriis affirmabant. Lycurgus à pie-
 tate ob servatum ingeniô Charilaum, & ab amore
 justitiæ clarissimus, Spartanorum animos usque ad
 deferendam sibi Reipublicæ potestatem devin-
 xerat, adeò tamen operæ nihil se facturum exi-
 stimabat sinè interposito Divorum Numine, ut
 obsecrare Apollinem Delphicum non superfede-
 rit, quoadusque audiret à Pythia se DEO charum
 esse, nec tam se hominem, quàm DEUM appel-
 lari, ac Reipublicæ statum à se Spartanis indu-
 cendum fore præstantissimum. Necdum satis;
 constitutâ jam Republicâ, inductis in usum legi-
 bus, facturus ævum operi, Delphos repetit,
 oraculum impetrat, mittitque Lacedæmonem:

Leges benè conditas esse, mansuramque eam urbem, si Lycurgi steterit institutis, longè clarissimam. Numa fortunatò duodecim vulturum urbi conditæ auguriò, ut sacras inferat leges ritusque superstitiosos, lucos amœnos, & sacra frequentat loca, cum Jove, & Nympha Ægeria consilia miscet, útque fidem imperet, ancile cœlò impetrat insigne sacrorum. Occupatâ Ægyptò victor Macedo positurus Græcam suòque urbem de nomine, in somnis edoctum se fingit: condatur, *ubi undoso quadam jacet insula ponto opposita Ægypto, Pharon illam nomine dicunt*, tum somniatam Pharon adit, urbemque jubet describere, cui figuræ in solo nigro describendæ cum creta deforet, polentâ utendum erat, quam protinus innumeræ, variæque, ac grandioris formæ volucres diripuere; territus ominosò prodigiò penè desierat, at docetur ab augure urbem ibi fore locupletissimam, omnique hominum genere frequentissimam. Quæ quidem omnia sive mendacio, sive superstitioni obnoxia fuerint, palàm tamen faciunt, quàm intelligant mortales etiam potentissimi nulla sua, aut peritura fore molimina, quæ authore non ornantur Numinis providentiâ, etiamsi dissimulent juvari.

II. Hungarico sanè Regno non tam homines, aut meruerunt, aut rogârunt de cœlis auspicia, quàm sua providum Numen præmonstravit adfuisse consilia, ut meritò non protector tantùm, uti reliqui Christiani Orbis, verùm & conditor ipse audiret DEUS; neque profani tantùm alicujus regni exordia, sed Sacro-sanctæ Reipublicæ

fundamenta poni crederemus. In Constantino religione & gestis verè magno prælusit & victorius, & Christianæ rei in dignitatem erigendæ ciux fomis primùm, tum antè exercitum, certissimum omen; Francorum nobilissimo regno prodigiosa victoria post facta superis vota jecit basin; at Hungarico folio, quæ, quantave sint præmissa cœlô portenta, procul invidiâ, vix paucis est integrum expedire.

III. Geysa ab ultimo Hungarorum à Scythis egressu Dux quartus, post acta variô Marte prælia, sive inter privatas adhuc res, sive cæterorum Princeps, singulari Numinis beneficiô, veræ religionis illectus dulcedine, quanquam antea cruentum circumferre gladium assuetus, ad Christianæ leges mansuetudinis ita totum se composuit, ut & suorum quâ benignitate, quâ vi, etiam exterorum auxiliis adjutâ flecteret animos, certissimus, si qua fata sinant, omnem latè regionem Christo asserere. Verùm sunt sua superis consilia, sunt & tempora, dum namque tam Divinis implet animum curis Geysa, à cœlo non tam impediri, quàm extendi sua vota cognoscit ad Davidica planè vestigia; Ille siquidem quo minùs habitaturo in terris DEO templum poneret, pollutis quanquam justô inimicorum sanguine manibus prohibuit, id solùm meritis, ut & sumptus tantæ fabricæ præpararet, & filium relinqueret pacificum, purum sanguinis, opibus, & sapientiâ post homines natos potentissimum, qui purissimes ad ponendam aram, feriendâsque uni DEO victimas manus asserret. Utrumque obtigit Geysæ,

fræ, cujus adhuc è manibus ibat vapor ad superos, neque videbatur superis, ut calentes inimicò sanguine manus pacificam cæderent victimam adductæ ad pietatem Hungariæ; meruit nihilominus insigni desiderio & maximis pro re Christiana conatibus hæredem, indole planè regium, à cæde ac injuriis alienissimum, qui patris vota redderet effectui. Qua super re nocte intempestâ sponsonem à superis accepit, & nè illudi sibi existimaret infomniis, aut præfagiis animi anhelantis, in oraculi testimonium excipit adfuturum proximè virum sanctissimum, æquè ac inferendæ gentibus Christi fidei ardentissimum, qui tingeret unâ baptismali fonte filium, unâ Divinæ religionis placitis institueret. En primum Hungariæ felicitatis oraculum!

IV. Neque conjugi Saroltæ rem tantam voluit occultam DEUS, sive quia tenerior animus fulcrò indiget, sive quia adjunctrices ad bona consilia viris adjungere amat heroinas; qualem Clodovæo Clotildem apud Francos, Agilulpho Theodelindam apud Gothos, Hermenegildo, & Patri Leovigildo Ingundem apud Visigothos in Hispania. Saroltæ igitur ut majoribus Hungaria Christiana, ac regia oreretur prodigiis alter humana in carne Angelus sanctissimus Proto-Martyr Stephanus, quiescenti nocte, ac propediem parituræ adest; nè quid imprimis metuat, admonet, imò sibi gratuletur ac votis suis, nascituram enim illi sobolem, indole prorsus Divinâ, ejus protegendæ sibi curam fore; jubet insuper suo de nomine Stephanum dici oportere. En alterum,

rum, quale præcursoris Domini olim erat prodigium!

V. Subinde natus, ac exactâ sub oculis, & manu Adalberti prima ætate Stephanus, is ex amussi Christianæ legis efformatur hæres, qui ad primam parentis orationem universô procerum, populiq; consensu, sed imprimis voluntate Numinis Hungaris imperaret. Inter primas ab obitu pientissimæ Patris curas erat tueri religionem, accitisq; ad proferendum nomen Christianum viris sanctissimis propagare. Ivissentque velis felicibus res Hungaricæ, ac religionis, nisi complures, & nota gentis ferocia arcuisset, præsensque metus rerum novarum ab iis, quos pristinæ superstitionis obstinatio in transversum rapiebat. Horum facile Princeps Cupa, Simegiensis dynasta vehementiores Stephani ad fidem suscipiendam stimulos ferre dedignatus arma conclamat. initur prælium, & quanquam egregiis ducibus partes Principis sustinentibus dubium, donec positus Stephanus genibus superos in auxilium evocaret, nec diu desiderati cælites, ut ostenderent suis consiliis, auxiliis geri, & erigi rem Hungaricam, & Cupam, & plenam de Ethnicis dedere Stephano victoriam, ut abrasô obice totam latè religio inundaret Pannoniam, & in pace effloresceret. En tertium par Theodosiano prodigium!

VI. Victor beneficio redditurus gratiam, primum Divi Martini quondam è Pannoniis oriundi honoribus ædem instruit, privilegiis, cænobiô Ordinis Benedictini, & facultatibus amplissimis cum jure decimarum, ut etiam devictorum è prolibus

libus penderentur ; Romam deinde Africum donis onustum , & postulatis in decus, & incrementum Hungaricæ religionis mittit, ut more Christianorum Principum obedientiam, ac reverentiam deferret ; in tutelam Romanæ Ecclesiæ se, suosque commendaret, ut erectos à se Episcopatus, & Sacerdotum res sacras curantium Collegia juribus, & autoritate firmaret Antistes eo temporis rei Christianæ Sylvester II. Aliter sanè tum suo in Legato adfuit Romanas ad portas Stephanus, atque Hunnorum olim Rex Attila aut Trecis contra Lupum, aut Romæ contra Leonem imminebat, dum vindex iste scelerum, flagellum DEI, & metus Orbis cladem, ille de stratis DEI hostibus triumphum inferebat. Verùm etiam eventu dispari redibant ; nam novum iterum prodigium, iidem cælites, qui Româ prohibebant Attilam, & si quid auderet, minabantur cladem, jam pro Stephano in urbe laborant contra corrivales. Illud hic observatu dignissimum, quòd invasuri Gothi, Vandali, quemadmodùm Alaricus à genio nescio, quo urgeri se testabantur ad Romam evertendam, Attila se prohiberi sentiebat, turpe siquidem atque ingratum videbatur superis ab ea gente expilari tunc Romam, à qua deinde nomen Hungari acciperent regium, & coronam.

VII. Paraverat dictus Pontifex Micislao Polono ad Christiana sacra recens converso, eòq; nomine de tota gente sua præclare merito coronam ; sed cælò Judice Hungarus eripit non vi, sed superis imperantibus ; nam sive sanctitate Ste-

phani superante, sive occulto consilio, nocte iterum, ut falso jam criminemur noctem nihil moderabile suadentem, intervenit Angelus, ad futuros crastino Principis ignotæ gentis (ignotam dixit, quia à DEO occultè in populum DEI & Ecclesiæ destinata fuit, & ad Regni dignitatem vocata non sciente Pontifice, neque adhuc, quæ in ea fiebant, publicâ authoritate gerebantur, aut publicâ professione obedientiæ) Legatos de rebus suis relatuos, quibus diadema regium cum titulo paratam det ad eorum Principem deferendum. Insequenti die felicibus sanè avibus adest Africus, facit imperata Pontifex, postulata confirmat omnia, jus designandi Episcopos, & plena potestate vicarium dicit; insuper datò diadema Regem creat, atque ut Ecclesiastici muneris exercendi collatam Regi potestatem firmaret, crucem argenteam Regi in processu tum publico, tum bellico (quemadmodum Romanæ Aquilæ in crucem Constantinianam, ità Hunnicæ, quas ab Attila bello præferebant in Stephanæam felici metamorphosi transirent. Ità magnâ vestigia terrebat Hungarorum religio) præferendam donat, atque si contra superum consilia se quis tollere audeat, præ Catholico, aut Christianissimo, titulum Regis Apostolici.

VIII. Tardiùs equidem nobilissimâ Francorum, aut Hispanorum gente ad religionis lucem oculos advertit Hungaria, sed prodigiis fortasse clarioribus, sive deinde ad pertundendam veteri superstitione duratam gentem, cædibus, ac rapinis innutritam efficaciore opus fuerit radiò, sive fir-

firmioribus demerendam censuerit cœlum præfidiis, quam constituerat Christiani nominis contra barbaro propugnaculum. Poterat certè tanti nominis prærogativæ reniti Italia toties olim aut exercitu deletò afflicta, aut innumeris cædibus, atque rapinis ab Hunnis lacerata; poterat resistere Gallia suò quondam sanguine armis Hunnicis inundata; meritò indignaretur Germania per Lehelum, & socios Duces usque ad Argentinam in cineres redacta, imprimis autem Austria, vicinique populi è recentibus adhuc bustis, & suorum sanguine fumantes, nisi pacem sperassent à victis jam Divinâ lege Hungaris, & ad humanæ societatis jura revocatis amicitiam. Sudavit Attila, & assit, totâmq; ætatem egit sub pellibus, ut qui fuerat metus Orbis, Rex esset occidentis, at sibi sua crudelitate obfuit, ut ostenderet cœlum moderatiora consilia eventus habere feliciores; nimirum erat Attila *Terrarum fatale malum, fulmênque, quòd omnes percuteret pariter populos, & sidus iniquum Gentibus.* Lucan. 10. Jactabat se metum Orbis, flagellum DEI, malleum mundi, ad cujus aspectum stellæ caderent, tellus tremere; impulit etiam ad ruinam Romanam molem, Regnum tamen suum non firmavit, cum clementia firmet impéria, dissipet violentia. Quare Attila, qui vindicem DEI gladium circumtulit, ac gens Hunnorum, quæ tantò Duce erumpens exarsit in Gothos, eosque Gothos, qui Orosiò teste Alexandro vitandi, Augusto declinandi videbantur, ex antiquis primis sedibus, tum ex Pannonia expulit; sed quia pugnabat in

Deum, quem non rectè cognoverat, ab Ostro-Gothis, Longobardis, ac denique Francis in Scythiam rejecta est, ut olim Christiani nominis auspiciis à cœlo Regni insignibus ornaretur.

C A P U T II.

*Regnum Hungariae religione feliciter
conferentium.*

I. **P**osteaquam omnium politioris Philosophiæ Magistrorum, quâ parte Ethnicos, & Christianos complectitur, numerus, imò teste Tullio, omnis natio, quamvis immanitate barbara, DEUM aliquem adorandum persensit, adeoque communi calculò insitam nobis à natura esse & imaginem Numinis, & particulam divinitatis in affectu reverentiæ erga Divos, vox una & omnis Politicorum, Regnorum basim constituit religionem, gentiumque exemplis persuasit ea demùm Regna fuisse felicia, quæ superstitioni amplius, quàm aut humanis viribus, aut sapientiæ diu laboratæ consiliis tribuisset. Nam nè Hebræorum genus usque ad pertinaciam aliquando patriarum superstitionum retinentissimum; Romanos, qui teste magnò Leone, dum toti dominabantur Orbi, omnium gentium serviebant erroribus; Græcos atque in his Athenienses supersticiosiores, ut eos Paulus indigitat, memoria repetat; oculos intendere libeat in ipsum Christianæ Reipublicæ cursum, quando jam Romani habenas imperii tenebant sanctissimi Principes Christiani, Theodossi, Ottones, Caroli, Cæsares undequaque magni; cùm durâ cervice Si-

cam

cambri subditō veritati collō imperabant Francis Clodovæi, Ludovici; aut apud Hispanos rerum potirentur Ferdinandi, septentrio Principes haberet Wenceslaos, Canutos, religionis columna, tum verò pulcherrima illa florebant imperia, eo quidem cum indicio, ut licèt superi privatos quandòque etiam sanctissimos jacere permitterent, in Principibus religionis excellentiam singularibus beneficiis foverent. Ex adverso neglecta religio ruinam trahebat Regnorum, quod exempla darent quàm plurima, nisi factura utramque paginam domesticis actis locum eriperent, cùm tamen illud hìc veniat operæ, ut Hungarorum imperium religione ortum, religione stetit, splenduisse illâ labante, aut obscuratâ concidisse planum fiat.

II. Stephanus è cœlo datus Hunnorum nomini in Christianorum catalogum asserendo, conservaturus sanctissimè cæpta, thura adolebat superis, ut parem suæ virtuti filium, ac ducem regno obtineret; sed quem religione meruit, religione cœlo hostiam transmisit, dum in ætate tenera nocturnis vigiliis, inædiâ, affectibus pietatis confectum amisit, imò superi plùs à gratia factum, quàm à natura comparatum in gratiæ, gloriæque sedes rapuerunt. Emerico namque suo duces constituit, qui religione præstarent, ac subinde purpuratam glotiosô sanguine animam cœlo hostiam consecrarent. Adalbertus illi moderatorum Princeps, à civium nonnullis pietatis Christianæ odiô, procul focus, ac penatibus suis submotus Hungaro Principi Christianam sanctitatem

tatem ad suos procuranti obtigit, exceptusque ab eo propensissimè, qui universum DEO regnum dicavit in sacrarium; colebatur hoc sanctitatis columen singulari reverentiâ, fovebatur dulcissimè, & ut viro DEI blandiretur suaviùs, filio dulcissimo Stephanus dedit eundem in magistrum, eâque quidem fiduciâ, & pactô, ut ille nihil ab hoc quàm DEUM, ejus cultum, sacras ceræmonias doceretur. Addit huic Gerardum, ut fons iste Marianæ pietatis, à teneris instillaret saporem, quô par Mariano Regno Princeps nutriretur. Ipse denique imperii, ac religionis propagandæ curis undequaque circumventus in primis tamen regiminis curis posuit, monitis hortari, dogmatis erudire, eadêmque filii memoriæ, & usui tradere, suô potissimùm exemplô, & hoc argumentô, ut Ecclesias facultatibus auget, quòd inde Reges & Cæsares Augustorum nomina maximè mererentur. Pòst hæc præcepta erant Stephani: frequentissimè invisere altaria, canticorum Ecclesiasticorum noctes diésque consuetudini interesse proximè ad modum cœnobitarum, cum his vitam agere, verba de Divinis facere, cæterâque illorum exercere munia, ut crederes non Regem populis, sed cœnobio præsidem efformari. Atque inde fas est credere, quòd cælestibus inescatus deliciis adolescens aut thalami jura non noverit, aut involatam thalamo sponsam reliquerit, spe fretus uberiolem fore ad successores Regni suam virginitatem, quàm cæterorum matrimonia.

III, Atque hæc pronum erat exercere in pacis tran-

tranquillo, at in bellorum nubilo difficilior est cultus religionis; ità quidem res sit apud eos, qui magis vitia Martis, quàm castra sequuntur, in Stephano negotium aliter obtinet, qui bellum religioni voluit famulari; geminò id belli ductu satis ostendit. Erat sanctissimo Regi avunculus Gyula, Latio reponendus inter Julios, Transylvaniæ Regulus, at Scythicis ceræmoniis pertinaciter imbutus, insuper eò titulò hostis cognato; hunc furor invasit, ut non modò monitis revocandum putaret Stephanum ad avitam idololatriam, sed rapinis etiam, infestatione populi recens conversi ad indulgendum idololatriæ cogeret; at è voto Stephani, adeoque religionis bono accidit, cùm pro utroque pugnaret æther, nam irritatus barbarâ cognati feritate Rex primum tranquillitatis, pietatis ac obedientiæ admonet, sed connivente in ruinam Numine, ut felicius surgeret infelix, proficit nihil, ergò comparatò exercitu hostiles terras ingressus Gyulam an præliò, an obsidione victum capit, conjugem unà, liberòsque abducit, & in arcto collocat, ubi constantia pertinaciam, zelus furias, religio superstitionem domuit, attulitque libertatem geminam, civilem unam, Christianam alteram. Ità partâ jucundissimè victoriâ thesaurum è provincia, ac expilata Hungaria comportatum aris addicit, ædem Albensem construit, in quam gemina ornamenta auro obryzo gravia, ut quodlibet 20. pondo premeret, obtulit, eò privilegiò, ut qui usus illis fuisset, potestatem haberet Regis coronandi. Sed his fortunatius illud, quod

quod toti Transylvaniæ sacra nostra aut imperârît, aut persuaserit. Neque caruit lucro liberalis erga superiores animus, ortô siquidem pro limitibus Bulgarorum bellô, Geam Ducem obtruncat, hostes dissipat, spolia tantô cumulô colligit, consecrâtque templis Hungariæ, ut nulla remaneret ædes, quæ vas aliquod Divinis usibus servitutum non acciperet.

IV. Periculosius alterum urfisset bellum Hungaros, nisi pro DEO pugnare Stephanus docuisset. Henricò sanctô è terris ad sidera translato successit Conradus imperii, non virtutis hæres, cui quia cum Pontifice non benè convenerat, neque cum illis, qui Romano militarent, inter quos jure equidem gratitudinis potentissima parabant arma Hungari, hos antea Henrici amicos, nunc in pari pietatis causa omnia facturos, necdum limitibus suis egressos Conradus aggreditur. Dolebat ea res Stephano, non belli metu, sed ruinâ Hungarorum, ne à Christianis sui recens Christiani bello infestati, nec pro religionis, nec pro viciniæ legibus accepti, unius ob noxam à veritate desciscerent; ergò fortissimam aciem instruit apud superiores, & quanquam nox nulla diésque præterierit finè proluxa precatione, tum tamen pro suo grege ardentissimè perorat. Ad erat dies aspectura prælium, quando tesserarius è coelo submissus castra Conradi percurrit, vigilias, & præfectos admonet, ut omnes, unde venerant, in Germaniam pedem referrent. Singulari prodigiô tessera valuit, ut collectis vasibus unus in castris Imperator remaneret, Hic examinatis

matis tesserariis Divina pro Stephano pugnare
 consilia deprehendit, ac nè quid pateretur dete-
 riùs, infectis rebus revertit. Deprehendit & Ste-
 phanus sua cœlo probari desideria, ergò ut am-
 plius demereatur superos, & qui de vicino tunc
 hoste retulit nihil, de domestico spolia cœlo ob-
 tulit.

V. Erant, qui furore idololatricò altiùs ab-
 repti, suave jugum Christi ferre non poterant,
 & ut aliis acerbum redderent, in Principem ar-
 ma sacrilega Duce Cupa Sùmegiensi corripunt,
 verùm multorum criminum reos nefas in pejus
 egit, & Regi subjecit, quorum ille provinciam
 maximâ parte Divo Marino consecrat, celeberrimum
 Benedictino Ordini Cænobium condidit
 novâ lege, ut in usus loci etiam prolium deci-
 mam colligerent; ut omni parte religio ex bel-
 lis caperet incrementum. Erâtque id antiquum
 Hungariæ Regibus, victis hostibus, spolia tholis
 appendere, templa facultatibus amplificare, id
 Geysa II. de Saxonibus aliisque, & alii secuti
 Reges perfecerunt.

VI. Ab Avo ad Andream ex Ladislao Galvo
 nepotem transeamus. Is ejectò Petrò Alemannò
 in Regnum ex Polonia, ubi cum fratribus exul
 agebat evocatus à proceribus, datâ parte Regni
 tertîâ Belæ fratri, duas ipse feliciter gubernabat,
 idololatriam, quam initiò imperii toleraverat,
 publicò edictò vetat, impositâ omnibus neces-
 sitate orthodoxæ religionis tum popularibus,
 tum advenis, qui Hungariam essent infessuri;
 meruit certè tantâ religione frui gustu tranquil-
 læ

læ pacis, nisi Henricus III. pulsus iterum Petri vindicem ingentem terrâ, Danubiôque devexisset exercitum, cinxisset arctissimâ obsidione Posonium, & duorum jam mensium arietatione fatigasset. Rex urbis amittendæ periculô afflictus, quanquam & ipse traheret exercitum, plus tamen spei collocavit in sanctitate, vota facit Deo, si præsentis discrimini opem ferat, erecturum se honori vindicis DEI sub auspiciis Divi Aniani Aurelianensium Præfulis cum Gœnobio Basilicam. En è machina præsens in vota DEUS, obsessos constantiâ firmat, submittit virum natandi peritissimum, qui hærentes ad litora naves ingenti celeritate, quâ carinis parte vehuntur, suffodit, terebratas mergit, itâ improvise periculo occupatis miles ab urbe stragem infert, dissipatos longè submovet, & præsentissimam accipit libertatem. Andreas ipse è vestigio vota persolvit, & in medio Balatone reportatæ in aquis victoriæ monumentum ponit Abbatiam Tihanienfem, antiquissimo Ordinè Benedictino

VII. Reparatoris Andreae filius Salomon, subinde intestinô bellô infamis, actæ denique pœnitentiæ, & victæ vanitatis exemplar gloriosum; dum in cognatum pugnaret genus pro Regni diademate infelix abibat, & victus, ipsô victoriam cœlô in partes Ladislai impellente, dum huic in auxilium mittebat Angelorum manum. Dum pro cœlo ferret arma, vincebat Salomon; Chunni siquidem gens immanitate barbara, & Sacro-sanctis Hungarorum Mysteriis infestissima, coactâ ingenti multitudine, totam, quâ latè patet,

tet, populatur Hungariam, agros diripit, & va-
 flat, oppida incendit, urbes evertit, plebem
 nihil hostile audentem abigit in barbaram servi-
 tutem; aris profanatis evertit templa. Salomon
 adhuc Geyse & Ladislao fratribus benignior,
 onustus prædâ insequitur, nec mirum, tanto-
 rum fra.rum auxiliô cædit, proterit hostes, ami-
 corum & subditorum multitudinem vindicat in
 libertatem.

VIII. Non multum dissimile exemplum est
 Ladislai alterius à Sancto, ex nimia Cumanor-
 um consuetudine cognomento Cumani, qui
 majorum Regum sanctis insistens vestigiis pro
 Rudolpho Habsburgico gentis augustissimæ pa-
 rente vicerat Ottocarum, sed uti otium est semi-
 narium turpitudinis, in vitia dissolutus, à suis
 illis, quos ad oblectamenta fovebat, Cumanis
 circumventus interiit. Vicerat hos ille primùm
 Cumanos, dum acceptæ cladis memores, red-
 dituri malum Hungaris grassabantur, iterumque
 attriverat diviniore prorsus ope, nam dum an-
 cept diu fervebat pugna, ingens in ora Cumanor-
 um imber ex improvise ingruit, hostes & tu-
 multu desperatô, & ex aquis lubricô fallente ve-
 stigio fessos objicit, aut capiendos, aut obtere-
 ndos. Prodigium hoc tantò fuit luculentius, &
 pro conservata religione Hungarica firmiter,
 quantò insolentius est illi pro Divis pugnanti
 dare victoriam, qui postliminio in eosdem erat
 peccaturus, & ab iisdem hostibus interimendus.

IX. Assatim ista ad Hungarorum religionem
 explicandam, at excellentius illud, quod his prin-
 cipiis

cipiis pararetur Hungaria, quæ in clypeum, inò
 propugnaculum assurgeret Christianæ Reipublicæ,
 quâ parte gravissimos pateretur incurfus. Quan-
 quam quid? ajo propugnaculum! gladius ipse,
 qui barbarorum capita feriret, peteret latus.
 Cujus quidem in acie duo consistere Reges, quo-
 rum fama implevit Orbem, felicitas Hungariam
 ad honoris apicem extulit. Andreas horum est
 unus ætate prior, cognomentò Jerosolymita-
 nus, qualis, ut diceretur, fortitudine meruerat,
 Pater ejus Bella III. & suò in religionem studiò
 & Clementis Romani Antistitis autoritate par-
 tîm, partim stimulis excitatus in Saracenos armâ
 decreverat, facturus etiam opetam, nisi aut se-
 gni suâ fortunâ, aut Venetis Dalmatiam repe-
 tentibus impeditus ultrâ votum non processis-
 set, cui dum se obstringit morte præventus fi-
 lio è lectulo mortuali exolvendum sacro-sanctè
 imperat; igitur post Emericum fratrem sinè prole
 defunctum Rex acclamatus pacem domi atque
 cum finitimis componit, omne consilii robur,
 nervos omnes potentiae in Palestinam trajicit,
 denique ab Honorio Christianos Principes ad
 eandem fortitudinem excitante fit Princeps uni-
 versi belli, in quo Damiatam Syrorum urbem
 obsidione pressam, fame, pestèque exhaustam
 capit. Illud hic eget in rem nostram animad-
 versione, quâ firmatur, non propugnasse mo-
 dò, verum etiam protulisse Andream pomæ-
 ria religionis; princeps enim illi cura post vi-
 ctoriam, quam durato per inedia corpore
 promeruerat, Saracenam luem expurgare, Chri-
 stiana

stiana instaurare sacra, Episcopis, sacrorum vasis ac supellectili providere, ut palàm faceret non suis commodis, sed Ecclesiæ incremento se bellare.

X. Excellens hoc religionis studium ingentibus præmiis, & auxiliis cumulavit remunerator, & proborum consiliorum adjutor DEUS, dum ex omnibus Orbis Christiani regionibus, ut antea Stephano pro fundanda apud Hungaros re Christiana, ità nunc Andreæ pro recuperanda redemptoris patria submisit heroas, qui ingenio, nervo, manibus optima consilia sustinerent; Horum gloriosis manibus, cum nomina inviderit ætas, beatam requiem, & loca læta precari superest. At Laurentii Amadei nobilissimæ profapiæ apud Hungaros conditoris meminisse videtur de tempore fama, & florens in seris nepotibus virtus imperat. Illustrissima Amadeorum propago ab eadem, pronum est credere, orta arbore (è qua nobilis ille fructus, Virginis Deiparæ apud Italos encomiastes etiam scriptis libris dulcissimus in Beatorum numerum translatus fuit) originem traxit ex Bogomero de genere Gutkelech; quanquam verò agnomen ipsum aliquid soni Hungarici imitatur, quid si ex primis Hunnis in Italiam stirpem translata affirmet, quod confirmare videtur tam prompta & liberalis Laurentii Amadei ex vetusta Romanorum Consulum progenie oriundi in Andream Regem observantia, & fides, ut conductis ære proprio centum equitibus ei se comitem dederit in Palestinam. Nec illud est absque

que momento, quòd reductò è Palestina exercitu & Laurentiò, reliquis focis discedentibus, adeò huic Hungari, eorùmque mores complauerint, ut inter eos consisteret, & Rex probatâ tum in bello operâ, tum in remanendo industriâ, Va. koniensis districtus perpetuum Dominum dixerit cum jure nobilium. Ab anno igitur 1220 à Laurentio dicto profapia in frondes splendidissimas, Hungariæque utilissimas excrevit; nam præter Paulum Præsulem Csanadiensem, Benedictum Dominicani Ordinis illustre decus, præter cognationes cum florentissimis Hungariæ profapiis, dedit viros togâ, sagâque clarissimos, & togâ quidem Petrum Amadeum, regno Palatinum, Regibus Wenceslao, Ottoni, Carolo, Roberto ministrum charissimum, bellò pariter clarissimum; Bartholomæum Carolo pincernarum Magistrum; Ludovico I. Nicolaum Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Banum; Omodæum denique cognomentò Nigrum Comitem de Lendva, quòd cognomentum à toleratis hyeme frigoribus, æstate urentibus in campo inter arma solibus reportaverit. Bellò clariores fuère Nicolaus Belæ IV. contra Tartaros Dux, à quibus gloriosè in prælio cecidit pro patria. Rolandus sub Ladislao IV. Jacobus sub Ludovico I. Antonius sub Sigismundo, Joannes post Antonii ad Nicopolim cæsi fata sub eodem Rege, ac Alberto, & Ladislao posthumo, Matthæus sub Matthia Corvino, Petrus denique sub Ladislao & Ludovico II. cui commortuus in communi clade, omnes belliduces ætate suâ præstantissimi.

simi. Nutante post cladem Hungariâ, Georgius Ferdinandum I. & Maximilianum, Franciscus Rudolphum, Leonardus Matthiam. & Ferdinandum II. Joannes Ferdinandum III & Leopoldum magnum secuti semper Hungariæ Regno, & in hoc regnanti Austriacæ domui indivulsâ fide conjuncti, quorum exhausta pro patria, & Rege pericula, gesta fortia, obitos honores brevis hæc pagina non capit, recenseris dignissima ingenti volumine pro memoria patrum, & exemplo posterorū. Illustris pariter Palastiorū de Felsô Palást stirps in hanc expeditionē claritatis suæ initia refert. Nam Rex Andreas Palastium præclare gestis hōc bellō rebus jam egregiè nobilitatum in equestrem gradum sustulit ipso in monte Thabor, ubi Christus, ut signatis hac de re literis Rex ait, transfiguratus est.

XI. In Carolo religionis præmia acceperunt Hungari; dissidebant ut in eléctione libera fieri contingit, in Rege advocando. & prævaluit factio altera vice, quæ modò Wenceslaum, deinde Ottonem regno intulit, eâ quidem intentione, ut nemo unus etiam Romanus Pontifex auctoritatem creandi habere videretur, viderunt denique non è commodo patriæ fuisse contraivisse, tandem reverentiâ summi præsulis admiserunt Carolum in Regem, & en ingentem unâ felicitatem, nam triginta annos summa pace fructi. externa bella facile superârunt, imperii fines Carolo Rege in Poloniam, Siciliâmq; propagârunt.

XII. Ludovicus hac pietate vix ulli secundus,

qui cùm quadraginta annos plena pace domi flo-
 ruisset, apud exteros bella perennia continuatis
 victoriis gessisset, quidquid à negotiis belli, pa-
 cisque superesset temporis, id facris misteriis,
 precandi studio ac etiam macerando per inediam
 corpori impendit, tantùmque sui apud Hunga-
 ros reliquit desiderium, ut consensu ordinum
 omnium, universo regno triennalis luctus fuerit
 imperatus, etiam nuptiis in annos subsequentes
 prorogatis, rarò sanè judiciò, & post sanctissi-
 mum Ladislaum nemini secundò. Hujus mili-
 tarem fortitudinem, senatoriam sapientiam at-
 tollunt plurimi, felicitatem mirantur plerique,
 potiore tamen aut laudandi materiam, aut
 causas felicium eventorum nemo æquius assi-
 gnaverit, quàm qui supputatò calculò depre-
 hendit, eum sub hoc Rege fuisse pietatis cul-
 tum, & in Divos, Divùmque homines propen-
 sionem, ut his pars facultatum regni tertia fuerit
 vectigalis. Hæc tanta, ut profaniores dicere
 audent, profusio, semen fuit victoriarum, & ac-
 cessionis regnorum, ut idem Rex evocatus sponte
 Poloniam, sanguine ac virtute promeritum gu-
 bernaret Neapolis regnum. Accessit & causa,
 quæ non nisi à religiosissimo Principe potuit pro-
 ficisci. Imminebat eâ tempestate Orientis Imperio
 fatale genus Mahometani, ad opem Græcis
 ferendam rogabantur omnes, & imprimis Lu-
 dovicus, qui vicinior esset, & inter finitimos
 facilè potentissimus; altò tegebat omnia silentiò,
 nec tebat moras, nec obstinati animi causas da-
 bat, importunitate tandem victus, eâ conditione
 pepi-

pepigit fœdus, ut si cum Christiana Republica, ejusque supremo capite, damnatô schismate in gratiam rediverit. Tanti tamen momenti rem, cum posset, non perfecit, an Græcorum scelere tam præsentem opem prohibente, an fatô superum tantam in animos inertiam permittente. Erat occultus quispiam obex, ut Græci à Latinis defensi toties denique opprimerentur; ut enim exteros Ludovicos, Godefredos, Tancredos, Balduinos aut in ævum non profecisse, aut irritis pugnásse sit intra silentium, tres fortissimi Hungariæ Reges nequidquam audebant, nam adscriptus aris Ladislaus in ipso procinctu diem obiit supremum, Andreas etiam victor coactus reverti, Ludovicus iste induci non potuit, ut ad conterendos barbaros se se conferret; est nimirum series factorum, sunt occulta rectoris mundi consilia, utinam nostris vitiis in clades non irritata.

XIII. Habet hætenus Hungaria potentis religionis insignia trophea, habet gloriam, quod in Saracenos daret belliduces; unum violatæ religionis exemplum, damnatis cætera scribendum fastis addere liceat ad terrorem; cujus meminisse quantum dolor prohibet, tantum imperat Divorum religio. Mortuô Albertô II. Rege, de Ducibus Lithuaniae, Rex Hungariæ eligitur Uladislaus, omni genere laudum apprime cumlatus, victoriarum Duce Joanne Corvino administrat omnia feliciter, ut felicitas ipsa metum incusserit deteriorum; nam ab obsidione Tauruni Amurathem rejicit primùm captis multis, cæsisq;

iterum cædit cum 30000. reliquâ multitudine
 fusâ, fugatâque, denique captô ad Thraciæ, &
 Macedoniae fines Carambajô Asiæ præfecto Amu-
 rathem cogit ad pacis condiciones, sive potius
 fluctuante hæreditariô Poloniae regnô, & Fride-
 ricô Cæsare bellum fortasse intentante cogitur,
 assentiente etiam Cardinali legatô Julianô Cæsa-
 rinô; induciæ his pactis coaluere, ut Amurathes
 totâ decederet Serviâ abductis arcium præsi-
 diis, Despotæ regionis suas opes redderet, abstineret
 Moldaviâ injuriisque ultrò inferendis, retineret
 sibi decennialibus induciis Bulgariam. Firmatæ-
 que sunt utrinque sacramentô, ab Amurathe ad
 Alcoranum, à Rege ad evangelia dictô, aucturus
 iste Sacramenti fidem Eucharistici Numinis præ-
 sentiâ, nisi Gregorius Sanoceus intercessisset. Pa-
 cta improbabant plurimi, multi etiam non re-
 ctè facta ingerere, nodûmque quærere in scirpo,
 viisque omnibus persuadere continuandum bel-
 lum; neque erat id arduum juveni victoriis elato,
 atque ad belli fructus exporrecto. Legatus de-
 nique Pontificius proclivem impulit, hic enim à
 Francisco Cardinali, qui Hellesponti litora inse-
 derat, acceptis de Amurathis fortuna in pejus
 ruente literis, tum rei bene gerendæ spe suc-
 census, tum pudore præcipitis pacis suffusus in
 frequenti procerum senatu pacem, neque rectè
 factam, quia cum jurato hoste nullâ necessitate
 imperatam, neque servatô ordine, quia incon-
 sultâ Republicâ Christianâ, cum qua prius ineun-
 dum fœdus, quàm cum acerbissimo tyranno,
 affirmat vehementiùs. Nec admodum dissen-
 tire

tire visus Juliano Hunniades, qui promissum habuerat sibi Bulgariae regnum partâ victoriâ. Poloni ex adverso per legatos admonebant, nihil fortunæ ludenti cedendum, barbaris etiam servandam fidem, quando illi starent foederibus, multò magis cœlo, quò vade pax inita fuisset. Multò verò maximè adversatur Dracula, qui Transalpinæ præfecturâ fungens multas cum Asiaticis habuit actiones, obtestatur Regem, jam in arma progressum, & oppida capientem obsecrat, demum sibi sequius ominanti nihil concedi videns, è suis quater mille viros expertos Turcarum, duos insuper addit validissimos juvenes viarum gnaros, qui, si quid, ut metuebat, pejus eveniret, expeditissimis equis profugum servarent Regem. Ità jam urgentibus fatis Rex ad Varnam Bulgariae oppidum confidet, Hunniades dispositis in ordinem militibus, Asiaticas copias primò impetu profligat, tum Rege monitò, ut se cum robore exercitûs contineret, & tum integris viribus aggrediretur hostes, si suorum manus ante victoriam fatigaretur; antecedit iterum, atque Europeum Amurathis robur jam propè attriverat, cum æmulorum invidia, & juvenilis ardor extremam Regi calamitatem consciscit; erant siquidem, qui Corvinum suæ unius gloriæ velificantem criminarentur, Regem inde ignavum spectatorem fore atque contemnendum. Tantis ergò concitatus stimulis adolescens descendit inconsultò Hunniade in arenam, & ubi fortissimus erat hostis, prætorianas cohortes aggreditur, quæ tamen &

ipsæ Hungarorum impetu inclinaverant; cùm Amurathes fidem Divûm, hominûmque obtestari, Christi Numen ipsum affari, utrùm pateretur pactam ad Sacro-sancta Evangelia fidem violari? Quâ obtestatione, an militum animos terror invaserit, pugnam non priore fortunâ prosequitur Rex, nam ducis & militis munia fortiter explens equô deturbatur, capite truncatur, ac inde conto præfixum totâ latè Græciâ, Asiâque in signum victoriæ, sed magis ad terrorem sæculorum circumfertur, ut discant homines juratam per Numina non temerare fidem. Ceciderant eô præliô Varadinensis, & Agriensis Episcopi, Cardinalis Cæsarinus, an ab hostibus, an à suis, ut consilium esset consultori pessimum, non liquet, obtritus. Quia verò non sempér unius crimen omnes luunt, clades ea Christianorum non ultra 5000. absumpsit, Turcarum verò 30000. adeò cruenta Amurathi, ut causam rogatus, cur nulla daret signa lætitiæ, responderit: nolle se eô modô sæpiùs vincere. Ità mitigat DEUS acerba prosperis, & quando unius premit imprudentiam, non intendit cladem populorum; nam superfuit & Hunniades in novas Amurathi clades, & in Christiani propugnaculi defensionem.

C A P U T III.

Quibus in Hungaria præsidii fuerit firmata religio?

- I. **P**Lurima sunt, quæ ad Christianam religionem conservandam conducere possint, quis

quis enim Divorum consilia, quæ infinitâ collocant acie, brevi numerô absolvat, at humana mens procul ab illis projecta consiliis, quæ tueri possit, aut successisse deprehenderit, libenter constituit. Neque parvis concluso terminis est animus, aut libertas vagari per infinita; brevibus ergò mens est constringere momentis nonnulla præsidia religionis. Mira sanè videbitur nonnullis repetita tot paginis religio, at cessaverit admiratio, quodcumque in animum venerit totam Reipublicæ Hungaricæ molem in unica religionis basi constituisse, feceritque historiarum periculum, quarum seu sacros, seu profanos texat catalogos, primam semper fecisse vidit religionis structuram. Imò, Divi me juvent, durissimum videbitur, eam modò gentem, quæ tota fuit Romanæ Sedis, ab istius hostibus lacerari. Gentem, quæ florente religione floruit, & si Inchofferò placeat, non alteri secunda; gentem, quæ ubi primùm veri DEI ornata altaribus, magistros tulit, quos emeritis domi pietatis stipendiis, Doctores miserit Orbi peregrino, duxitque Divinas planè colonias: gentem & quis invidet pietati? cui illa tot ædium sacrarum ingenti contentione fecerat honores; gentem, quæ ubi avitâ religione vivit, vivit etiam integrâ sanctitate. Adde dolor lachrymas, at ubi! exhorresce, dehisce anime! ubi barbarorum oppressa jugo, ubi malefactorum accepit coripheos, aspexit hæreses, heu! discerpta est, nunquam veteri parem gloriæ projecit umbram, nunquam affecuta fortitudinem;

vix posteris antiquitatis fidem fecit, vix Regibus pro veteri potentia obsequium. Huc opem pietas! huc potestatem Majestas gentem tot amplissimis divitem familiis, tot maximis claram heroibus, tot Principibus verè Augustis erige, ut ad vetustatis honorem, ad vitam pro dignitate, & magnò ingenio excolendam longiores faveant superi, atque quæ discordiâ, religionis situ traxit ruinam, fide integrâ, fortitudine constantiâque recipiat dignitatem!

II. Heu, heu! me semper atterit in domestica facie historia populorum, imò paribus initiis mala sequentia. Plena est Græcorum fides post Arianam, Macedonianam, Eutyichianam hæresim cladibus, post Ariana dissidia Latinorum calamitate plena historia, ex Africanorum bustis & turpitudine post Mahometem horror est; imò Anglia, Germaniâque sanctitatis Christianæ domicilia, quàm acerbo funeri pedem intulerant! Abiit cum pulcherrimis è marmore, atque ære structis operibus in sepulchra sanctitas, protritæ ceræmonix, aræ profanatæ, eò tandem barbaræ populationis deventum, ut cognatò sanguine maderent omnia, & qui cum incredibili majestate Romani sceptrum gerebant imperii, Domui Austriacæ hæreditarium pene, reliquerunt imperium, quia ad has pene & Bavarix angustias redegerunt pietatem, in qua cogente cœlò & terris profundissimas figeret radices.

III. Eandem Hungaria faciem induit, paribus agitata tumultibus, eò tamen singularis DEI providentiæ argumentò: ut dum maximâ sui parte tyrann-

tyrannum pateretur, nunquam tamen profanarum opinionum ita fuit oppressa caligine, ut aliqua, & plerumque nobiliori parte non aspiceret lumen veritatis. Quod beneficium obtinuisse à DEO non aliò intercessore unquam adducat credere, quàm sanctissimâ DEI Parente, quam hæredem acceperat, imò tutricem. Et sanè fuit ea Hungariæ laus & felicitas, ut sive Regum sanctissimorum, ac vigilantissimorum industriâ factum sit, sive Numinis protectione nulla olim ad scindendam religionem rima patuerit, audiri tamen etiam à posteris cum antiquitatis gloriâ, cum dolore præsentium cladum acerbissimò hanc acclamationem: *Hungaria regnum illud planè catholicissimum! sed ex pomum illud aureum non sinè scoria hæreticæ pravitatis.* Nimirum inter turbida bellorum, inter licentiam morum eò defluxit, ut repente sibi dissimile extulerit caput, antea sanctitatis radiis splendidum, nunc hæreticorum serpentium spiris horridum. Sed ipse horret animus nôsse aut originem, aut causas mali, ea magis arrident, quæ primi Reges ad evellendam idololatriam, vel postremi ad absterrendos novarum opinionum fabros constituerunt. Et quidem de primo abundè dictum esse videtur in Stephano, & Andrea primis, in Bela, qui reluctantes demùm idololatrias, novasque capituli suo struentes insidias communi clade delevit, de posteriore tum erit dicendi locus, postquam ea, quæ ad amplissimum Romanæ, ac veræ religionis cultum facta sunt, brevi calamò fuerint expe- dita.

IV. Posteaquam Divis immortalibus extra fortunæ casum positis, aut felicioribus, quàm terrena sint, gaudiis gratiam facere, est velle injuriam, tam siquidem vilia sunt nostra præ illorum deliciis; ut attamen eorum in nos merita gratitudine contestetur humana mortalitas, modum ab eorum inspiratione invenit, gratiam se facturam existimans, si consecratis cœlo rebus, hominibusque favorem præstiterit; hinc splendidissimi, & de superis optimè meriti habentur, qui magnifica Divorum honoribus templa, ampla Divinis cultibus addictorum hominum ædificia construxerunt; qui opes profuderunt in peregrinos ad aras, & sacra loca Divorum, hos immunitatibus foverunt, eductis hospitibus exceperunt, & ad Divina confugientibus criminum pœnas, aut veniâ, aut lenitate donârunt. In hoc magnificentiæ & pietatis cultu ad memoriam sæculorum excelluere Reges, imò plerique proceres Hungariæ, quorum & genus, & opes maximas, & structas cœlo basilicas heu edax tempus & temporum fatalia mala absumpserunt! Ad has olim ingenti concursu affluxere populi, ut penè omnium Europæ gentium fuerint receptacula, invenitque domicilium extra patriam, quicunque virtuti excolendæ animum addixit; huc turbatis Scotiæ rebus confugere sanctissimæ virgines, ut quarum olim cognatæ obtinuere ab Hunnis martyrii laureolam, illæ apud Hungaros haberent pietatis gymnasia.

V. Imprimis verò sanctitatis Patres, ac protectores ipse constituit Stephanus, erexit Ecclesias,

fias, dotavit latifundiis, & ne pietatem suam Hungariæ circumscriberet limitibus, Romæ, & Jerosolymis præsertim erexit templa, domosque, ut invisuri ad terram sanctam, vel Apostolorum limina Hungari, haberent ubi hospitio recipere-
rentur, neque locorum incommodis, aut ege-
state terrerentur, quò minùs propitios patriæ redderent cœli indigetes. Jam intra fines Hun-
gariæ erecta pietatis domicilia, aut singulorum referre conditores volumina foret velle compi-
lare; illud imprimis prætereundum non videtur, quod piâ hâc munificentia Reges suos æmulati sint Ecclesiastici & Politici proceres; deinde al-
terum compendiosæ notitiæ servit, quod sola Hungaria (non numeratis Dalmaticis, aut vici-
norum regnorum sacris Cœnobiis, ac dignitati-
bus) quæ longitudine 60. milliaria æquâ latitu-
dine complectitur, in periodo 240. quadrata denique 4200. hoc tamen angustò ambitu nume-
ravit Episcopatus decem, collegia Canonicorum quatuordecim, conventus Ecclesiasticorum de-
nos, Præposituras tres, & octoginta, Abbatias duas ultra centum, Conventus, Monasteria. Prioratus ducentos septuaginta; in quorum non,
nullis eâ copiâ dicati DEO viri, sæminæque ser-
viebant, ut continuatas plenò, quod ajunt, cho-
rò, nocte dièque superùm laudes decantarent;
nunc, ineat numerum, cui vacat, quantum his
fundatorum beneficentia profudit sumptuum,
quantùmque benefica manus in quotidianos usus
adjecit beneficiorum.

VI. Imò de præsulum redditibus faciendo ser-

monem, si Agriensis Episcopus centum aureorum millia parati capiebat æris, quòd quarto-genitum Regis educandum haberet, quantum reliquis in univèrsum erat proventuum, qui & fundandis Cœnobiis habebant affatim, & deducendis bellò militibus ærarium impendebant, ut soli Prælati octona, & ampliùs perpetuis quasi bellorum cursibus præstarent millia militum, & dignitatem statûs comitatu tantò attollebant, ut Ferdinandi Regis legatus Herbersteinus miraretur, dicerétque mirum fuisse, quâ pompâ, quò apparatu, quibus equitum utriusque armaturæ copiis Budam præcinentibus tubicinibus ad cujusdam quasi triumphi speciem ingrederentur. Porrò cùm in regiam irent, tantò deductorum, ac stipatorum comitatu septi undique incedebant, ut vici, & plateæ vix caperent. Ad hæc adjuuge, quantâ profusione apud exteros Principes, quod quidem magnificentissimè præstabant, legationes obibant, quid in clientelas profuderint. Atque hujus magnitudinem inde conjicere licet, quòd vicinarum Regionum, qui modò magnificè vivunt, Ecclesiarum Rectores, eorundem decessores Prælati Hungariæ pompâ concesserint.

VII. Quanta verò hinc Ecclesiastici ordinis dignitas erat atque majestas, latiùs infra ex impositis illi muneribus erit memorandum, in præfenti satis fuerit adscribere, quibus decretis hujus dignitatis viros religionis ornârint studiò, quibus exemplis edicta Reges eorum temporum firmaverint, ut sancta omni ex parte esset religio.

San-

Sanctus enimverò Regni conditor primò decre-
torum ad Emericum datorum libro religionis ab
exordio necessitatem ità proponit: ad Regiam
dignitatem neminem ascendere posse, nisi Ca-
tholicum; eidem semper, atque in omnibus re-
rum eventibus primas esse dandas, & si Regiam
filius dignitatem honestare vellet, id religione
servatâ, factis, tectisque sacris dogmatibus fa-
cturum; nec aliter Ecclesiæ dicendum filium,
quod quidem dignissimum esset agnomen, quàm
illius observantiâ. Jubet subinde inhærere do-
gmatis de incomprehensibili Trinitatis mysterio,
in Athanasiano symbolo comprehensis, quorum
aliquod, qui minuere, vel mutare contenderint,
tanquam hæresiarcharum servos esse tractandos,
nec unquam nutriendos aut defendendos esse;
quia novellæ in Hungaria Ecclesiæ insidias strue-
rent, ac ruinam. Ulterius præcipit e m custo-
diri debere cautissimis custodibus, ob idque post
fidei dignitatem, Ecclesiam debere confidere.
Tertiò mox locò Ecclesiasticæ dignitatis viros,
eorum ætate grandiores tuendos ut pupillam
oculi, illorum benevolentiam intimè devinctâ ni-
hil timoris à cæteris superesse. Illorum ordine,
ac sanctitate regium ornari solium, eò quidem
eventu, ut eò conservatò gloriosam regni in
sublime elaturus sit coronam. Jam in adversa-
rios DEI, & religionis quàm acri, ac severo ful-
mine detonat; qui domum DEI, & possessiones
DEO consecratas inhonestè tractârît, vel infringere
ausus fuerit, tanquam invalor, & violator
domûs DEI, & à proborum communione sejun-
gatur,

gatur, qui verò infanus improbò atufu, aut importunis confiliis Regem à recto proposito avertere tentaverit, nullisque remediis mitigari poterit, licèt (en quantum res humanæ fuerunt Stephano infra religionem!) obsequiis aliquibus, & transitoriis fit necessarius, abscindendus omnino & ad phrasim Divinorum librorum, tanquam pes, manus, vel oculus scandalizans. Deinde luculentius in observantiam ordinis sacri excitans addit: *Res Ecclesiasticas providentes secundum sacros Canones suspiciendi sunt à laicis etiam militibus, & iudicibus*, quod nomen summis provinciarum Præsidibus erat commune, & quidem ex intentione ad pietatem directâ, ut nimirum eis obedientiam in rebus sacris, in regendis Ecclesiis, in orphanis defendendis præstent.

VIII. Pœnas etiam transgressoribus decernit: *nam qui neglectâ Christianarum legum observacione in re Christiana quid commiserit, juxta criminis gravitatem, ad regulam sacrorum Canonum judicetur, si resistat, vel abnuat regali iudicio scilicet defensori* (en antiquum illud protectoris pulcherrimum decus Romani Cæsaris, & indutum longè postea apud Anglos nomen quantum zelò successoribus suis adscripsit Stephanus) *Christianitati tradatur*. Nec minoribus in Ecclesiæ monarchia viris suam deesse passus est providentiam; nam Parochis Ecclesiam decem villæ ædificent, cum dote duarum mansionum, duorum mancipiorum, equò & jumentò, sex bobus, duabus vaccis, triginta quatuor bestiis minuti-
Rege,

Rege, Parochum ipsum, & libros ei ad res Divinas explanandas ab Episcopis imperavit. Neque ordini tantum, sed locis etiam DEO consecratis quantam reverentiam! planè ad mentem Romanæ Sedis: diebus festis omnem interdicit laborem, sub indubitata pœna, aut amittendi, quibus laborârit, instrumenta, aut cute redimendi; omnes ad sacras ædes convenire præter custodes ignium, & domorum. In ipsis adeò templis moderationem, adeò ut qui confabulatione lectionem sacram interturbaverit, si majoris esse authoritatis hominem contingeret, exigendum, si de plebe, ligandum, atque flagellandum esse decernat.

IX. Eadem pari religione confirmavit Ladislaus, qui vetustate collapsas, vel temporum injuriis profanatas Ecclesias à parochianis jubet restaurari, à se vasis, & apparatu in sacros usus adornandas. Addit speciales pœnas dierum sanctorum violatoribus, ut Judæus opus exercens profanum, aut servile, *amittat instrumenta*, Christianus mercatu Missam negligens *equò careat*; quod civile quidem negotium at à curis sacratoribus admodum alienans animum, adeò vetitum voluit, ut contrà ausus *quinquaginta quinque pensis muldetur*; qui jejunia aut sepulturæ ritus neglexerit, dies duodenos *pane solò & aquâ contentus cippò includatur*; qui ad Ecclesiam venire ob distitam habitationem non potuerint, unum communi nomine mittant, qui tres panes, unâmq; è cera candelam ad altare deferat; qui res Ecclesiarum abductas venditio-

ditione abalienaverit, vel per incuriam amiserit, de suo in triplum restituat. Ut Ecclesiarum res ubique deprehensæ restituantur, imò villani defertores ad proprias compellantur; neque donatas uni res Ecclesiæ fas fuerit ad aliam donatione transferre. Eadem Colomannus pro pietate, licet aliàs monstrosus animò pariter, & corpore à multis traducatur; singularia verò hæc sanxit: *Ut dos Ecclesiarum & sylva inconculsa maneat, ut nemo vendat festò, secus quadruplum restituat, pœnaque personali subiaceat, quâ si liber sit, tres dies pœnitendò agat, si servus, plagis in corpore septenis multetur* Eadem sæculò quintò Matthias Gorvinus, qui etiam nundinas vetuit festò celebrari. Sed de hoc plura sunt afferenda.

X. Princeps hic, Rex, ut ait Herbersteinus, non natus, sed factus Bonfinii conjecturis ad Italicum genus relatus, & si animi magnitudinem, felicésque regendi artes intueri libet, nihilò inferior ejus gentis Principibus, maximè verò, si pro Romanæ Sedis dignitate studium aspèctemus, suppar iisdem, cujus antequam facta pro religione proponantur, dicta, & sancita hic producere sit integrum. Grassabantur latè per Germaniam Hussitæ, hæreticorum natio, atque imprimis Bohemiam miserrimè lacerârunt, unde cum arderet Ucalegon, horrere poterat Hungaria, nisi Matthiam fortissimum æquè, ac religiosissimum Principem superi providissent. Hujus ergò ætate clanculariè, ut ferè solet hoc tenebrosum vulgus, irrepperat intra montium abstrusiora, & quia ignoti feliciter delituerunt, auda-

audaciam successui addidêre, ut etiam à Rege prædicandi dogmatis haberent potestatem. Ab hoc dum liberam auram petunt suô infortuniô, novum se evangelium afferre prodiderunt; auditô novitatis vocabulô sagacissimus Prînceps, & quòd nepotes essent sanctissimi scilicet viri, & Evangelistæ Hieronymi Pragensis & Joannis Husii; promptè intulit: ergò novam vos religionem in meum regnum inducere venistis, & quidem adversantem illi, quam hætenus à conversione sua coluit, & à stephano antecessore meo accepit? ergò adversatur illi, quam Catholica Ecclesia per totum Orbem profitetur? quòd si ità res habet, nolo populum meum à vobis seduci, & perverti. Mox ad proceres, videamus, si hoc semen novum, sit etiam bonum? tum ante Budensem urbem novos Evangelistas cum libris terræ vivos infodi mandat adjectô epiphonemate: si bonum est, fructum geminabit, si malum rectè sepelietur, ne populi lædat sanitatem. Et sanè propagari non potuit, cum conjugati hi Apostoli cum conjugibus, & liberis computruerint. Utinam tam feliciter conditi anseris cænam adiisset maturiùs Martinus apostata! ad nihil prorsus utilis, quàm ad religiosissimorum Regum, & procerum pietatem ostendendam, qui cum Ludovico II. hanc legem sanxerunt; *Lutherani omnes de regno extirpentur, & ubicunque reperti fuerint, non solum per Ecclesiasticas, verum etiam per seculares personas liberè sapiantur, & comburantur.* Decretum hoc factum est duobus post annis, quàm unanimi totius

tius Regni consensu postulatum fuisset: Ut: omnes Lutheranos & illorum fautores, ac factioni illorum adhaerentes tanquam publicos haereticos, hostesque sacratissima Virginis Mariae, poenâ capitis & ablatione omnium bonorum suorum, Majestas Regia, tanquam Catholicus Princeps punire dignetur. Quid autem subesse potuit causæ expectandi tantum malum? nimirum, quia decretô priorum temporum infidelitatis notâ inscribuntur, quicumque publico, ac ab Ecclesia Romana, cujus est unius veritatem à falso, lucem à tenebris discernere damnato dogmati adhærent.

XI. Neque factis minùs, quàm dictis alienos à vera religione infectati sunt Hungari Reges, & ne perennia contra Mahometanos bella commemorem, quos innatô, & exitiali odiô horrentes, ut nonnulli cum Cæsario hoc argumentô evincere conarentur, Uladislaum pepigisse fœdus non posse, & quæ clades advenerit, inconsultæ juventuti ferendum in acceptis; præterea, si quid abominandum atque trux exprimere velent, satis fuit Turcæ comparâsse. Stephanus in Conradum summæ sedi non obedientem bellum parat, atque ut memini, coelô favente sinè profusione sanguinis ad pacem cogit. Ludovicus I. Signifer Ecclesiæ cognominatus, Dux bellô sacrô dictus, schismaticos adeò felici domuit eventu, ut religio in dies in Bosnia effloresceret. Judæos cum omni contentione ad Christiana sacra alliceret, urgeret, neque hilô ampliùs proficeret, totâ exegit Hungariâ, & merebantur, cum occisi Tyraviæ adolescentis postea

stea perpetratum scelus, antea sine dubio non omiserint; quanquam ludicram ejus facti causam dixerint, quod ad eos ordo pervenerit Christianum sanguinem ministrandi pro communi Judæorum purgatione. Partes Innocentii VI. & Urbani V. contra Bernabonem Mediolanensem vice-comitem suscipit, & vix ostensio martis signo ad amicas pacis oleas compellit. Rogatus ab Urbanis duobus & Gregorio XI. ad opem ferendam Palæologo, orientali schismati adherenti, Rasciis item, ac Bulgaris, nullis adduci potuit, quamvis ingenti postea Hungariæ malo, machinis, ut inimicis Ecclesiæ opem ferret, crediderit sanè mutuis casuros cladibus.

XII. Eodem fratragemate usus Sigismundus Ludovici gener, qui recepto per obedientiam publicam Rochesanâ, ac sociis reliquis, qui pacisci nollent, contra Turcas mittit; & pluribus pugnis multos Turcarum deleverunt non sine suorum occidione, qui seu vincerent, seu vincerentur, semper vincebat Sigismundus, dum Barbarorum clade hostes, hæreticorum funeribus domuit perduelles. Et hoc fuit ferè compendium victoriarum Sigismundi, qui protector, promotorque Constantiensis concilii contra Hussitas, eorum damnationi suffragatus fuit etiam bellis aliquot motis; at infeliciter, cujus causam ex moralium magistro facile est assequi dicente, virtutes cæteras sine castimonie comitatu ad fortitudinis laudem vix pertingere, & ex Flori Hungarici historia subjungere liceat. Eum Barbaræ uxori in adulterio sæpius deprehensæ facilem igno.

ignovisse, ne ut Florus afferit, sua pleæret vitia in uxore; & memoriâ sæculorum observatum accepimus, continentes Imperatores plerumque & fortes fuisse, ac felices; nam præter Scipiones, Balduinus Jerosolymorum Regnum obtinuit, equitèmq; cum equo secuit medios, quia dextera viri fortissimi impuris amplexibus nunquam fuit enervata.

XIII. Feliciori Marte explicuit signa Rex Corvinus in omnes quidem inimicos, sed cum primis in Bohemos, quâ quidem tunc merebantur, hæreticâ labe sordidatos, unde illi accrevêre tituli, ut Rex Bohemiæ, Marchio Moraviæ diceretur. Hic è Viennensi Pragam in custodiam missus, Podiebragio tum in anteaçta vita, tum auditâ electione sui in Regem adeò complacuit, ut in filium adoptaretur; at quæ humanæ vicissitudinis mala sunt & Nemesis ultio justissima, in hostem abire coactus est. Georgius enim hæc si fœdatus, nec à pertinaciâ exorabilis, Romani Pontificis anathema incurrit eâ infelicitate, ut subditi obedientiæ vinculo solverentur, ipse hostis à Pontifice, à Cæsare renunciaretur; uterque Matthiam seu militari gloriâ suâ tempestate fortissimum, seu vicini periculi tactum metu adhortationibus ac largitione in bellum deligunt, bellique Ducem. Matthias aut bellicæ gloriæ cupidus, aut summo antistiti, Patrique Friderico obsecutus bellum suscipit sæpè ingratus gener & filius, sæpè Pontificis satelles per convitium vocatus, maluit ficta audire convitia & verum hæreseos crimen exprobrare socero, quàm in religionem, & pietatem

tatem filii Romanæ Matris peccare, dum parceret inimico. Et quanquam, ut memini, à multis gloriæ & felicitati suæ velificare diceretur, opere tamen aliud ostendit, nam Victorinum Georgii filium bellò captum (cujus acerbâ fortunâ Pater in mortem præcipitatus est) ubique regali pompâ habitum postliminio remisit eâ conditione, ut ab insana hæresi mentem revocans DEUM coleret, ejusque religionem, nullis planè pactis fœderibus. Quod quàm difficulter gloriæ studia admisissent unde patuere consilia, patuit felicitas, dum hæreticum domuit, Moraviam, & reliquas provincias ab hæresi liberavit, sive dum Joannem Speratum Olomucii carcere conclusit, sive dum Iglavienses ab insania Hussitica extremi interminatione supplicii deterruit.

C A P U T IV.

Hungaria Regnum singularibus ab ortu delatum tutelaribus.

I. **Q**uanquam ars optima commiserit aheneos muros, imò nativa indoles compagem struxerit corporum, neutram tamen æternam esse impetraveris, si cura exterior, & continua sollicitudo non protexerit, agit in hæc æther, agit & hostis, & ipsa tempora, petitura certè, nisi vigil oculus ac industria manus opem tulerit. Placuit omni ævò Romanorum providentia, qui rectè constitutæ civitatis adorabant authores, citra tamen horum injuriam credebant eligi conservatores urbis summa cum dignitate, qui far-
tam

tam tectamque servarent Romam, providerentque, ne quid ipsa detrimenti caperet Respublica. Jam si verum est axioma Philosophiæ, iisdem nutrirî optimè humanas res, quibus à principiis ortum trahunt. Si consonum & alterum, quòd præter nativam soli ubertatem felix cœlum requirunt fruges, imò ingenia, planè consecraturum est, ut posteaquam bonis compagibus structa est publicæ rei fabrica, felici subinde cœlestium influxu foveatur, defendatur. Quamquam enim maxima sit mortalium industria, fluxæ tamen sunt, & fugaces curæ, ut perenni meritò cœlestium opus habeant ope, & oculo; eapropter Sulmonensis ubi poëticiæ admiscuit Ethicam, Trojanæ urbi custodem laudat Appollinem cum prælata Junoni Palladique Venere; Romæ præponit Jovem Capitolinum, Athenis cum noctua Minervam, singulorum ad ingenium, ut quibus tangerentur studiis, aut dignitate, eorum præfides obtinerent. Ità bellò nati educatique Germani veteres suum Herculem, ità Hunni pro bellico genio Herculemque Martemque colebant.

II. Imò si Respublicæ, ac civitates quosdam à Regibus potentiores ad tuendas res suas jure clientelæ adsciverant, quorum autoritate, metu, armis denique hostes arcerentur, quis prohibeat è vero potentique Divorum senatu, quorum nutu stant regna, caduntque, deligere unum aliquem, aut plures, quorum fidei, & potentiæ consecrent homines aras, & focos. Et quamquam consilium istud perparum apud eos momenti habeat, qui vel otiosos in humana lucra damnave
 supe-

superos, dormitantesque contendunt, vel etiam humanæ industriæ supra modum tribuunt, attamen meliora sentientibus omnino probari deprehenditur. En Venetorum aspice tot jam sæcula in pelagus dominium, quibus auspiciis confitit? annuâ illi solennitate mare suum suæ fortunæ obarrhant, non quâ Numen inesse ferant pelago, sed superos terræ, marisque dominos reddere fatagunt propitios. Antiquior est Jacobi Nisibeni, quàm ut interire memoria possit, qui Persarum exercitum vivus objecit examini culicum intolerabili, post fata suam defendit urbem ad hostium desperationem.

III. Hungarica, de cujus nunc tutoribus, Respublica suum à superis ortum duxit, à quibus Regem, & regnum obtinuit majestatem, ità expolita est primî Regis industriâ, ut non alibi majorem poneret fiduciam, quàm obstructis in suam salutem superis; & si alia, tum istud potuit addere Stéphano argumentum: superstitiosi Majores in suis idololatriæ tenebris, inanes, & impotes observârunt Deos, & eorum nomine arma, præliâque conclamârunt, Zeutam, Zamolxin, Martémque vociferantes, quântô feliciore fatô Christianis adscripti sacris invocabunt Hungari illos, quorum nutu conjurati venient in classica ve ti.

IV. Tantis ergò accensus ignibus, novisque auctus ab accepto regni titulo auspiciis ampliora regno providit præsidia, nam Virgini Reginæ Regum, cujus industriâ, & maternâ sollicitudine in spem humani generis educatus olim fue-

rat Christianæ rei Architectus, conceptô votô
 commisit regnum universum, sive Virginis id fa-
 ctum fuerit è machina se Stephano communican-
 tis, quod excellentius est ad memoriæ commen-
 dationem, sive S. Præfulis Gerardi curâ in cultu
 Mariano adulti, ac in Hungaros hyperduliam
 transfundentis, quod credere pronissimum sit,
 posteaquam tanti magistri disciplinâ imbutus pri-
 mam universæ Hungariæ basilicam condidit,
 in qua Reges darentur regno, & cœlo, quod ad-
 mirabili structura erectum opus, fieret voti mo-
 numentum, & fiduciæ Hungariæ refugium, in
 quo legeretur semper in manibus collocatas esse
 res Hungaricas Matris Domini dominantium, &
 Dominæ Hungarorum. Singularem certè hunc
 titulum sive virginei reverentia nominis, sive in
 signum immancipati regni assumptum ità pro-
 prium suis voluit, ut aliud non admitteret.
 Quod quidem esset in modestiæ laudem Divo
 Regi concedendum, nisi melliflui Doctoris in ali-
 ad promoveret autoritas, qui è filiorum quasi
 educatus indole, Mariam cogitare, eandem in-
 vocare frequentissimè hortaretur, neque talis est
 Divinæ Parentis majestas, quæ non potius ad-
 mittat se Matrem, & Mariam, quàm Reginam
 dici, istud omnis Angelorum, & hominum ordo
 satùs attollit, illud ipsa dulcissimè audit. Pro-
 fanum hîc existimo uti Ethnicorum exemplis,
 qui circumventi periculis Deos maris, & terræ
 suis nominibus inelamabant. Sui tamen cultûs
 quàm observantissimi ad posteros transmisit in-
 dicia, dum iconem S. Regis communem, & Vir-
 gini

gini non aliam facile repereris, quàm ubi de genibus Regnum cum insignibus Virgini consecratur.

V. Neque nominari modò à suis identidem volebat, at etiam colì ut Dominam jubebat obsequiis; Albensem certè Virginis ædem, aliàsque complures eò privilegiò insignivit, ut in ea dies, atque noctes pateret janua, perpetuòq; canentium ordine DEI laudes resonarent, nihil enim majestatis indicio majus, quàm perpetuos habere ab obsequiis: in illa perpetuis alebat stipendiis egenorum vulgus, quos etiam titulò virginæ militiæ decoravit. Advertere à sacris ad militaria, ad politica signa, ad ornamenta Nobilium præsertim matronarum licuerit oculos. Militaria primùm labara, quæ vetustò ritu aquilas sublimè ferebant, à mutata religione, ut Constantiniana crucibus, ità Stephanea Marianis vultibus fulgurabant, verè vinci nescià acie castrorum. In civili contubernio privatorum ædes, Principum palatia sacras in propylæis offerebant Virginis icones, hæ in pactòrum fidem, & stipulationum veniebant, hæ scriptorum instrumenta protegebant; signatum æs omne, aurum, atque argentum Dominæ in folio confidentis, manùq; sceptrum regale ferentis imaginem referebat; hujus de nomine dicti menses, imò dies plurimi in ejusdem honorem consecrati. Quanquam verò sacrorum dierum frequentiam asperius nonnullorum ingenium in desidiæ solatium reponat, & asylum, benignior tamen animus, & plurima pictatis exempla Hungaros vindicant, quibus

eitra periculum asseritur sua in Virginem pietas singularis.

VI. Nihil minùs à magno Stephano processit in hac arena Ladislaus, Princeps religionis sanctitate, militari fortitudine, æquitatis laude, & gloriâ, inter maximos Principes numeratus: hic ille, si vera ferunt fasti, quanquam profano cuiuspiam militi, ut indecorum, teneriorisque, ac Martem deceat, fortasse videatur studii, canente prælia classicò, Marianâ brachium involvebat sorollâ, scutum muniebat, ut quam virgines, & matronæ innectebant collo in virginèi mancipatûs ornamentum, ipse feliciùs, atque gorgone territurus hostes, tanquam aureis in suas partes compedibus victoriam tracturus, insignisque prodibat, Torquatus verè Marianus. Regna demum sua etiam Croatiam, & Dalmatiam à Branimiro illorum quondam Rege Virgini dedicata, sive in nuptus, sive celebratis, at intactâ conjugè, sive coelò non daturò parem Parenti sobolem hæredis expers, hæredi suæ transcripsit Mariæ, & ne tantæ rei nepotes ullos caperet oblivio, quod priùs liberum, piùmque fuit Hungaris, Sacro-sanctum esse voluit, ut æs omne referret Virginem in solio, sceptrùmque tenentem, quod tribus apicibus distinctum Hungariam, & memorata Regna signaret. Regna profectò eò felicissima, ut licèt eâ tempestate libera, Reginae tamen hæreditariæ subessent, quâ præstantiorem è cælo deligere non invenirent.

VII. Atque hæc è veritate historiæ accepimus, id verò communi quidem, ac pervetustâ opinione

one fertur, vix firmô tamen argumentô: Hungaros tam pulchræ servitutis aliud hodiernum præferre indicium, ideóque capita tonsos circumire; ut testarentur, quemadmodum crucis ignominiam consecratione Christi Corporis affurrexisset in gloriam, ità nobilis hanc servitutis notam, rasam videlicet capitis cæsariem abivisse in ornamenta clientum. Quæ radendi capitis consuetudo proverbio ipsô tatis indecora, & peregrinis hodie barbara gentibus, constanti foret retinenda studiô, si à tam singulari consilio ortum duceret, tam, ne cum moribus antiquaretur pietas, quàm ne foederatam hóc signô subtrahat opem Domina, sperni impatiens, potens tueri. Nihilominus nec mos ille attondendi adeò perennis, ut non sæpiùs interciderit, neque si quando ætatem traxit, hac pietate civitatem obtinuit, sed è causis, ob quas liceret omnino, convenirétque potiùs ab eo quàm ocyssimè discedere. Atque quòd imprimis non fuerit perennis, docent vetustæ Regum imagines, quæ plenâ vultus cæsarie circumfusos describunt, útque priscos omittere brevitatis admonet, ità Romana Matthiæ Corvini erecta in campo Floræ, quamvis militari specie, cæsariem exhibet, ità & in Neostadiensis arcis, ibiq; in templi tholo equestri exhibet statua, quam cum victor ipse imposuerit, vix credere licet, ut aliam à consueta formam indui, atque ad posteriorum oculos fallendos potiùs voluerit collocari; neque fidem facit, alium, ac Hun-

gari, fuisse morem sectatum, qui & antiquitatem coluit, & pietatis indicia non neglexit.

VIII. Jam quod eadem consuetudo aliis à causis traxerit originem, triplex exemplum suppedit. Vetustissimum refert Bonfinius: postquam Petrus auxiliò Henrici in Hungariæ solium repositus permisceret omnia, & tyranni magis, atque Regis personam sustineret, plerique tædiò scelerum fracti jugum excutere, Regnò pellere, multi etiam in profanos ritus relabi, ab induta recens religione defectionem parare. His Ducem Vatha se obtulit, oppidò Belò natus, clientelis potens, gentilitate ferox, barbaras projicit leges: diruendas basilicas, diripiendas sacrorum opes, Christiana Mystera profananda, obtruncandos Sacerdotes, peregrinam gentem omnem, aut cædendam, aut pellendam, Scythicas ceræmonias, & Deos recipiendos, tyrannum trucidandum; quisquis contra sanctiones has dixerit, feceritve, capitalem fore: & ne tantò tumultu incerta raperetur plebs, amicùmque pro hoste vexaret, partium suarum hanc velut tesseram dedisse scribit Historicus: *Caput Scythico more rasit, quò nunc more Turca utuntur.* E quibus verbis in præsentem rem facit; imprimis morem radendi Scythicum fuisse, & ante acceptam religionis sanctitatem populariter usurpatum, subinde dimissa superstitionum barbarie, comam demisisse; alterum, Christianis Hungaris capita tonsa non fuisse, quale enim signum rasi à raso rasum circumire; denique neque Bonfinii ætas Hungaros vidit attonfos, quid enim

enim recurreret ad morem Turcarum, si idem in oculis omnium domesticus floreret, neque fert historia, utrosque & Turcas, & Hungaros fuisse tonsos, at ratione diversa, tum ex antea memorato Matthia, tum quia signum illud non futurum fuisset aptum inconditæ plebi, furore bellicô concitatæ, neque tempori, quod divinare, aut vestigare non sinebat, vertice, an occipite solo prodirent capilli.

IX. Alterum exemplum referre placet è Bonfinio, & Petro de Réva, de Ladislao IV. Cumanano cognomentô. Princeps iste cætera laude fortitudinis non postremus, nisi, quod sapientissimo mortalium, eidem contigisset, adulterrinis Cumanarum mulierum usque ad insaniam amoribus indulgisset; præterquam enim quòd inter earum greges robur animi attriverit, etiam religionis periculum adiisse, quanquam subobscurè scribitur, eâ tamen parte, quâ profanis Numinibus suos honores permiserit, neutiquam absolvendus; ut non immeritò post amicas Cardinalis Firmani adhortationes, tandem jubente Pontifice, consentiente purpuratorum senatu, anathematis notam legatus idem Firmanus inusserit Hungaris, prolixas barbas interdixerit, Cumanorum usum pileorum inhibuerit, & ut crines tonderent, imperaverit. Ex quibus laudatus antea Coronæ custos concludit Hungaris usum fuisse radendi capitis, sed propter nefariam cum Cumanis societatem Regis cæsariam nutritivissè, quam hoc eventu rescindere imperatum fuisset ad exemplum Annonis legatos Da-

vidis decalvantis, aut quô pactô subsecutis temporibus in gratiam Casimiri è Cœnobio ad imperium evocati decreta fuit tonsura Polonis; quod quidem pœnæ genus quanquam imponi potuisse nemini dubium fit, eam ipsam tamen ultra Ladislai tempora non durâsse certius est, cùm facies Hungariæ novo cum Rege ad imperium Christianæ sanctitatis transiverit. Illud tamen non omittendum videtur; quomodo Gumanum genus æquè Scythicum, & à religione, imò à Christianorum Hungarorum moribus abhorrens comam aluerit, præter Scythiarum consuetudinem: Qua quidem in re admodum exigua tricari non libet; libet ultimum afferre exemplum, an potius argumentum. Quoniam ante ultima fatalia illa tempora, quæ clades Turcicas gemuerunt, ea forma capitis non fuerit Hungaris, fuerit verò temporis accessu, rectè colligere licet, ob maximam Regni partem tyrannidi illi subjectam, proum fuisse etiam in externas assuetudines potentiorum demigrâsse, neque id submissionis, sed subjectionis fuit argumentum; quæ quidem omnes causæ, qua vi in frontis formam aut pugnent, aut deserviant, non indiget interpretatione.

X, Nunc autem ad testimonia Mariani cultûs reflectamus, inter quæ non mediocria sunt illa, quòd cœnobio, quibus Præpositi, aut Abbates iura dabant, ultra quinquagenarium numerantur, quæ sub titulo tantæ Dominæ singulari impendiò convivebant, ut dicata templa, & aras vicis penè omnibus conticescam, aut ordinem utrumq;
& me-

& melliflui Magistri sequacem, & sanctissimi Patriarchæ Dominici sectantem, virginæ Parenti singulariter addictum. Neque tanta despexit obsequia Virgo Parens, quin abundantiore profudit coram genus omne gratiarum, ut in hoc terrarum tractu sua solatia collocasse visa fuerit, adeò, ut undique colles, fontes, sacraria, cænobia Marianis beneficiis diffluxisse viderentur. Quamquam autem aras veteres, illuvie hæresum, barbarorum immanitate everfas, populationibus obtritas, vehementius doleat melior Hungaria, tanto tamen dolori solatium aliquod posuisse videtur amplissimæ familiæ Princeps Celsissimus Paulus ab Estoras, ut vetustiora omittam, belliducibus avis sub primo Rege clarissimus; ille felicissimæ prosapiæ ad summa Dux pro sua quidem insigni pietate, pro incredibili in Dominam Hungarorum studio, pro eorundem dulci memoria pervestigavit undique gratiarum aras, & æri fecit incidi, ut quacunque demùm arte Patrum apud Hungaros amorem in Virginem revocaret. Neque satis illi fuit intra vestibula patriæ animare sacundiam, eandem in vicina Metropoli Austriæ provocavit ad laudes annuas, imò quotidianas exstructis altaribus. Thaumaturgam denique Cellensem eximia liberalitate profecutus, ne ab Hungaris illi deessent ornamenta, à quibus maxime originem accepit.

XI. Cellensis Virginis icon sua mole vix cubitalis, miraculorum gloriâ totam diffusa per Europam, uti suavissimò Matris pyrum, Filioli pomum offerentis situ decora, ita gratiarum verè

thronus, parvis olim initiis lapideæ aræ imposita, subinde Divi Wenceslai promulgatione cognita, restituta Henrico Moraviæ Marchioni sanitate inclarescens è sacello templum meruit, ac populorum accursum uberi fructu renumerata, in vicinam Styriæ Hungariam facillimè famam promovit. Hujus Rex Ludovicus quamvis cætera militari gloriâ longè, latèque celeberrimus, attamen Divorum in victricia signa vocandorum imprimis studiosus, ingentem ab Asia per Hellepontum, & Thraciam, eúmque penè improvisum inaudierat fremitum, nam Amurathes domitâ felicibus armis Thraciâ Hungariam, quæ sibi restituta videbatur, non tam aggredi, quàm inundare contendit eâ quidem festinatione, quæ ad belli fortunam momenti plurimum persæpe attulit, ut vix viginti millia militum sub sua Rex signa cogere posset, quâ manu coactus potiùs, quàm audens obviam ire decernit, nec tamen sinè Numine Divûm, nam expiatis Christianâ pietate animis totam belli aleam Thaumaturgæ ardentissimis votis comendat, etiam gratam memoriâ, si hostẽ repelleret, pollicitus. Nec omine caruit pietas, Virgo Gellensis dormienti se objicit, certam ex hostibus victoriam spondet. Et erat somnus ille prodromus diei illustrissimi, nam confertâ manu, latissimam in hoste stragem edit, fundit, fugatque; ejectô jam, ac spoliatô hoste universas ipse copias ad victoriæ Ducem Mariam deducit; enses imprimis, & calcaria suæ fortitudinis instrumenta, tum Coronam argentæam aurô, ac gemmis distinctam vertici victrici,

palu-

paludamentum Regium tholo imponit. Sed hæc præfenti favori satis erant, non intimo, nam si-ve è spoliis, seu sumptu regio, magnificum, quod hodie Reginae Cœlorum regiam sustinet, templum erigit victoriæ simul, & pietatis geminæ monumentum, alterius, quâ Virgo supplices ante se fovit filios; alterius, quâ filialem Hungari affectum testarentur. Jam si quid amplius arcanæ sanctitatis præ Cellensi fovet Lauretana Domus; illius certè ad Hungariam gratiæ pertinent, quæ in Dalmatiam, Coronæ postea Hungariæ provinciam Coloniam duxerat, ut nihil præterea esset luculentius, quod Marianos in Hungariam favores demonstraret. Mutuus iste Virginis, & Hungarorum amor tantum valuit, ut Leopoldus bellò, pacèque magnus Cæsar veteri Austriacorum cultui latrico hyperduliam adderet, quâ priscorum Hungariæ Regum affectum imitatus, & provincias novò Sacramentò succenturiaret in militiam Virginis, & victorias obtineret à Virgine, quia ipsis pervigiliis, aut festis Marianis.

XII. Antequam ad postrema de memoria tantæ Dominæ fiat gradus, non licet Belæ IV. Regis undequaque præstantissimi, si felicitas fortitudini esset foederata, non meminisse; electus ille æquitatis patrociniū suscipit, pacis cum finitimis studiosissimus, miserorum penè dixerim asylum: nam ejectos à Tartaris Cumanos, humanissimè recipit, latissimis terris donat, omnique benevolentia genere complectitur eò potissimum consiliò, ut ab idolorum cultu ad veri

Numinis agnitionem perducatur. Quinquenniò altâ pace omnia fluebant lenissimè, dum Tartari Gumanos in Hungaria ulturi, advenas unâ, terrâmq; hospitalem miserrimè vastant, victò etiam Rege, pulsòque in Dalmatiam, unde rediit Fridericum Austriæ Ducem injuriarum in fuga sibi illatarum memor, justæ vindictæ hostiam cædit. Iterum bellò appetitus ab Ottocaro, iterum profugus pacem coluit, ac pro ingenita probitate, quòd Regnum non univèrsim tantis cladibus deletum fuerit, regiò sumptu sanctissimæ Parenti Strigoniense templum erigit præsentissimæ in tantis periculis auxiliatrici, sub cujus denique præsidium suos in eadem cineres consecravit æde.

XIII. Novissimi modò favores Virginis tantæ memoriæ calamum vendicant, ut dum Majores nostri tantis auspiciis glorientur, nobis illud non possit esse derelictis. Bôdzensis imago Virginis, dum translata Viennam cultum populorum innumeris gratis demeretur, satis ostendit, quibus Orbis ab oris ortum ducat, quantisque claruerit prodigiis, ac beneficiis in solo patrio, dum his abundat in peregrino. Bôdz est pagus Hungariæ superioris, ubi lachrymas fudit Mater dolorum, an gaudiorum; cujus ut memoriam habeant posteri, hîc placuit adscribere & illud, quòd similis Viennensi in eodem relicta pago, & lachrymis fuit insignis, & novorum icon prodigiorum. Una ex his lachrymis oboriri solet quæstio, quare, cùm veteres plurima de laudibus, ac prodigiis Virginis historiæ referant, rara ferè,

ferè, quantum quidem animus meminit, lachrymarum etiam peregrinis in oris; una est Hungaria, quæ lachrymis illius etiam sanguineis irrigatur. Nam Bôdôzensis ista diebus plurimis, Monostoriensis, Jaurinensis, & Tyrnaviensis in Cathedralibus ambæ, ut missas faciam, quarum fides tenuiùs pervulgata; imò superior annus è Bereghienfi superioris Hungariæ provincia de simili prodigio non inanem admodum rumorem divulgavit, cujus fidem non augeo, antequam eorum, quorum interest authoritas, non accedat.

XIV. Hujus prodigii non adeò pronum est causas scrutari, quis enim Divinorum signorum agat interpretem? pronum tamen est humanò, atque fortasse judiciò non rectè consciò in eam labi sententiam, ut acerbiùs aliquid, quàm experiri vellet, ominetur. Quidquid nihilominus pendeat ab arbitrio superùm de futuris eventibus, si tamen ad præterita, atque circumstantia oculos divertamus, ex ipso rerum cursu conjicere liceat has lachrymas dolore simul, & amore temperari, quòd Regnum verè Apostolicum, Marianum, verè pium, ac sanctum, hæresum labe pollutum fuerit, cujus affictu religio, & pietas grandem fecerit hiatus, quòd desertores prisçæ, ac sanctissimæ fidei tot laboribus, & sanguis ad antiquam veritatem reduci non velint, eorùmque consuetudine etiam sanctæ religionis pars transversum si non prorsus aguntur, à fervore deficere se patiantur, & dum in cæteris omnibus exterorum exempla imitati sunt faciles, difficiles pietatem. Cui malo dies, atque

noctes paratur remedium, nescire est tamen, quò sequiore fatò iniquè operam fructu consequente. Et istud generat causas dolori, ab amore tamen virgineo eas elicit lachrymas, quòd maternis illa affectibus tristem hæreditatis casum indoleat, suspirétque auxilia pro salute. Sed ista sunt graviora, neque ætatis illorum quinque sæculorum, quorum nunc mores proponuntur, neque brevi dissertatione finienda, idcirco ad ulteriora transeundum.

C A P U T V.

Collata divinitus Corona omen fuit singularis DEI erga Hungaros providentia.

I. Sunt sua Divis pacta cum hominibus, non nunquam enim Majorum virtus hanc amicitiam emeruit, aliàs cœlites ipsi communem his, aliquibus non expectatam arcani jure consilii deligunt providentiam: cujus beneficii planè singularis tesseram persæpè, arrhâmve donant, quâ se devinciunt ad tutelam, mortalibus verò ipsis luculentum dant omen spei meliorum. Educto per quadraginta annorum ambages Israël ex durissimo Ægypti mancipatu, arcam imperavit plenam mirabilium, in qua recondidit Aaronis virgam, prodigiosum de contritis hostibus tropheum, mannæ reliquias, Paternæ vigilantis testes, & decalogi tabulas grati obsequii, & nisi liberatorem, largitorémque bonorum omnium pro officio colerent, vindictæ exactrices. Et valuit arca non rarò ad Hebræos in officio continen-

tinendos, frequentius ad hostes atterendos, semper ad prodigia facta cum majoribus recollenda, ad spem auxilii divini excitandam. Illâ præsente corruit idolum Azotiorum, & hæsit truncus Dagon, conspectâ illâ pessimè afflicti sunt Accaronitæ, ne quid afferam de malefariatis Hebræis. Quòd si sacris veteribus nova, externis domestica, Divinis profana liceat conferre: Dardanis suum erat Palladium, cum quo aut Regni staret majestas, aut cum erepto urgentibus fatis emigraret in Italiam tanti unâ portenti, novique Regni bajulô Æneâ. Quid aliud fuit ancile Numæ deferri ab alto, nisi protegendum cœlitus portendi imperium? quid hasta Quirini conservata, nisi mucro ad perrumpendos hostium cuneos, & index ad proferendam latè dominationem. Ideo certè se stitit in somno, & in aëre Constantino pro exercitu signum redempti Orbis, ut quemadmodum universum Homo DEUS tartarum subjugavit, ita contereret sacer Imperator paganos, & Arianos, utrosque certè Romani nominis hostes crudelissimos. Stitit se benignior in Theodosium æther, quòd pro illo militaret, dum conjuratos misit in classica ventos, obruturósque adversas acies. Hungarorum antea nihil de cœlis natio meruerat, nisi quòd ultorem scelerum circumtulit gladium, habet nihilominus Divinæ propensionis illustre argumentum, quò palàm haberet curam sui esse superis, animósque caperet tanto nomini pro viribus respondere. Grux certè Hungarico delata Regi non modicum haberet omnis,

nis, at quia humanò missam esse consiliò contendere quis posset, nihil me modò moratur; diviniore aliquid ominis habet Corona, quæ triplici argumento Apostolica est, imprimis, quia Apostolorum ornata imaginibus, deinde, quia à Sede Apostolica, denique, quia missa ad Regem Apostolum. Imò Angelica est; quia cœlestium spirituum internunciò Hungaris tradita; sacra insuper, nam neque profanò Hæreticorum, aut gentilium capite polluta, & domi, forisque in religiosa semper habita veneratione. Denique ne Divinam dixeris, satis est dixisse Marianam, quia cum universo latè Regno sanctissimæ Virginis transcripta clientelæ.

II. Apud Hungaros imprimis proximè superstitionem venerationis exstant indicia, unius viri principis utar exemplò: erat is Nicolaus Gara uti vetustâ nobilitate, & animi magnitudine præstans, ità bellò, pacèque gestis muneribus spectatissimus, nam foris descendentem à Ludovici Regis fide Vaivodam Transalpinæ Laicum, jam nonnullis victoriis elatum præliò vicit, fudit, & in extremam rejecit Valachiam, Bulgariam singulari prudentiâ paci restituit, præfidiò firmavit, Mysos, Dacosque in fide, & officio retinuit. Subinde Principe post Regiam Palatini dignitate auctus Elisabetham Ludovici viduam, filiàmque Mariam præsentissimò consiliò jovit, donec seditiosâ Joannis Bani turmâ obrutus nihil hostile cogitans mortem oppeteret pulcherrimam, & quia pro Rege Maria, & quia sagittarum segetem unò pectore excepit, non casu-

casurus vel mille sagittis, nisi cæde fatigatus hostium cuneo subverteretur. Iste, inquam, Heros, quanquam supersticiosus videatur cuiuspiam, certè ad commendandam coronati capitatis majestatem dixit; quanquam eandem sententiam Petrus de Réva, Michaëli Ország viro propriam virtute ad summa post Regem officia eluctato adscribat: coronatum sacro diademate Regem, vel si bellua foret, nunquam sine magno scelere lædi posse. Nec minùs fecit, atque dixerat, nam coronatam ob beneficia Parentis optimi filiam strenuè defendit, neque indignum putavit aliàs cædis fugitans consentire in necem intrusi ab adversa factione Regis, quando nullum esse putavit Regem, qui legitimè coronatam Reginam, nec morte, nec scelere Regno dejectam, imperium capeffiverit.

III. Luculentius est alterum observantiæ argumentum à sanctissimo Principe Ladislao desumptum; sublatò è vivis Stephanò Regni conditore quatuor jam tenebant Regni habenas variis casibus, quia diversis tum domesticorum, tum exterorum auxiliis; dum tandem Salomon Andreae filius quinquennis antea coronatus, dein sublatò Belâ mitissimi ingenii Principe, solli lapsu conquassatò, pace restitutâ, legibusq; firmata de patria optimè meritò, auxiliis Henrici IV. Imperatoris iterum coronatus, denique proceribus tum ob acerbum illius regimen alienis, tum ob virtutes, ac grandioræ ætatem inclinatis in Geysam, istò tamen charitate, & amore pacis juri suo cedente tertium, ac suspe-

ſpectò omine Quinque - Eccleſiis præter morem diademate inſigniri voluit, tenebátque de Beſſis & Græcis victor, adjectò ſimul Hungariæ Taurunò florens imperium; at ſive ſuò amittendi ſceptri metu, ſive ſcleratò Vidi conſiliò æſtımantis, vivente, ac vidente corivali non poſſe ſecurum ſtare imperium, mortem ſeniori fratri per inſidias molitur. Compertò ſcelere Geysa Ladislaum fratrem in ſocia arma vocat, faciſléque ſibi jungit illum, qui viderat divinitus Geysæ coronam auream imponi. Tantò belli ſociò facile vincit Salomonem, & acceſſione Procerum facta Rex eligitur; ſuſcipit munus patriæ charitate tactus, & ingenti ejus commodo procurat; vivò tamen fratre, & coronatò antea capite, nunquam admittit ſibi ſacrum diadema imponi. Hujus conſilii an author, an particeps fuerit Ladislaus, certè ſanctiſſimè tenax, nam ſucceſſor fratris, & auxiliò cœlitum Rex, nunquam ſuſtinuit urgentibus licèt Proceribus, ut aut Rex nominaretur, aut caput inſigniret coronâ, ut ità impreſſum fratri charactere illæſum conſervaret.

IV. Ultimum, & fortasſe cæteris potentius ad rem præſentem exemplum eſto Emerici hoc nomine Regis primi. Andreas Dux, ejus frater junior, & ſuâ ferventior indole, & nonnullorum ſtudiis incitatus ignaviam primò accuſare fratris, mox apertò palàm vulnere, ambitum Regni præ ſe ferre, inſectari Principem conjuratorum manu, denique inſtructò præliò in arenam auſus descendere, periculum facturus, aa
ſeni-

seniori, & ignavo, an juniori sibi, sed manu strenuo, tamque ad propagandum Regnum, quam pro indole Hungarorum alacriori nato Regnum avitum deberetur? consistere ambæ acies, jamque in cognato pectore meditabatur miles ictum, cum Emericus rem sine sanguine, non sine pugna confecturus, Majestatem Regiam opponit audaciæ, regali siquidem amictus paludamentô, sceptrô & coronâ insignis, aciem medius inter utramque augustô incedit passu, ostenditque se Regem esse, cui suam nunc uterque præstaret fidem exercitus, & si quis obturbaret hostis, vitam in obsequium, sanguinêque consecraret. Nec mora, submitit animos Andreas, submittere gladios milites, & qui exturbaturi venerant Principem, junctis amici redeunt dexteris, coronatum hominem communi venerantur officiô, ne, dum Emericum invadunt, reos se faciant violati diadematis; perge jam, ignavum, aut inertem æstima, quem Hungarica corona armavit ad dignitatem.

V. Neque exteri minùs eam suspiciebant, qui ibi futuram illico Regni potestatem, ubi hæc resedisset, non dubitabant, posteaquam enim didicerunt in nullam citiùs partem ituros Hungaros, quàm unde illapsu suô diadematis radii vibrarentur. Eapropter sub annum Domini circiter 1300. vitâ functô Andream III. Bonifacius hujus nominis VIII. Pontifex Carolum Robertum Siciliæ Regis filium Stephani IV. nepotem ad solium offerebat Hungaris, ursitque acriùs etiam parte nonnullâ Procerum in partes attractâ; at
 eorum-

eorundem pars numerô, viribus, dignitate potior Wenceslaum Wenceslai Bohemiæ Regis filium chariorem sibi jam in regiam Regni induxerat. Pater cautus eventuum de tredecenni filio sollicitior ne Carolo æmulo incustoditum proderet, coactô exercitu & ipse Pestum venit, nunciâtque degenti ultra Danubium filio, ut regiô insigni redimitus veniret in castra. Nihil doli mali subesse veriti Proceres comitantur ab arce Budensi Regem, cui post mutuam amplexum Pater tanquam contemplaturus diadema, aut onere levaturus filium, illud capite eximit; neque redditurus, obtestantibus nequidquam Hungaris, aut secura pollicentibus; se siquidem de imperio filii securum malle manere, neque id obtenturum facilius, quàm retentâ in manibus coronâ, cum qua & imperium, & animos Hungarorum sciret in sua retenturum potestate. Tandem inter duos litigantes dum tertium sibi Regem deligunt Hungari Ottonem Bavarum Bohemi consobrinum, Wenceslaus. & cognato sanguini, & grandi pecuniæ cessit coronam, Jusque Regni Hungarici, quam ubi in Ottonis manibus conspexêre Proceres, in eundem conspirârunt etiam plerique Carolinæ factionis; nunquam cessuri, nisi Wenceslaus posthabuisset utile dignitati.

VI. Alterum non minoris stetit Hungaris externæ venerationis exemplum. Post Sigismundum vix bienniô moderatus Hungariam Albertus fatis cedit relictâ Elisabethâ conjugè, quæ clàm ereptâ è Vissegradensi thesauro coronâ Ladisla-

Ladislauum posthumum vix quadrimestrem in cunis redimiri curat per Dionysium Archi-Episcopum Strigoniensem; finitâ inauguratione in locum coronæ aliud quid supponens ipsam aufert, sive ignarô, seu consciô custode Ladislao Garâ, unaque cum Rege puero Friderico Imperatori in tutelam tradit, interim rebus moderandis evocatur è Polonia Uladislaus, dies dicitur coronationi. Sed en improvisus error, qui plurimum turbaret animos omnium, tum quia illæsis signis aberat sacrum pignus, tum quia non esset in promptu aliud ad solennitatem, tenebat interim pudor omnes, & metus suspitionis, ne viderentur luisse velle Principem. Et sanè fuit sinistrum omen, quòd sacrum diadema eidem coronando deesset, qui violatâ sacramenti sanctitate bellum erat illaturus, & ab hostibus fidem superùm contestaturis capite mulctandus, quod hastæ præfixum ludibrio hostibus, suis exitio futurum fuit. A casu Uladislai patuit, ubi corona lateret, nam Elisabethæ clientes, coronatum antea, sed per ætatem imperio impari, Ladislauum posthumum evocari petunt ad Regnum, consentiunt universi, eumque à Friderico repetunt, qui permissis vastari tandem Styriæ. Austriæque finibus Regem dat, non coronam, quam denique Matthias Corvinus interpositis precibus, armis, populationibus, Electorum suasu, & numeratis sexaginta aureorum millibus redimit. Sunt, qui retinendæ coronæ pertinaciam avaritiæ Cæsaris tribuant, æquiùs adscribendum id est studio conciliandæ potestatis,

tis, quâ vel sibi (cùm ipsum illâ clam redimtum nonnulli referant) vel suis regiam cùm vellet, assereret majestatem, aut certè pro lubitu Regem coronaret, quem noverat ab Hungaris religione sacri diadematis haud repudiandum.

VII. Neque mirum sit tantam hominibus fuisse sacri illius curam pignoris, quando nec cœlitibus miâor fuit, sive dum incuriâ mortalium perditam Hungaris reddiderunt, sive quia vastatô per nefas Regnô sanctæ religionis hostibus nunquam prodiderunt. Erat aliquando, cùm Otto Bavarus rejectô æmulô Hungariam jam, Transylvaniâque pro officio viseret, atque coronam deferret secum, quod ut cautè faceret contra hostes, improvidè fecit pro solertia famulorum; nam lignæ impositam thecæ, tanquam quid non magni ponderis privato credidit aulico, qui parum sollicitus officii, quanquam Regii mandati observantior esse debuerat, è sella equestri pro more suspensam deperdidit. Rex jam ex itinere receptus hospitio depositum ab aulico repetit, à nihil minùs cogitante quærit, deperditum is denique confitetur, neque jam deperditæ rei jacturâ urgetur adeò, atque Regis offénsi metu. Otto protinus oculatiores relegere viam imperat, & en prodigium! cùm tot aut aulici sequerentur Principem, aut ultro, citrôque commearet populus, in oculos nullius incidit, aut pedes, ut periculum pateretur, sed recepta tum quidem inoffensè, Regis tamen portendit casum, qui primùm custodiâ detentus,

tus, mox coroná, & Regnô privatus ad Ruffos, unde in patriam rediret, est dimissus.

VIII. Casui, oscitantix, aliisque causis id adscribant alii, istud certè singularis DEI providentiæ sit indicium. Coronatô jam Joanne Scepusiensi Petrus Perenius coronæ Gustos, nescio, quo levi admodum, attamen graviter offensus crimine homo ambitiosus Ferdinando I. ex Austriacis Imperatori consignavit diadema, & eodem jam redimito, ut antea, contra jura Regni sibi retinuerat; subinde ingruente Solimanno in auxilium à Joanne Interrege evocato se cum suis recipiebat ad tutiora, at in via à clientibus Joannis intercipitur, ac proditione famæ, salutis publicæ, ac religionis turpissimâ Solimanno cum diademate traditur; quo scelere trahebatur in patriam ruina, Solimanus tamen re ad Viennam infeliciter peractâ rediit Budam, quam etiam proditione tenuerat, coronam cum cæteris Regiæ dignitatis insignibus restituit. Facinus barbari prorsus incredibile, nisi occulto Numinis consilio perageretur. Quis enim inducat in animum, ut dum Servix, Bulgariæq; coronas Hungariæ appendices summô studio comparatas pertinacissimè retinuit, Principem hanc adeò negligenter rejiceret; nimirum homini profano rei sacræ gustum superi non concedunt.

IX. Septimô demùm sæculô majus adiit corona periculum, quia hostibus objecta, qui dum sacri è lavacro characteris communione sunt propinquiores, nocendi artibus sunt periculofiores,

fiore. Bethlehemus gente Transylvantus, sectâ Calvinianus, bello contra Ferdinandum II. potens, Posonii urbe receptus, non arce, unde cum custodibus corona despiciebat hostes; quare inanes esse iras advertens Princeps, pactâ securitate, promissisque proceres elicit, coronam sui juris facit, ac latè totâ superiore Hungariâ circumvectat, Rex denique à tumultuantibus proclamatus, nunquam tamen, quamvis penè coactus à Petro Alvincio, tantum animorum cepit, ut auderet capite gestare coronam. Causam rei Archi-Episcopum absentem faciunt aliqui, quo sinè coronatio nulla esset; ego certè conscientiam reclamante, ac superis sua sacra pollui vetantibus actum esse arbitror, ut quod Romanam Sacro-sanctæ Religionis arcem contra furorem Attilæ defendit Numen occultum, idem nunc pro Romana hac coronâ contra Romanorum sacrorum hostes laboraret. Nugentur jam, qui pollutam Bocskaji vertice eam blaterant, qui quia non hâc, sed spuriam, & fortasse Serviorum coronâ ab Achmete incinctus, nulli Rex visus fuit; neque assequor, quæ homini tumultuoso esset Regis autoritas, quando neque Divorum Uladislai II. Matthiæ I. decretis ulla vis inerat, donec iste jam coronatus sua confirmasset, neque Dalmatis ultra Marchionem colebatur Sigismundus, donec ab uxore Maria Regni eam arrham accepisset. Pergant Hungari stupere hominibus à Roma alienis, dum hos tantopere corona perhorrescit; imò non bona tantum, & facultates, sed vires, & vitam in coro-

næ cumulent obsequium, in cujus felici statu universum patriæ decus, & incrementum sunt constituta. Audeant licet exteri superstitionis arguere Hungarorum reverentiam, istis certè à tam felici, atque auspicato fidere avertere nec licet oculos, nec mentem, quibus in spem illud superi concesserunt, ut assurrecturam ad pristinæ, aut nobilioris fortunæ dignitatem confidant Hungariam, quia, qui dant Reges, & Regibus coronas, iidem superi & omen, & consilium sub diademate possunt dare felicitatis.

C A P U T VI.

Corona Hungaricæ origo, usus, conservatio.

LETSI majorem, quàm à superis conciliare rebus velle dignitatem, vix vacare possit crimine, cœlestibus tamen addere humanas laudes vix indecorum videbitur, ut proinde suâ non careat laude Petrus de Réva, qui postquam à singulari Numinis providentia venerationem comparavit Hungarico diademati, ab humano insuper Cæsarum suffragiò auctam fuisse non obiter contendit. Vir ille quemadmodum sanguine pervetustò, ac splendidò, ità judiciò acerrimus antiquitatis adyta penitus inspexit, atque ad Constantinum Sacro-sancti pignoris, quod fidei, ac primis commissum habuit curis, originem revocavit. Istò teste maximus ille Cæsar, Christo succenturiatus, & suæ in Salvatore, ejusque vicarios pietatis, & plenæ tam

ad promulgandam, quàm suscipiendam Christi religionem libertatis positurus monumentum munera deferri iussit Sylvestro Ecclesiæ Principi, quorum aliquod fuisse nostri diadema Regni conjecturis firmat, an argumentis. Credebat imprimis virorum optimus nominibus ipsis proluisse superos, ut quam Sylvestro Constantinus, eandem à Sylvestro postea secundo in eadem libertatis, ac religionis Christianæ causa Stephano donatam fuisse. Observavit insuper, neque enim custodem vigilantissimum latere poterat, Græcis inscriptam esse characteribus, Græcique operis catenis fluentem, arguebat inde quid Romano Pontifici peregrino cum idioma te, quid cum insignibus, aut imaginibus Græcorum Cæsarum, eâ præsertim tempestate, quâ Orientales à Latinis acerbo schismate fecabantur, certabantque simultatibus ad eò, ut ne intelligere, ne dicam loqui placeret idem Romanis, atque Græcis. Multò sanè procliviores fuisse Romanos Antistites in suam, ac Romanæ sedis dignitatem, quàm ut Græcorum memoriam præ suis signis, atque nominibus tam eximio muneri inscripserunt, quando insuper regali pomo illius profus temporis operi Latina nomina insculperunt. Accedit & illud, quòd Constantinus cætera non minùs templa, aut donaria, in Romanæ sedis magnificentiam structa eadem formâ, & characteribus insigniverit, quòd dicatæ aris patere, ædium sacrarum fastigia tot sæculis testatum faciunt, ut iam pronissimum sit non opere recenti factam, sed septem antea sæculis

culis donatam, ac in Lateranensi sacrario cultam, Divûm, hominûmque suffragiô Hungaris denique coronam obtigisse.

II. Tantô in rem Hungaricam nobilissimi viri studiô ultro concedendum esset, tum quia pulcherrimum Divinæ providentiæ beneficium parit voluptatem, quôd eadem principia religionis in Romano, eoque augustissimo, & in Hungarico ob angustias cætera suas tantæ moli non comparando imperio diademate consecraret, tum quia majorem ab ætate, maximam ab auctore suo caperet venerationem. Ipsa nihilominus viri sagacissimi argumenta tantæ gloriæ honorem nobis invidere contendunt; quæ enim Græcorum inscripta nomina Cæsarum? illorumne, qui ætatem Constantini præcesserunt, at horum catalogum ubi quæremus, cum unus antea è Latio dictaret Europæ leges? imò fuisse Græcos annuere lubet: at quales illi? certè cultores idolorum, Pontificis, ejusque cathedræ hostes immanissimi: jam verò quod illud benevolentiae genus, quæ consuetudo? ut benignissimus Princeps hostilia capita singularis gratiæ locô deferre, & in Quirinali Divûm sacrariô conservari vellet, quô consiliô insectatores Christi acerrimos in ejusdem senatum adscribere, laterique vellet miscere sacrorum homines profanissimos. Certè, si Constantinianum fuit, tam pretiosæ memoriæ pignus, præterquam quôd acerbius videatur à thesauro Apostolico proscribere, atque memoriam optimi Cæsaris expungere, etiam offensam videtur excitare,

dum quodammodo Græcorum Cæsarum rescissam eò factò gratiam portendit, quod neque affectui paterno, neque salutis, posterorùmq; Principum spei, ac liberalitati satis consulere, nisi periculum redimeret consilii ratio, ut ità pietatis donò pietas novæ gentis Romano nomini conciliaretur. Aliud denique verba Pontificis, aliud monitoris è cælo genii referunt oracula, dum ille confectam à se, hic à Pontifice paratam conferri Stephano imperat coronam.

III. Nunc super illustri hac lite relicto penes posteros iudiciò, illud audeo dicere, nec Romæ defuisse artifices è Græcia, qui opus conflarent, nec Romano Patri affectum, quo vicinæ ad Græciam genti Græcorum Cæsarum imaginibus faceret gratiam; neque demum originem nisi à principe animò habuisse; id operis fabrica certum facit, cujus formam alii ad explicandos Principum mores exponunt, quorum instituto insistere non vacat, ne cum præstantissimis moralium magistris horologia, axiomata, institutiones Principum, rem majoribus arduam ingenii ingrediamur, alii ipsam diadematis fabricam ad omnium notitiam his ferè depingunt: tota aurò solidò cusa, in circulo inferiore, qui regium premit verticem, exhibet veterum Imperatorum imagines Constantini, ac cæterorum ex Oriente cum inscriptionibus Græcis, ex basi hac circulari prominent laminæ figurâ partim conicâ, partim pyramidali, ità ut hæ gemmis emicent, illæ Apostolorum sacris iconibus illustrentur; has inter fronti imminet effigies Sal-

yato.

vatoris globum cruce signatum manu librantis, occipiti honorem, & præsidium facit Virgo purissima: absis ab utraque hac parte, & gemino latere in arcum assurgit, signoque redemptionis humanæ coronatur. Pendent è catenulis gemmæ pretiosiores numerò choros Angelorum referente, omnes aurò solidò commissæ, premuntq; unà regalem verticem, exornantque.

IV. At quia ornando Principi non satis est caput esse redimitum, quanquam enim ab arce Ingenii moles regnorum summò tenetur præsidio, industriâ tamen ad æquilibrium firmari debet; dimidium facti habet, qui bene, si non fallor, consuluit, at consilia qui secundo deduxit flumine, ad ævum, & felicitatem stabilivit. Industriæ, ac fortitudini sua in symbolum providere ornamenta Majores Hungari, aut excitandis Hungarorum virtutibus Romana Sanctitas; inde Regi sceptrum Hungaricæ clavæ persimile cum quaternis ex auro, gemmatisque appendicibus; ejusdem sinistræ pomum inseruit, illò potentiam majestatis, istò justitiæ pondus rectè appensurò. Ità occupato utramque manum, & caput, humeris paludamentum injecit colore cœlesti, parte unâ acu pictum Divinæ majestatis thronum in confessu Apostolorum exhibens, alterâ triumphantis ad æthera Christi majestatem, utrâque imagine imprimis venerabile, deinde situ ipsè nunc, & vetustate. Hæc Romana sunt insignia. Amor antiquitatis, & reverentia primi Regis adjecit reliqua, gladium mucrone rectò, chirothecas usu, cothurnos vesti-

giis sanctissimi Principis recens creato Regi induendos ad ceræmoniaë sanctitatem. Neque ità ornataë majestati defuit à comitatu potentia, nam, ut Regni universi manum fileam, Ducum more coronato Regi assiterunt Proceres decem Regnorum vexilla fluentia deferentes.

V. Antea nihilominus, quàm regalem hanc scenam ingrederetur Princeps, à votis Procerum pendeat, quorum tanta fuit libertas, ut cum ab exteris penderent nihil, nihil à mutuis, & privatis rationibus, unam Stephanei sanguinis prærogativam in consilium adducebant. Vicinorum aut potentiam, aut auctoritatem adeò extra jus habebant, ut Matthias Regum fortissimus, quamvis ob Regnum Bohemicum septem-viris devinctus, rotundò tamen ore, & calamò ad imperiales literas reposuerit: *Quod scribitur nobis Casarem Fridericum esse nostrum Dominum, & nos ei esse altè obstrictos: credimus neminem esse ex S. Romano Imperio, qui nesciat nos sibi de Regno Bohemia, & Electoratu tantum, & non de alio esse obligatos, quem certè nos de Regno Bohemiae tanquàm superiorem, & Dominum recognoscimus, & ità semper observabimus, ut nemo inficiari possit nos de eo Regno in ullo unquam majestatem suam offendisse. Verùm ex hoc Regno Hungariae, quod semper liberum existit, & nihil unquam cum imperio habuit, quamvis ratione dignitatis superiorem esse Casarem censeamus, ratione tamen domini pares nos illi arbitramur. Quod quidem jus libertatis quàm nulli obnoxium fuerit, ab instituto jam inde Hungariae Regnò Græcis*

eis, atque Latinis Imperatoribus est quàm quod
maximè vulgatum.

VI, Et ne memoriam Orientis obducas, apud
quem nec animi impetus ante Mahometanam
luem excitavit quidpiam; Occidens certè quan-
tumvis non immemor multiplicis inde à primis
Hunnis calamitatis, adeò tamen intra modera-
tionem conlilit, ut si quando ejectos ob acerba
facinora Reges restituerent, nunquam Hunga-
riam sibi jure sanguinis repeterent, vix aliquando
electionis. Iphis verò Proceribus dum extra san-
ctissimi Regis nepotem patebat electio, adeò
constantes, an pertinaces inhæsere, ut consan-
guineò maderent campi flumine; prout enim
finitimorum quisque ut batur consuetudine, ità
non raro Palatinus Bavaro, Polono Primas, pars
una Bohemum, pars altera inferret Italum, unò
illò infelicitatis compendiò, ut dum partium in
sua viscera concurrentium frangerentur vires,
patebat universa hostibus patria, & foedissimà
post homines natos labe sordidati gravissimis
paterent casibus Reges, sanctamq; dignitatem
non tam ornarent, quàm obscurarent. Unum
hìc addo ad rei præsents memoriam. Magnum
Romanæ Sedis in Hungariam fuit beneficium,
quò Regni titulos accepit, valere tamen apud
animos libertati suæ immerfos tantum non po-
tuit, ut defunctò Andream III. oblatum à Bonifa-
cio Neapolitanum Principem reciperent, imò
infra libertatem fuerunt fulmina anathematis,
dum illò rejectò Wenceslaum, ac subinde Otto-

aem Bavarum elegerunt, ne quid ea voluntate, ac designatione præjudicii caperet Hungaria.

VII. Electô tandem, qui caperet Regni clavum, firmatôque electionis jure, vel solenni sacramento, ut factum sub Ladislao posthumo, vel communi acclamatione Senatûs, populique, cujus infinitus ex omnibus Regnorum finibus confluebat numerus in campo Pestinensi; solennis pompæ dies insequabatur, quô recens electus Albam Regalem, ità dictam à sceptri, tumulique aditu, deductus, ante ingressum urbis ad Virginis ædem pro mœnibus conditam divertebat, in cujus vestibulo conscensâ cum Proceribus porticu apparebat populo, quem servatis intervallis iterum, ac tertio requirebat Palatinus, utrum electum Pestano in agro vellent, juberentq; coronari. Acceptâ populi, militiæq; plerumque 80000. comitantis acclamatione, vibrabat in quatuor Principes Orbis plagas enses, datô tam auspiciatô patriæ signô testabatur se auctoritatem senatorii ordinis, salutem populi pro potestate curaturum. Finitis suburbanis urbem, regiâmq; penetravit eô trium Procerum comitatu; ut medius coronam, hic sceptrum, pomum ille aureum anteferret: Præsul nonnemo pacem auream, Magnatum crucem alius, gemini gladios, eductum unus, alter vaginâ conditum ferebat; fluentia omnes vexilla protegebant. Ad aras ipsas reponebantur insignia; demum rogati: utrum vellent, utrum dignum putarent; conclamarent universi. Desinente populari plausu metropolita admonere Re-

Regem officii, Rex ad singula respondere, ac spondere fide regia reapse observaturum; acceptâ sponfione Sacro-sanctâ Primas in summo humeri dextri unxit, unctum in folio collocavit. Postea Rex in lateralem ædis partem eductus, indutus omni Regii ornatûs suppellectili, in folium repositus fuit; cùm Pontifex præparatô ad sacra mysteria animô, ornatûque ad aras concinuit felicitis inaugurationis carmen Alleluja; inde gladium stringendum dexteræ, tum reconditum vaginâ lateri accingendum curavit. Itâ obarmato corona Regi imposta, ipse folio, quô rediens osculatô crucis signô, promissa prius iurejurando confirmavit; inde applausum immensa populi multitudo sustulit: Vivat Rex! suâ jam potens majestate Rex, aut vetera confirmabat officia, aut novis conferebat, prout aut in Regem certabant merita, aut merendi singulis Rex dedit occasionem, quos antea fides probaverat, aut insignis indoles luce aulicâ dignos, aut obsequii promptos commendavit. Auratos inde creabat equites, qui calcaris aurati usum haberent, munus erat honoris potiùs, quàm utilitatis insigne, quo deprehenderent singuli, merita dum ad thesauros non præmiarentur, ad memoriam certè commendarentur; ceræmoniam evaginati ensis attactu Rex è folio peragebat, cinctus coronâ Procerum, qui tantis Regni insignibus illustrem præmiferis scenam adorabant.

VIII. Perfuncti suis cum Rege muneribus Proceres ad festivos primùm abiêre plausus, tum

ad epulas; coronam verò cum cæteris Regni ornamentis Vifsegradi Arx, superba quidem mole suâ, at pignore tanto reliquis arcibus planè adoranda recepit, neque enim privatis retineri in ædibus sinè læsione dignitatis coronæ Majores Hungari putavêre, imò ne sinè periculo, quod nonnullorum vitiò adierat, è quibus illud emerfit commodi, & cautelæ, ut deinceps non uno, sed geminis committeretur custodibus, quorum neuter invito altero, aut reseraret thesaurum, aut conderet, quin ipsi etiam in corona Procerum signarent, resignaréntve diadema. Tam salubri consiliò memoratus Perenii casus dedit causam, sed imprimis Elisabetha Uladislai Vidua; astuta hæc, an timida pro ingenio muliebri fœmina, dum clàm ereptam, an corrupto custode per avia, & invia secum defert, ne cui oreretur suspicio, eam pedissequæ tradit elusura faciliùs insequentes, imò inani, an verò terrore perculsa domo, ad quam diverterat, pro fuga effèrri, atque falici cavæ imponi præcipit, donec superato periculo, an metu Viennam ad Fridericum Imperatorem, in cujus manibus annos videnos tres, & ampliùs detenta, tandem à Matthia recuperata missis legatis cum insigni trium millium comitatu, quos, cùm videret Fridericus, belli eam faciem, non pompæ suspicatus ad Neostadium subsistere jussit, paucis, qui nec inferre, nec repellere vim possent, admissis; inter quos Principes ex Hungaria viri Vardajus, Vitézius, Ujlakius, Zapolajus, Turoczius, & Paloczius eminebant; postremus etiam gravi senectute venera-

nerabilis eo consilio destinatur, ne quid in receptione pignoris subreperet fraudis. Inoluerat siquidem Hungaris, an vera res, an in ore hominum nata, non disputo: Langmannus certe secretorum Friderici conscius quo consilio prodidit: Imperatorem suum Hungarico diademate in urbe Austriæ Neostadii redimitum fuisse, quæ tamen coronatio, quia nec loco, nec ritu consueto, neque præmissa Procerum, populique suffragatione facta, nunquam attulit id nominis Friderico, ut ab aliquo scriptorum in catalogo Regum Hungariæ scriberetur; nam neque candidari, neque coronari, neque merita posuisse Regem faciunt, at primò tum nascitur auctoritas, cum merita in candidatis ex ratihabitione populorum coronantur. Apud alios reperire est Fridericum induxisse in animum, ut binas veteri simillimas cuderet coronas, ut suam recepturi Hungari veram non discernent, atque adeò nunquam legitimo gauderent Rege: contra has insidias legatus Paloczius, qui ex tenuissima, quam Fridericus cum suis non observasset, gemmæ fissurâ genuinam ostendit, & plenissimo Hungarorum gaudio reportavit.

IX. Dum igitur suâ pace frueretur Hungaria, Augusto velut in folio Vissegradî diadema resedit, quia verò, quæ dignissimo sunt gradu, sunt aut plurimis, aut gravissimis objecta casibus, idcirco, & regale hoc ornamentum peregrinas sæpiùs adiit oras, non sinè grandi periculo, quando ætatem tulit, quâ ubi delituerit, adeò obscurum est, ut etiam fides historiæ laboreat.

Nam præter memoratos antea casus, miserrimum illud, ac funestum planè populationis Tartariæ tempus adeò ignotam reddit coronæ stationem, ut præter suspicionem superet nihil; teterrima siquidem illa tempestas ità tenebris involvit omnia, ità locum omnem implevit, ut ubi tutò consisteret, nemo inveniret. Fuit ea nonnullorum mens, ut afflictam licèt atrocissima clade Pannoniam nunquam admitterent è singulari cœlitum oculo excidisse; sed humana præsidia non faverent, an ominosâ fiduciâ, an impetu Divûm Vissegradi mansisse diadema autumant, eâque propter extra potestatem hostis erat Vissegradum, cùm reliqua ingens teneret vastitas, ut regni basin tueretur, aut certè mansit immune, quia Numine sacri diadematis defendebatur.

X. Ad humanam alii refugiunt sagacitatem, qui cum reliquo Regni thesauro extra fines Hungariæ, aut præmissam, aut ablatam à Rege confidunt, Belam enim IV. nunquam eò perturbationis immersum fuisse concedunt, ut sacri pignoris, aut oblivione teneretur, aut extremo periculo in patria id deserendo objecisset. Quæ quidem Regiæ providentiæ existimatio admodum arridet, nisi occurreret animo, necdum ità dejectum fuisse Belam, ut vasa colligeret, qui exercitu comparatò obviam processit Tartaro, etiam relaturus victoriam, nisi fato quodam inertes, discordésque in eum articulum subditos habuisset. At à clade ipsa nec evahendi thesauri tempus erat, imò si clam avexisset,
apud

apud Archi-Ducem Austriæ coactus deposuisset, nam teste Rogerio ejus temporis calamitates experto, Dux veterum injuriarum haud in memor fugientem Belam velut bono hospitio excepturus in partem ultra Danubianam evocat, fessum fugâ aggreditur, neque antea, quàm vasa aurea, argenteaq; , & magnam pecuniæ summam sponderet, dimissurus, quo quidem casu nihil minùs, quàm coronam, si affuisset, aut in pignus, aut in exolutionem erat accepturus; qui casus Belæ post Tartaricum vix esse potuit, cùm ab amico, finitimo, ultimo peculio spoliaretur; hæserátq; sinè dubio alta mente, dum cœli meliora, tempùsque dedissent vindicandi opportunum.

XI. Nec ad præsidium, neque ad dignitatem satis videbatur Vissegradi munitio, neque enim invicti possunt esse muri, quos aut urget, aut deserit humana industria; ideò constitutum fuit viros addere, qui singulari fide, invictâ constantiâ diadema custodirent, quibus animo infidisset patriæ salus, procul à privati, aut commodi, aut dignitatis ratione sejuncta. Et quia superiorum ætatum exempla satis attulimus, unius meminisse juvat. Acciderat, ut Matthiæ Imperatoris regimine Romanus Pontifex pallii Hungarici Regis copiam sibi fieri postularet, cui gratiam facturus Imperator, mitti sibi paludamentum imperat eo consilio, ut pictam ejus effigiem Viennâ transmitteret Romam, tergiversari primùm custos, subinde etiam palàm renuere, juramenti religionem, quo obstrictus esset interponere; indignari proinde Imperator, at

cognita legis veritate, laudatâ Proceris fide eo pacto impetravit, ut custos ipse deferret pallium, ac desumptâ quamprimùm imagine referret ad conclave, sericóque, ut involutum servatur pannó, reconderet ad coronam. Quod quidem conservandæ coronæ munus olim dignitatis habuit plurimum, & sollicitudinis, quando liberis votis legebantur Principes, ut autoritate sedarent, & consilio, populum etiam vi repellerent. Modò cum pacatâ hæreditatis lege transit sceptrum ad Filios, dignitatis, ac fidei obtinent compendium, molem, & curas vix ferunt.

XII. Jam præter dignitatis prærogativam utilitatis accedit maxima; nam licèt Regis prærogativâ omnium sibi vires, atque facultates Rex vindicet, ipsius tamen coronæ jure proprias opes, nulli penitus quàm sibi habet obnoxias, tanto quidem vinculo, ut in commoda nullius privati, aut publici hominis, exteri, domesticique erogare possit, ne dicam facere alienas. In hunc peculii catalogum veniunt civitates populo frequentissimæ, commerciis in Hungaria celeberrimæ, situ ipso, frugumque copiâ ditissimæ quindenæ; Montanæ septem cum auri, argenti, æris, ac ferri fodinis, quinque cum salinis. His accedunt Cumanorum, & Jazygum agri vastissimi, pecore, ac frumento sæcundissimi; castra præter sedem Vissegradensem, Munkatshense, Diosgydriense, Hufztense cum rivulo Dominarum; insulæ Csepel, & Ros ad Vissegradensem tractum; universæ tricesimæ per Hungariæ, Sclavoniæq; Regna; è quibus redditus oportet esse amplissimos,

mos, cum & hæ frequentissimæ sint, & nundinationis, ac mercandi dies plurimi, ad quos omnis generis eumentium, ac vendentium sunt accursus. Neque libet huc attexere Transylvanarum terrarum, montium, fluviorum iucra; quibus rectè confectis alium sinè dubio proveniùs Hungarici numerum apposuisset Lindanus, quàm 224000. aureorum, nisi fortè ea tempora supputaverit, quibus dimidiam ferè, aut amplius possidebat Hungariam Othomannica tyrannis.

XIII. Paucioribus attamen ista complecti placuit numeris, ut illud colophonis locò addere liceat, quòd si quando casu, aut fraude abesse ab Hungaris diadema contigit, coronando è vestigio Regi altera promebatur, quæ in Albenfi æde sanctissimi Regis imminebat statuæ, quod ominosum fuit, ac in deterius, nam Uladislaus Polonus hoc ritu inauguratus in prælio ad Varnam amisit caput Asiæ toti ludibrio futurum. Atque ex hoc oritur alterum, quòd Proceres circa coronationis ritus penè ad superstitionem erant observantes, atque in futurum portendebant, quidquid accideret casu, aut insidiis, unde fracta in coronatione alterius pertica vexilli plurimis excussit suspicionem infelicitis illius exitus, quo intrusus aliquorum factione Neapolitani sanguinis Princeps vitâ Regnum expiavit. Ultimum utroque dignius observatu, quòd eadem Divorum ædes excepit solio Reges, quæ tumulto. Non designato fortasse humanitus omine, at certè dispositò superùm ordine, ex quo discerent à decessoribus Regibus partem regiminis
 non

non omnem exactam, adeoque à successoribus perficiendam esse, aut certè virtute Patrum iustitiam, & felicitatem Regni moderandam. Fortasse etiam admonendi erant in apice constituti homines innatæ vicissitudinis, itaque esse meliore fortuna utendum, ut supra homines positi nihil à se alienum putarent, quod humanum esset. Exemplo planè suppari ad illud, quod Quirites edebant, dum triumphantibus à tergo viris immineret præco, qui identidem ingereret memoriam humanæ, id est, ignotæ ad extremum conditionis; quòdque Romæ viva, hinc mortua vox admoneret, & quidnì suo more, præsensque actu efficacissimè.

C A P U T VII.

Reges Hungariæ felices, aut infelices.

I. **M**agistro Romanæ eloquentiæ Principe Tullio: frontem, oculos, vultus persæpè mentiri nemo est, qui non didicerit; at vera frequentius docere natura observavit, neque enim tam artifex est animus, ut ejus simulandi peritiam tempus non prodat, aut eludat. In magno Reipublicæ corpore Reges capitis partes occupant, & dignitatem, ex horum colore, aut lineamenti, constitutionem Regni est intelligere, ex bona, malæ fortuna Regni casus internoscere, aut prosperitatem; multa equidem possunt in corpore manus, multa pedes, at caput in omnem inclinat partem. Dum ergo Regni Hungarici cursum stat proponere, brevi histo-

historiæ Regiæ periodo est describendus. Bonfinius præclaram Hungariæ operam impendit, nisi non fuisset affectus Ludovici II tempora, in quo nobis præsentis Politicæ quinque sæcula terminantur. Petrus de Réva laudatissimo compendio magnum labori nostro attulit compendium quinque centuriarum voluminibus. Nobis nec annales, nec chronica, nec synopses Hungariæ displicent, placet Mausolæum, & in lugubri nomine gustum suavissimum excitat, quia quorum sacros cineres, & ossa diversa parte Hungariæ occupavit lethum, & tumulus, ars oratoria in unum justis gloriosis contulit Mausolæum. In præsentis nec historiam texere, nec Regum acta omnia persequi placet, sed exhibere indicem bonæ, aut sequioris, felicitatis adeoque; & infelicitatis Hungariæ servatâ serie sæculorum, quibus ea nomina obvenient, quæ gestorum in præmium retulere. Primum sine longa controversia sanctum, adeoque aureum; secundum æneum, ubi regnabat livor, & Heroum filios noxas vidit; tertium honorificum parte una, parte altera plumbeum ex livore calamitatum. Successit illi argenteum & gloriosum, terminavit denique ferreum, atque bellicosum; quam enim Hungaris, aut suo genio, aut vicinorum undequaque incusantium insultibus inquietis esse fatale fuerit, hoc tamen ultimum bellorum compendium, scena Martis, in qua Turcis, & Christianis colluctandum fuit.

II. Primum illud, ac verè fortunatum sanctitatis sæculum pulcherrimam à Geysa Duce au-
roram

roram vidit, diem in Stephano sanctum aspexit. Dux Geysa sancti Filii religiosus Pater, cum Judæo Rege Davide ab erigenda domo Regni Apostolici impeditus, quasi aris Christianæ legis nihil esset commune cum sanguine, à quo etiamnum madebant suæ, aut suorum manus, filio gradum struxit ad Apostolatam. Filius ergò populum consecravit universum, cui omnis actio, sermo, motus in pietatem ebulliit, religionem spiravit, & filium hujus assistente genio protulit, qui non floribus modò sanctitatis exuberaret, at etiam fructibus ad odorem, & nutrimentum Regni, nisi nequidquam eidem maturisset, quia cœlo aptior ob candidissimum Virginum honorem. Conjux Regi, Mater Duci sanctissima, Imperatoris Henrici aris impositi filia. Episcopi quemadmodum dignitate ità moribus sanctissimi; Sebastianus dignissimus à S. Rege habitus, qui Strigoniensem Primatum obtineret; Colocensem regebat Africus legatione Romana; & adductis in Hungariam Regni titulis Augustus; Gerardus Csanadiensis, educatione Emerici illustris, Buldus Agriensis, Maurus Quinque-Eclesiensis ab Emerico Duce de virginitatis gloria osculo probatus, à Rege de simulatione; Beztertus Nitriensis, omnes à primo martyrii laurea condecorati. Et hos inter eminebat Adalbertus, felicior hospes Hungariæ, quàm patriæ civis, qui socios habuit Piligrinum, Gaudentium, Bonifacium, & prædicationis, & aliquos martyrii apud Prussos. Proceres ipsi in vanitatis, & belorum arena educati ad mores alios transferunt,

ut

ut meritò Hungaria tunc diceretur aula Sancto-
rum, quæque antea Scythicis erat erroribus,
ac rabie horrida, nunc pietate fieret amabilis,
ut innumeris ostiis in eam felicitas influeret. Ne-
scio tamen, quos tumultus aquilo miscuit, &
inter lætam segetem triste lolium germinavit
Petrum, & Alboinum? at extinxit pestem An-
dreas, Bela resarsit religionem, Salomon tam-
diu utramque probavit fortunam, donec usu
didicerit, nihil felicius esse, quàm sui sequi mo-
res sæculi, & neglectis privatis factionibus cum
sanctis sanctum esse, aut sanctum mori.

III. Sæculò secundo, si Bakfaii, Révai, Ritii,
historiæ, & lamentationum fidem sequimur, visa
est repentè Astræa terris eripuisse pedem, Nu-
ménque suum; pietas abiisse exul, & Regni Ma-
jestas ex alto ad ima decidisse, cùm post sacra
Regum nomina, non Regum, non hominum,
sed monstrorum plena omnia fuisse ingemiscant;
certè supputatò ejus sæculi calculò, quanquam
omnia à labe immunia non sint, lolium tamen
intra sementem bonam fuisse, nec infrugiferam.
Initium certè nimium à fine prioris dispar duxit
Colomannus corpore, & animo æquè deformis
Révajo, ac planè turpior illò, quem Bilbilitanus
describit, Romanòque, ac probo juveni caven-
dum, nam staturâ pusillus, capillò niger, fronte
in calvitium nudatâ, linguâ blesus, pede bre-
vior unò, lumine luscus, animò impotens, &
usque ad sanguinariî atrocem titulum horridus,
quem his facinoribus demeruit; nam Majorum
designatione, ut pietate corrigeretur, & ne po-
ten-

tentiâ armaretur ad scelera, Varadinensi Eccle-
 siæ præfectus fuit; at subitò ferox animus de-
 fertâ pietatis arenâ, Almo fratri Regnum præ-
 ripuit: ambitione primùm, non vi, aut ingenio
 fretus, nam Proceres pertasi bella civilia, &
 adhuc fumantia busta, visis simultatibus, singu-
 lare certamen obtulêre fratribus arbitrum coro-
 næ, qui enim vicisset alterum, unâ subjiceret
 sibi colla subditorum; at ipse pugnæ quidem
 copiam subterfugit, fratristamen amplius cives
 miserantis benignitate usus, delectum sub signa
 militem quasi patriæ parciturus in Ruthenos tra-
 xit, ibique Reginam flexis genibus, ac lachry-
 mis bella deprecantem calce percussam rejecit,
 obtriturus æquè impotenter armatorum aciens,
 si æquè foret facile vincere viros, atque pro-
 volutam genibus mulierem. At non potuit
 non vinci impotentia, nam spes in desperatio-
 nem versa Principi viduæ iras ministravit, & co-
 pias, militibus robur, & ferociam, ut ab iis vin-
 ceretur Rex penè ad internecionem. Victus ab
 hoste domi suum sitivit sanguinem ex genio
 suspicaci.

IV. Eja iterum in arenam descende Alme,
 ætate grandior cum juniore, vir fortis cum im-
 belli à foemina victo, omni ex parte ad victo-
 riam nate, & ad Regnum, cum imbelli infor-
 mique; frustra pietas, frustra te protegit civium
 miseratio; cessisti Regnum, & patriam servâsti;
 cessisti fratri, sed ut cederes furori. Nequid-
 quam privatum otium adiisti, nequidquam o-
 mnes pietatis artes expertus. Desponde licet
 Golo-

Colomanno fratri Siciliae Regis filiam, desiste
 singulari certamine, tuge Patavium Noricorum,
 ut insidias effugas, duc Sarmatarum, & Hunga-
 torum auxilia, supplex genibus accide, qui vin-
 cere poteras, Hierosolymas abi extorris, abi
 ad Romanorum Caesarem, ut interpellet; fru-
 stra laboras, fugis, exulas; inveteratus odio-
 rum, foetus suspicionum Colomanni animus,
 turbabit otium, patronos negliget, furias ex-
 citabit, donec tandem, & tibi faciem monstri
 inducat. Alia omnia, putas tu, comminiscitur
 Colomannus, pacem colit, pietatem amat, fra-
 tris commoda sectatur; Erras Alme, erras, jam
 in tuos medicinam parat Draco medicus oculos,
 ut oculis capiaris; jam Bothus è vagina gladi-
 am educit, ut sanguinarium fratris Imperium
 exequatur. Infelicia nimirum tempora! ulti-
 mum exhalaturus spiritum Colomannus impe-
 rarat Botho, sicario scelestissimo, ut ab aris De-
 mesiensis Ecclesiae, quam Almus Ducalibus aedi-
 ficarat sumptibus, & caecitatis vices deplora-
 bat, avellat, & ferro percutiat; facturus erat
 horrendum facinus Bothus, nisi loci Sacerdotes
 prohibuissent comminati vindicis iram DEI, quam
 justò tulit supplicio, dum fraternae discordiae ad-
 minister canibus praeda fuit.

V. Nec inultus periit Colomannus, nam Bo-
 richum ex adultera uxore Ruthena spurium ha-
 buit, mortuò in poenam legitimò, Matrem ob
 adulterium respuisse satis fuit, cui fortè veniam
 dederit, quòd alium à viro informi deperierit.
 Sanctus etiam Donatus pro tantis meritis poe-
 nam

nam intulit, ut acceptis à Sancto vibicibus toto corpore liveret: credideris hominem à tanto supplicio sapuisse, nisi mortem inter furias obitam fuisse legisses. Venetorum tamen Legati, nescio quo lenocinio, eundem Principem pietissimum, Nepotem insuper sanctissimorum Regum Stephani, & Ladislai laudant quanto encomiò! ut neque religione, neque clementiâ, neque illis ullo pietatis genere inferiorem fuisse dicerent. Moniales Jadrenses in suo monumento piissimum Colomannum scripsere. Fuerit proinde & in monstro hoc, quod pulchram illi gloriam pararet apud posteros, duas nempe filias post fata reliquit victorias, quibus Venetum, & Dalmaticum bellum feliciter confecit.

VI. Ferociam, & fraternam Patris impietatem emendavit filius Stephanus II. secundi sæculi reparator, cui non satis fuit pacis ubique reliquisse vestigia, ubique procurasse præsidia, nisi desertò sæculò induisset monasticen rarâ providentiâ, ut Patris desertò Divum obsequiò infamis crimen elueret suo mundum deserentis ad superum studia transitu filius, an potius, ut debitum Almo Imperium cæcus filius occuparet, luscique patris errores, acutior animò Bela emendaret. Monstrum sinè dubio cæcus Rex, nisi animo Argus fuisset, cui cum Mercurium aliquem observare fuisset facillimum; en Borichus audet vafricie; ideo tamen elevare caput permisere monstrum superi, ut in Hungarico non alterum regnaret monstrum solio; ejecto Boricho feliciter alta pace regebat Hungariam, nisi crimen incur-

incurriflet, quòd adulatoribus aures daret, cu-
jus tamen facilè tulerit veniam, eò quòd audire
debuerit homines, quos discernere videndo non
potuit.

VII. Geysa Belæ successit, & oculatus, & fe-
lix Princeps, nam victo Gonrado, ac mox de
transitu in Palæstinam Legatos mittenti, & tra-
jicere exercitum permisit, & corrasis etiam ex
ornamentis ædium sacrarum pecuniis transeun-
tem juvit, sed magis etiam coluit Ludovicum
sanctum eodem consiliò ad loca sacra conten-
dentem, qui præter belli titulos attulit famæ
sanctitatem, moderationis comitatum, quo ultra
memoriam hominum benevolentissimum habuit
Geysam, & amavit.

VIII. Stephanus & commendatione Parentis,
& Procerum consensu Rex proclamatus gemina,
sed minora vidit monstra, & superavit, Ladi-
slaum alterum, qui usurpatam clanculò coro-
nam sex mensibus tulit; Stephanum alterum, qui
sibi diadema usurparet, & quia neque dolus,
neque vis impia fert diem, aut patronum, de
utroque victor Belæ III. Regnum reliquit, inde
filio Emerico, ac tandem Nepoti Ladislao, qui
denique clausit sæculum, capite, ortúque horri-
dum, at subinde Haliciæ, Lodomeriæque Regno-
rum accessione fortunatum.

IX. Huc animos, huc oculos adverte poste-
rior Hungaria, imò gaudia, & dolores! sæculi
tertii humanarum vicissitudinum imaginem aspi-
ce. Hinc plausus, & faustas acclamations, inde
lamenta, & velut è profundo cavernarum sin-
gul-

gultus, & suspiria. Adornabat primò sæculò in Saracenos arma Ladislaus, at hòc sæculò eduxit Andreas; rogabatur ille Archi-strategi officium, hic etiam sustinuit gladium vindicem Palæstinæ, applaude Principi forti, fortunato. At parce plausibus, comprime labia, vocem suffoca, in tuas effudit clades Tartaria quingentam millia profligatissimæ nationis, quâ nihil aspectu tetrius, indole immanius, crudelitate truculentius. Jam plenis inundat patriam vorticibus, sanguine proluit, nec urbium mœnibus, nec rupium præruptis, nec arcium propugnaculis impeditur; rimatur omnia, humana protegit, Divina polluit, astu, insidiis, ferrò, facibus, incendiis ad intima grassatur. Jacet jam prostrata Hungaria, jacet triste cadaver, & ut ingemiscere possit, spiritum penè non trahit. Unò quinquenniò omnis ab oculis sanctorum memoria Regum abolita, proculcata Majestas, & ne parum eam videantur attrivisse superi, fame, pesteque ad ultimum exhaustæ. Imò verò resume vires, jam Bela redit ab Adriatico, conquirat populum, restituit Proceres, & cum pace restaurat Regni Majestatem. Et reddiderunt faciem superi, nam Stephanum dedere Regno victorem Ottocari, dedere Ladislaum victoriâ, & fœdere cum Rudolpho Habsburgico inclytum, ac posterioribus temporibus proludentem, ut quem tunc ad Imperii solium promovit belli socius, ejus olim nepotes haberet sui Regni successores; felicissimi Princeps omissis, nisi Cumanis fuisset familiaris.

X. Ex livore plumbi eleva dignitatem tuam ad argenti splendorem Hungaria; nisi sancti Reges aureum vixissent, hoc sæculum ordine quartum, cum sibi fulgorem rapuisset, ergo argenteo delectare, quod duo tibi præsertim Reges excoxêre. Wenceslaus humanis tibi veniebat consiliis Rex, & factione superaverat, sed metuerum humanarum in Ottonem pondus Imperii reclinavit, donec & illô in exilium pulsô, Carolus denique accepit diadema, quod annis triginta duobus auspiciis Pontificis acceptum tenuit magnâ victoriarum accessione, sed illâ majore, quod Ludovicum acceperit omnis humanæ felicitatis compendium: nam annis ille quadraginta tenuit Imperium, neque tam diuturnum, atque fortunatum. Nam religio Regnorum basis latissimè suos diffudit radios, pax alta regabat felices animos domi, & tranquillitas, foris bella longè secundissima, accessione Neapolis, & Siciliae fœcunda. Unô, uti humana sunt omnia, felicitatem propè abruptit, quod tantæ gloriæ hæredem Regulum non habuerit, nisi fortè parem fortuna noluerit, superiorem non invenerit. Providit attamen Imperio, ut Majestate Cæsareâ, ac sapientiâ illustrem, ita à fortuna desertum.

XI. Ad felicissimum denique, quia viris sub Marte natis, evocaris Hungaria sæculum, quod, ne leviora moram faciant, duo confecêre bellicosum Pater, & filius, ambo Hunniadæ. Sed ut primùm cecidêre fulmina belli, virtus Hungarica assurgere ultra non potuit, constantiâ
 E
 rebus

rebus humanis tunc nondum natâ, labi debebat. Parens, de quô dici poterat: virtutem ex hoc disce, verûnque laborem, & quô superabat Anchisiaden: fortunam pariter, præterquam enim gemina, si excipias, prælia, hostibus ad ultimam penè animam emovendam cruenta, præliis viginti justis de hoste victor, dubium fecit, an hostes auderent se objicere, an tempus admittere, illud certum, eò crevisse potentia, ac felicitatis, ut unus rem Christianam sustinere posse videretur. Acerbum esset à tanti Parentis avelli manibus, nisi in filio invitaret virtus, & gloria incredibilis. Quanquam enim Pater vicerit, quòd enssem non nisi in religionis, & pietatis hostem strinxerit; filio tamen arrisisse fortuna visa est splendidior, dum Cæsare cum utroque commiserit, ut utrumque aut vinceret, aut fatigaret. Eodem Marte Bohemos, Polonos, Venetos, Dacos, Silesios, Marcomannos perdomuit, adjuncta singulari humanitate, & in omnem duratura memoriam artium Orbis encyclopædiâ, dum miles idem, literaturæ omnis, idiomatum præter Europææ duorum gnarus, militaris, & civilis politicæ Princeps audiret, itaque valeret geniô, ut ingenium omni industria expoliret, nec parceret magnificentia, ubi eruditio caperet dignitatem.

XII. Supputatâ jam 5. sæculorum periodô Hungaria Reges habuit plerumq; probos, pauculos deteriores, felices multos, nonnullos detariore fortunâ usos; habuit etiam ad aras elatos alis probitatis Stephanum, Ladislaum, Salomo-

lomonem; diris devotos sub atro censet calculo
 Colomannum, & sui sanguinis sitientem, & ex
 improbis susurronibus suspicacem; alterum La-
 dislaum Gymana impietate pollutum. In feli-
 cium numero erant post sanctissimos illos, Lu-
 dovicus, Matthias, Geysæ ambo, Belæ duo,
 Stephani tres, Carolus I. Sinistrò notabis calcu-
 lō Belam IV. à Tartaris, à vicinis oppressum,
 vix inter insulas Dyrrachinas incolumem; Ladi-
 slaum IV. ab improbis clientibus cæsum, Ula-
 dislaum capite amissō, ac totō Oriente circum-
 latō famosum; Ludovicum II. Mohacsiensi clade
 sibi, & patriæ funestissimum, Carolum II. omnes
 omine singulari notatos, nam Uladislus co-
 ronari consuetō diademate non potuit, sublatā
 per Elisabetham coronā; dum coronandus iret
 Carolus, impactum in superius limen templi pa-
 triæ vexillum dissiliit fractum; Ludovicus sinē
 cute natus, decalvandam prælusit elatam antea
 cristis felicibus Hungariam. Sigismundus bellis
 infeliciores in conjugē tulit omen, dum Mariam
 duxit raptatam, & è regali folio præcipitatam.

XIII. Coronare erat animus pios Regum ma-
 nes partim oleaginā, partim cupressi corollā,
 nisi calamum provocasset Maria ad Reginas,
 neque enim satis has fuerit venisse in Regni con-
 fortium, nisi in memoria manerent sæculorum,
 quam si quō argumentō, certè pietatis apud nos
 meruerunt. Ostentat suas Oriens Pulcherias, Eu-
 docias, Irenas capaces Imperii fœminas, quod
 etsi maternō, aut conjugali rexerunt titulō,
 certè virtute gubernare merebantur, dum ge-
 nuisse

nuisse parum fuerat Cæsares imperio, nisi tantis rebus erudivissent. At ista Stagyraeo ultra scæminam egerint, non illud, in quo Duce[m] Imperatricem Helenam sanctissimam altius pietatis excellentiâ, quàm Imperii Majestate proVectam; neque tam corporis formâ, quàm virtutum symmetriâ ante filias hominum pulcherrimam. Multum illa in Constantino, multum in utroque fecit Imperio ad religionis incrementum. Nec minora Mater Stephani Sarolta, quæ filium pietatis Ducem à cœlo accepit, majus etiam illud effecit, ut marito Giselam desponsaret, quæ fratre in summæ fortunæ felicitate castissimô, maritô vix è tenebris idolorum erutô jam veræ lætriæ Apostolô lætaretur. Maximum verò quòd primigeniâ pietate sua integrum meruerit ex Hungaria oriundarum chorum Virginum, sanctarumque Matronarum, quarum è secunda, posterioréque nobilitate longissimus avidis planè nobis texeretur catalogus, nisi grassata latè incendia sancta plurimarum nomina abolevissent: nunc proposito suffecerint Principes.

XIV. Agmen ducat, quæ exteras latè implevit oras beneficiis, & famâ sanctitatis, Elisabetha cujus gloriosum adeò inclaruit sepulchrum, ut post mortem anniversariô concursu duodecies centena millia hominum celebraverint, omnium cœli munerum abunde participes affata, ac post mortem, si mortua dici potest, quæ operari tanta consuevit, ac bis octonos suis cineribus ad vitam revocavit.

XV. Non longè secuta Elisabetham Isabella Lus-

Lusitana, quæ osculô, contra morem lenocinantium his blanditiis, ac perdentium foeminarum, sanavit ægros, & signô crucis, parabili sanè medicinâ, nisi Divinâ prorsus arte hanc olim condivisset Salvator, & sacro sanguine tinxisset. Et quia propius umbra sequitur lucem, tanta virtus calumniâ non caruit, at neque defensore. Rex etenim calumniæ criminatorem experturus, an puniturus Reginæ complicitatem ad calcariam fornacem mittit cum Imperio, ut exquireret è carbonariis, num jussa Principis executi? qui Divinâ curante providentiâ in vicino ad viam sacello dari signum æris campani audit, quo more solet populus convocari, ingreditur, monente intus Numine, & bulliente pietatis ardore plus DEO, quàm Principi obsequitur; interim sceleris artifex exploraturus casum innocentis prævenit ad subornatum rogum, illicôque frustra Deos, hominésque obtestans, innocentiam inclamans, quâ ardentissimus torrentis in morem volvebatur ignis, inicitur, in momento consumptus perit victima prostitutæ innocentiae, ut integer vitæ, sceleri primùm, tum ignibus deputatus, suam, & Reginæ vindicaret innocentiam, Regem in antiquos connubii revocaret amores. Addidit hæc superùm cura stimulos Reginæ ad illibatam innocentiam tumulo, quin sideribus inferendam.

XVI. Andreæ III. tertia fuit Elisabetha, quæ quia morborum fuit ergastulum, patientiæ templum è suo struxit corpore; attamen corruptibile pondus adeò in saniem abiit, ut horrorem fa-

ceret hominibus rerum pulchriorum percūpidis; nec in donatam DEUS reliquit Principis fortitudinem, nam à morte statim ipsa putredinis omnis expers, odorem sparsit optimum, & velut è tenebris effulsit inter stellas luna minores, cœlesti sole plenissima. Elisabetha quarta, eaque quadrimula in insula leporum alium à Stephano V. Patrem invenit, ubi cū admodum pietatis in socium agmen sparsisset, Mediolanum abiit ab arcto Hesperii illatura oris ignem pietatis.

XVII. Tantarum invicta vestigiis Elisabetha Ludovici gloriosissimi Regis Mater, quæ pietate, an præstaret munificentiam, dubium reliquit; nam prioris ardoribus acta sanctissima Italiae monumenta adire statuit, sed alterius institutis imbuta Proceres nobilissimos, Præfules sanctissimos, lectissimas matronas in pietatis agmen socium adlegit; quidquid sacri honoris, aut Christianæ magnificentiae pietas alit apud Italos, invenit, donaria fecit ubique maxima, ingentem pecuniæ vim egenis distribuit, ut omnis ætas, conditio Reginam sibi advenisse Sabam venerarentur; sed una præcæteris eluxit vitæ sanctitas, & Divinæ ardor charitatis, cui demum soli in acceptis referre potuerit filius felix Imperium. Et sanè fortunatum fuit Elisabethæ nomen, nisi Sigismundus Rex infensissimam ejus nominis conjugem habuisset infelicem.

XVIII. A felicibus ad Beatrices, ad Margaritas, ad Marias calamum auferte. Beatrix Andree Regis conjux, in summa dignitate, cæteris modestiæ laude palmam eripuit, una illi cura
San-

Sanctorum lipsana, quæ largissimè, & Orientis ab
 oris conjux attulerat, & Romani Patres submi-
 serant, ornare. Virò denique ad certaminum
 præmia evocatò dedignata inferiorem, additâ
 ad modestiam animi celsitudine unum se dignum
 invenisse rebatur sponsum virginum, cui se de-
 vovit Gemulæ monasticen professa, & mode-
 stiam singularem. Margarita Scotorum Regina,
 in felici ad sanctitatem Hungariæ solo nata, &
 cum exule Patre educata, trecentos indies refi-
 ciebat pauperes, quibus genibus flexis cibos,
 potúmque ministrabat, procumbens ipsa prom-
 ptior ad serviendum, quàm alii in pedes erecti.
 Margarita altera, quia in tempestate nata, pul-
 chrior, Belæ IV. filia vix triennis in concham
 cœnobii se recondidit, ne maculis pateret; trans-
 vecta sylvas, hæcne, inquit, mundi miracula,
 & splendor? risit vanitatem; & Bohemiæ, ac
 Poloniæ Regum thalamos perosa totam se virgo
 Virginis cultui, virgineo suo corpori afflictâ-
 tionibus excolendo, totam denique JESU de-
 spondit, etiam nasum truncare parata, quàm
 alteri nubere; digna certè, quam sponsus, ut è
 coelo monstravit, coronaret. Maria Emerici Re-
 gis Parens suppari pompâ, qualem descripsimus
 in Elisabetha Ludoviciana, sacrata vestigiis, &
 sanguine Christi loca invisit; sed antequam ad
 sepulti venisset monumenta, pio immortalia iti-
 neri, Ptolomaide, ad ejus transivit redivivi am-
 plexus, cujus sepulchrum non licuit videre, planè
 felicior, atque qui cortice amisso nucleum capit.
 Mariæ alteri satis fuerit magnò natam fuisse Lu-
 dovi-

dovich, satis Cæsarem habuisse conjugem, satis denique, quod nulla apud Hungaros, martialis genus, habuit, Regem fuisse appellatam.

XIX. Præter purpuram rosarum, habuit Hungaria candidissima virginitatis lilia. Salomæa Regiæ formæ virgo, æmula à Lesco Patre in Hungariam missa, sanctos ut cum lacte sugeret mores; quos ubi in eam extraxit ætatem, ut Colomanno Duci, Andreæ II. filio castissimo, simul & nobilissimo juveni, in sponsam deligeretur, consensit in oblatas nuptias, at non daturas mundo sobolem; nam votam à se virginitatem Colomanno exactis nuptiarum solenni- bus aperit, & virum in sua pacta habet, iisdem ergo sacris initiatur, vivitque virginem, dum celerante DEO funera, Salomæam sibi, DEOq; solam deserit; & uxor inviolata mundum, cu- jus acerbis vices licet pullâ lugeret media in purpura, à luctu tamen ad chorum lætantium candida mente virginum transit, è quarum co- rona misit animam instar lucidissimæ stellæ splen- didam; sic nimirum flores sunt campi sidera, ut è terrestrium virginum stellis cœli lactea com- ponatur.

XX. Huic vicinam addite Hedwigem Elisa- bethæ Thuringiæ materteram, ipsos triginta an- nos mariti consensu castissimè degentem, viro- rum sanctorum, ac scœminarum vestigia oscu- lantem, lingentem, egenorum ori admoven- dum poculum prægustantem; ne quid noceat; matrem orphanorum, tutelam viduarum, pe- regrinorum hospitem, captivorum redemptri- cem,

cem, vadem obæeratorum, communem omnium portum, refugium, patronam, neque immeritò, cùm suas illi porrexerit Crucifixus DEUS benedictiones. Nec minor matre filia Gertrudis, præter alia maternæ pietatis exercitia, triginta annos omni carniû esu abstinuit, velò Elisabethæ sanctæ pro pietatis vexillo usa, tunc jucundissima, cùm illud fronti circumdaret. Cunegundem his addere placet ante finem, quæ initiò vitæ vix nata salutavit Dominam cœli & Hungariæ: *Ave Regina Cœlorum, Mater Regis Angelorum*. Lactens jejunare noverat, dum uberibus admota quartâ, & sextâ feriâ unâ factura cœnâ, nihil amplius degustabat; Boleslao adamata Polono attulit sponso agnomen pudici, cum quo quadraginta ipsos annos immaculatum thorum coluit, quod ejus esto laudum compendium.

XXI. Pro coronide coronatarum apponere fas esto Sibyllæ Hungariæ Reginae sanctæ curiositatis exemplum, & fortunam. Refert Novarinus Lectionum sacrarum n. 1260 Sibylla hæc non vanò veterum acta entheò, sed devotionis ignibus, postquam Palæstinæ vestigâisset oras, in locum incidit veterum Patriarcharum, è quorum aliquid ossibus in pietatis augmentum vellet auferre; de venia proinde Soldani Babylo-niæ latomos convocat Saracenos æquè, & Christianos, in valle Josaphat foderent, imperat; nec inani impendiò, nam tumulum inveniunt è lateribus compositum: apertò sepulchrò cadaver aspiciunt miræ magnitudinis, & mirabi-

lioris compositionis. Erat illud integrum cum
 prolixa barba, & capillis maximis, in pellibus
 ovinis, & integris sepultum, & super caput
 tabulam, in qua literis concavati ad modum
 sigilli Hebraicè inscriptum fuit: Ego Seth ter-
 tiogenitus filius Adæ credo in JESUM Christum
 Filium DEI, & in Mariam Matrem ejus de lum-
 bis meis venturos. Totidem verbis Novarinus.
 Nimirum designabatur Mariani Regni Principi
 Mariani nominis revelatio.

C A P U T VIII.

*Fines, accessio, & imminutio Regni
 Hungariae.*

I. **H**ungaria ab ingenti corpore Imperii eâ-
 dem fortunâ, quâ Hispania, Gallia ab-
 scissa, diu commeantium nationum velut tor-
 rentibus inundata, à Pannoniarum nomine de-
 scivit, atque in unum compacta corpus regnum
 fecit, magnitudine quidem terrarum nec maxi-
 mis æquandum, gloriæ, ac fortitudinis nec ma-
 gnis illis inferius; cœlô temperatô, optimisq;
 subjectum astris, atque ut Sigismundi Cæsaris
 uti libeat encomiô, quod sic ipse ad Joannem
 XXIII. describit: Peculiare Regnum nostrum,
 gloriosa videlicet Hungaria, locorum amœni-
 tate conspicua, situum habitudine speciosa, exu-
 beranti rerum affluentia copiosè pollens, dele-
 tabilem indigenis, & advenis exhibet incola-
 tum, nulli in Orbe terrarum jucunditate, exul-
 tatione, divitiarum magnitudine secundum, ad
 sua.

suavitatem, delectabilitatem, & felicitatem comparatum. Ambitu suô in longitudinem sexaginta quinque, in latitudinem penè totidem miliaria complectitur, quadratâ formâ, ità ut latus aquilonare perpetuô tractu montium, Polonos, Russos, Silesios arceat, meridionale Croatiam, & Sclavoniam Dravi, Savique ripis terminet; ab occidente Austriâ, Moraviâ, Styriâ claudatur, illabente ab Austria Danubiô, ac propè mediam secante; ab Oriente Transylvaniâ, Valachiâ protegatur. In ulteriorem, & citeriorem dividitur, si Danubiô metiaris, ità ut citeriorem voces, quæ ad meridianam incolit partem Danubii, ulteriorem, quæ septentrionibus vicinior accedit; unde etiam Ultradanubiana ista, illa Cisdanubiana appellata. Utraq; Provincias minores continet 50.

II. Ubertatem soli Hungarici nemo est, qui non laudet, ut non immeritò post illatas, acceptasque clades, post peragrata, armisque tentatam ulteriorem Europam Hunni in Hungaria confederint, eorum fortunam Numine disponente, ut dum Italicum, & Gallicum solum quærerent, vincendo non retinerent, ne, quod optimum quodammodo esset, desererent. Barclajus brevibus eam describit; sed ponderosis: *Omni proventu felix solum, uberrimas alit segetes, pascuorum ingentium fidem exteris gentibus facit, venalibus per Orbem armentis, paulò minus centum millibus boum in singulos annos Germania transmittit, & ad vicinas huic terras. Vinum generosissimum est, nec multum illi dispar,*

quod in Hispania gignitur. Cælum ad valetudinem commodum, nisi quod autumnus intemperies morbos creet, maximè hospitibus sauos. Varii generis, pretiique metalla in visceribus tellus habet, aurumque interdum cum arena iuxta voluunt, feracissimi piscium, quos ibi nimia copia viles facit. Paulo distinctiùs Petrus Bizarrus eadem profequitur: Nulli regioni terrarum cedit, hominum robore, pecorum facunditate, ubertate soli, ac metallorum copiâ. Cæli præterea benignitate, ac pulchritudine sitis omnibus regionibus suo jure potest anteferri. Tellus rerum omnium copiâ à natura donata, ubi argentam, saltem, lapillos, colores, effodere liceat. Frumenti, pabuli, leguminis, & pomorum abundantiam præstat. Neque deest copia piscium, & cupri confectura; in plerisque fluminibus ramenta optima reperiuntur, quin & in vitibus aurum quandoque legunt.

III. Amurathes apud Callimachum ad subigendam Hungariam suos ita hortatur: Hactenus cum natura luctati sumus, in confractis, præruptisque Bulgaria, & Rascia montibus. Fames, sitis, labor, desperatio vincenda fuit. Vicimus non aliâ mercede, quam ut beata Hungaria opulentiam aliquando attingeremus. Hinc jam militia nostra præmia, hinc gloria innititur. Ad portas peruentum est, quibus patefactis per loca naturâ ipsâ, & humanò cultu amantissima ingrediemur. Hominum, jumentorumque alimenta passim non ad necessitatem, sed ad luxuriam cum ubertate solâ temperies cæli, aquarumque

abundantia

*abundantia suppeditat. Quidquid alibi operosa cura
vix educat, illic sponte fert suâ terra benignitas.
Eadem Wernberus, eadem P. Fournier, imò
quotquot de Hungariæ situ, scripserunt autem
plurimi occasione bellorum præteritorum secuti
belliduces Cæsareos. Hoc unum esse nonnullis
votum, ut homines darentur, qui tantâ felici-
tate fruerebantur; imò verò hominibus opus esse,
qui rebus tantis cum moderatione vescerentur,
aut quibus itâ pax colenda daretur, ut suavif-
simò gustu pacis frui possint. At ut decantatam
gentibus omnibus felicitatem in epitomen da-
tam videas, en ordinem elementorum.*

IV. Terra parens rerum frugibus exuberat,
nam sæpè frumentum vilis in melius convertit,
& eâ copiâ, ut incolæ nunquam in annos solli-
citi, novis frugibus vescantur, suum à singulis
annis pensum accipere contenti, nisi mala tem-
pora futurorum providentiam docuissent; tri-
tici sapor qui optimus; pascua deinde omne
jumentum genus dant ingenti numero, ut vicinis
circùm provinciis suppeditet, quidquid œcono-
micam curam exercet; idque seu partes, quæ
latissimis effusæ campis, sive, quæ in colles as-
surgunt, consideres. Vini nobilissimi copiam
omnis plaga profert, cujus excellentia, & gene-
rositas in Tokaino, & totâ plagâ submontanâ,
quæ unâ parte Carpathios, alterâ Russicos mon-
tes terminat, in agro Sirmienti, tractu Quin-
que-Ecclesiensi, Soproniensi, Posoniensi, Agri-
ensi, Budensi, Varadinensi progerminat, ut vix
inter plura delectum facere possis, dum alte-
rum

rum ad alterius invidiam quandam generositate affurgit, fidemque rariùs invenias, an non ex optimo sit propinatum promontorio. Hæc in superficie, non pauciora è visceribus suis effundit bona tellus, nam aurum totâ Europâ nobilissimum, nec inferius illô, quod Tagus aurifer, aut Gangeticæ volvunt arenæ, Mexici ve vehunt regna, & hujus indicia facit cinnabaris, colorum, qui rubri sunt, elegantissimus, quod locis quidem pro auriferorum copia montium paucis eruitur, in omnes deinde regiones æquò pondere distrahitur; argentum deinde, cuprùmque præstans, unum ferrum Styriaco mollius, ut gloriari malit solùm hoc excellere in optimis, quàm in singulis, quemadmodum genius hominum in artibus optimis, virtutum, scientiarum & armorum, quàm ad inferiora his studia se mavult demittere. Pomorum omne genus, sapore, odore, colore, mole ipsâ nobilium foecundissimum, ficuum insuper, & citrinorum eâ parte, quâ in Syrmium declinat ferax.

V. Aër, & aqua elementum utrumque humanis usibus, aut necessarium, aut perijucundum eos incolis porrigit favores, quibus pares alibi fortè, majores nullibi exigas; nam si navigationè animum distrahere libet, habet lacus majores geminos, habet dominatorem aquarum Danubium, habet amnes Tibiscum, Savum, Dravum, Arrabonem, Vagum, Granum, Hernadum, Ipolim, Sajonem, Bodrogum, Samustium, Marusium, & quæ minora sunt, in quibus auri volvuntur arenæ, volvuntur pisces, Tibi-

sco quidem tantâ copiâ, ut ferè tertiam flumî-
 nis partem facere videantur; imò ubi jam pro-
 ximè in Danubium se exonerat, penè infinito^s
 vehit pisces, cujus illud est unum argumentum,
 quòd accolæ exundantem sepibus præstruant,
 quas pisces reducete se ad terminos Tibiscô,
 agmine factô subvertunt; alterum, quòd in
 lacubus relicti computrescant, & latè piscium
 putorem diffundant, postquam porcorum exa-
 men suo abdomini satis litaverat. Licitantibus
 adeò levis est merces, ut parum intersit, ven-
 dant, donentve, & cum vendere nequiverunt,
 clanculùm se subducant, relictis foro piscibus,
 quod ne faciant, multâ coërcentur. Et quan-
 quam Husones vasta Danubii, Savi, Tibisci do-
 minentur arenâ; montana tamen Scepusiense,
 Liptoviense, Turoczense regio trutas ma-
 jores, minorésque, fundulos, & alios saxatiles
 pisces in deliciis, & copia habet. Habet & il-
 lud, quòd saluberrimam potui ministret aquam,
 quam plana regio desiderat; quas tamen potui
 non habet opportunas, habet sanandis corpo-
 ribus quàm exquisitissimas, thermas enim Buden-
 ses, Trenchinienses, Püstenienses, Bajmocen-
 ses, Stubnenses, & ut celebres minùs omittamus
 omni comitatu fermè suis provisas; denique
 minerales, quæ cuprum vehant, & brevi tem-
 pore in ferrum convertere videntur. Neque
 his immorandum specialibus jam antea typis
 mandatis. De aëre addendum illud, quòd in
 montana quidem regione ubique saluberrimus,
 in planiore æstate summâ calidior, & nimium
 levis,

levis, ibidem tamen hyeme frigidissimus, unde non faciliè plures alibi, quàm vastis Jazygum campis, & gregatim populantur lupi. Alit aër hìc avium genus omne, copiâ non minore, quàm terra pecus, pisces aqua; rapacium hìc aquilarum ingenti magnitudine, ac primâ domicilium; Attagenes, perdices, urogallos, phasianos, turdos, merulas, & quidquid sapore mensis honorem, cantu auribus parit jucunditatem. Nec minùs feris, atque altilibus abundat, nam urfos Rufforum, & Carpathi montes, cervos Matrenses, sylvæ Baconia, & Vertesia; apros, damas, cervósque, lepores, vulpésque omnis ager; quanquam non desint plurimi, qui persequantur.

VI. Neque tamen suâ sibi visa est felicitate posse beari Hungaria, nisi alienâ in suas delicias terrâ, & populò pasceretur; non eò quidem consiliò, ut aliena peteret necessitate, aut avaritia, nam liberali semper fuit ingenio, sed ut pluribus curas suas, & beneficia dispertiretur; atque imprimis Transylvaniam sui juris facit; quanquam enim cognatis armis una Hungarorum natio, & Daciam, & Pannoniam occupaverit; fidei tamen lux, quæ priùs illuxit Stephano, quàm ejus avunculo Gyulæ divisit Hungaros Pannonios à Transylvanis, dum hi Duce cum suo pertinaciùs tenebras adamassent, & novi eò idololatriæ tempore Andabatæ contra lumen veritatis, & lucis incolas arma sumpsisserent. At ubi videns Stephanus, hærentem in tenebris vicit Julium, quid verò fuit prodigii cæcum à vidente vinci? imò verò fuit prodigi-
um

tum maximum, quia Divis auxiliantibus vlti
 sunt, Gyulam quidem cum conjugē, & liberis
 Christi imperio, Transylvaniam universam Regno
 Hungariæ adjunxit. Quanquam verò satis fuerit
 argumenti eodem cum Hungaria Rege Transyl-
 vaniam gubernari, quia cognatam, & iisdem na-
 tam proavis, ipsa nihilominus addidit regio
 momentum, quæ auri, vini, frumenti, falis, pec-
 corum, omniumque ad usus humanos necessa-
 riorum fertilitate Hungariæ simillima. Post ad-
 junctionem sui gubernabatur à Regibus Hunga-
 ris per Gubernatores, vulgò Vajvodas, sæpius
 etiam per Duces, dum plures Regii Hæredes Du-
 cum nomine tertiam Hungariæ partem posside-
 rent; donec Joannis Interregis filius Joannes Si-
 gismundus nomine Principis obtinuit provinci-
 am, tum Stephanus Bathoreus, ac denique Sigis-
 mundus filius Christophori, qui Rudolpho Cæ-
 sari, ut Regi Hungariæ, eandem resignavit, à
 quo illis decemviratus Præfectus, demùm variis
 discordiis, varios Principes habuit, donec nunc
 iterum ad Regem Hungariæ rediit, sed privatis
 rationibus, & Procerum guberniō gubernatur.
 Illud in accessu, & recessu Transylvaniæ meritò
 observandum, quòd quemadmodum à princi-
 pio à cognato sanguine segregavit se se, ob dis-
 cordiam religionis, & superstitionis, ità postre-
 mis temporibus nunquam se divisit ab Hunga-
 riæ vinculo, donec se ab Ecclesia Romana se-
 gregaverit, & in eandem secum calamitatem tra-
 here voluerit, in hæresim nimirum Duce Bethle-
 mo; sed pietas, & veritas sine validior est, ut
 jam

jam Hungaria ab erroribus resipiscens, secum eandem retraxerit ad Austriacæ domus regimen, & tutelam

VII. Post Stephanum, paribus, aut majoribus Hungariam auxit incrementis Ladislaus, nam Croatiam, & Sclavoniam Hungariæ adiecit, Dalmatiam certè si non accepit, occasionem dedit corpori Hungarico adjiciendæ. Quò tamen jure adierit Divus Rex tantæ plagæ dominium, longa est controversia; scriptores domestici hæreditate eas obvenisse, nam mortuò Zvonimiro Rege, an Duce, soror S. Regis defuncti Ducis conjux fratri tradit, à quo contra populares foeminei dominatûs impatientes defensa, ac in Regno conservata fuit. Archidiaconus Spalatenfis aliter accidisse rem memorat, nam defunctò sine hærede Rege Svinimirò, Magnates quinque sibi solium vindicabant; unus eorum à corrivalibus multis attritus damnis, nec aliunde sperans auxilium ad S. Ladislaum confugit, qui Duce dictò Magnate, nomen viri non tradunt scriptores, inductus, validò exercitu usque ad alpes ferreas occupavit nemine resistente; in alpibus cum singuli se opponerent, singulos, divisosque Rex vicit, occupaturus omnia usque ad mare, nisi Cumani Regnum Hungariæ invasisent, ad quod defendendum coactus est festinare, recepitque etiam spolia affectis gravissima clade Cumanis. Paulò plus habet instrumentum Monasterii Jadrensis S. Mariæ, quod habet ab eodem Rege Almu nepotem suum Croatiæ Regem constitutum esse. Credibile est, & sororem legasse,

gasse, & Magnatem sororis partes tuentem ad
 Ladislaum confugisse, ac sic geminò hæreditatis,
 & armorum jure ea regna ad S. Regem deve-
 nisse; mansitque sub corona Hungariæ, etiam
 domitâ sub Ludovico I. & Sigismundo quorun-
 dam Procerum se dividere volentium factione;
 donec Turca partem utriusque magnam sibi vio-
 lentè usurpâset. Dalmatia tamen universa sub
 Colomanno primùm adhæsit, postquam Jadram
 intraverat triumphalis; evicit autem Coloman-
 nus partim armis, partim liberalitate, & ingen-
 tibus privilegiis in populares elargitis, sed ite-
 rum, atque iterum ad Venetos deficientibus oc-
 casionem deficienti præscidit, dum Ordelaphô
 Venetorum Duce victô præsidiiis coërcuit; va-
 luitque dexteritas usque ad Ludovicum I. qui
 de novo Dalmatiam à Venetis recepit, ac post
 hunc usque ad tempora Turcarum; qui itâ lace-
 rarunt Dalmatiam, ut illis pars, pars Venetis,
 pars Hungariæ Regi remaneret; itâ nimirum
 bello partum, bello fuit discriptum.

VIII. Lodomeriam, & Haliciam Bela III. ad-
 jecit Rex pace, & bellô fortunatus, hic præter
 Dalmatiam contra Venetos fortiter assertam
 auxilia ab Ulodimiro à suis pulsô, vel certè contra
 Casimirum Poloniæ Ducem defendere non po-
 tente postulatus misit Andream filium Ducem
 Hungariæ, qui Haliciam Russorum, & Uluda-
 miriam sibi vendicavit, à quo uti usque ad Lu-
 dovici tempora fuère Hungari Reges ejus Regni
 tenacissimi, itâ non amplius, nisi fortè in titu-
 lis ejus nomen reperitur. Feliciùs, an infeliciùs
 adhæ-

adhæsit Hungaris dignitas Cumanorum Regis? felicius certè quia gentis ad fidem Divinam revocandæ gratiâ, nam Cutenum eorum Ducem à Tartaris ejectum sedibus suis recepit Bela IV. in Hungariam, & terras assignavit omni fruge uberrimas, eodémque voluit Hungarum, & Cumanum nomine censerî, imò complura Cumanis indulgere, donec eâdem clade attritis utrisque, nomen adhæsit Hungaris Cumanorum Regis, & Palatino Judicis Cumanorum. Ante Cumaniam Bosnia fuit pars corporis Hungarici, quam Bela cæcus obtinuit, ac successores Bano Prorege gubernârunt, donec à Rasciæ Despote Stehanô occupata, eoque ejectô ad Stephanum Caroli Regis fratrem nomine principatûs devenit; deinde à Ludovico I. Tvarkô Rege constitutô, qui & filiam Ludovico uxorem, & in Tartarorum expulsione auxilium dedit, mansit regnum, donec à Turcis occupata est, & à Matthia Corvino recuperata, iterúmque Nicolaô Ujlakiô Rege constitutô, tandem à Solymano vi oppressa inter Hungariæ scissiones, & turbas ab eadem est divulsa.

IX. Quemadmodum frustra Lodomeriam quæ fieris extra Russiam Haliciæ, vel Galliciæ Russicæ conjunctam, ità Ramæ nomen ut inveniant, & regnum, in Palæstinam ad loca sancta peregrinantur scriptores, fortè evocati voce illâ, quæ in Rama audita est cum ploratu multo, & ululatu Rachelis, atque inde cum Andrea II. nomen regni novi reportant. Nam imprimis nec Rama civitas Palæstinæ ulli unquam regno nomen dede-

dederat, quâ ergo ratione tam subito Andreas regnum creavit; deinde ante Andream II. Hungariæ Regem Ramam titulis suis adscripserunt Reges, cum tamen nemo ante Palæstinam bello petens intraverit. Rama ergo pars est Bosniæ à flumine Rama in Naronem influente dicta, quod olim regio illa mediterranea à fluvio Bosna tota Bosnia dicta fuerit; uti communi nomine Mæsia, quæ in inferiorem, & superiorem divisa nomen dedit illa Serviæ, ista Bulgariæ. Rama, quæ locò Bosniæ ponitur in titulis Regum Hungariæ, venerit in potestatem Hungariæ Regum eâ tempestate, quâ Stephanus II. à Pyrisca Hungara indignius tractata à conjugè Græcorum Imperatore contra ejusdem maritum Joannem Comnenum concitatus fuit, bellòque gestò in fœdera cum affine descendit.

X. Servia sub Salomone primùm Rege adhæsit Hungariæ, sub Sigismundo demum factâ permutatione, & assignatis Despoti Georgio in Pannonia amplissimis ditionibus cum metropoli sua Tauruno Hungariæ corpori est illigata; mansitque, donec sub Ludovico II. Belgradum à Turcis captum in eorum potestate annos, si quatuor demas, ducentos genuisset. Infra hanc Bulgaria sexaginta miliarium longitudine, non æquâ latitudine procurrat, adhuc Ethnicis Hungaris tributaria, sed sub S. Stephano tumultuantes victò Duce eorum Cæa in ordinem redacti sunt, iterum Stephanò IV. repugnantes domiti, denique regio tota à Ludovico I. plenissimè in potestatem tum imperii, tum veræ religionis à schi-

schismate redacta multas Hungariæ vires hausit, ac sanguinem, dum pro ea contra Turcas defendenda laborandum perpetuò fuerit, donec triplici clade Hungari eam Turcis concesserunt. Inter has, & Hungariam est Rascia, Syrmio nobilissima regione, urbe, Episcopatu dives, communi clade cum Sclavonia, quam terminat. Turcis servivit. Valachiam ultimò locò adijcere, quæ longissimè à corona procurrit, ea est vel minor inter Alutham, & Stretum amnes, vel major, & Moldavia dicta ad offia Danubii, Ruffiam & Poloniam excurrit, Bessarabiâque terminatur, in qua Tartari Præcopenses regione donati contra reliquorum Tartarorum incurfionem præsidium præstant. Corruptò Latii utuntur idiomate Valachi, quorum primores è Latio oriundi, missi fuerant à Trajano ad excolendam terram, & fruges exercitui Romano parandas, quem Cæsares perpetuum ibi alebant contra erumpentes è Sarmatia, reliquòque septentrione nationes. Ab Hungaris Regibus Vajvodis regabantur, postea tributarii Turcarum.

XI. Horum omnium regnorum, aut provinciarum altum erigebat caput Hungaria, ut dum inter Occidentis, atque Orientis imperia, mediam tenebat oram, medium nihilò seciùs fundabat imperium, & una attollebat solium, ut sicut regni caput Buda incincta collibus confidet veluti in folio regali, & latissimam intermediò Istrò despectat planitiem, ità Hungaria ipsa solium videatur, cæteræ verò Provinciæ reliquam palatii Regii conficiant Majestatem, cujus terrarum

rum ambitus, si levissimò subjectam calculò libet aspicere, longitudine procurrit ad quadringenta circiter viginti milliaria, quæ Germanica dicimus, latitudine per ducenta septuaginta quinque, ut ambitus universus ultra millesimum trecentimum septuagesimum se se extendat. Reflecte jam ad magnitudinem tuam oculos, & si pudor, dolorque fiunt, Hungaria mentem eleva; quibus tandem periculis in atram adeò egestatem decideris, ut non tua tantùm, sed te ipsam vix in patria deprehenderis. Causas quidem amplitudinis tuæ, & accessionem satis assequeris, ruinarum pudet recordari. Transylvaniam tibi religio, & jus consanguineum, Dalmatiam, Croatiam, Sclavoniam integerrima Ladislai sanctitas, Cumaniam hospitalitas, & zelus Christianæ religionis, Bulgariam, Bosniam, fides, & societatis vinculum, Galliciam, & Lodomeriam susceptum miserorum patrocinium, Valachiam ipsa tua magnitudo rapuit in tributariam. Omnia sanè bonis artibus, imò optimis comparata; sed quomodo bene parta tam miserè perdidisti. Aves, audes nôsse! accipe.

C A P U T IX.

*Bella intestina, singularia certamina,
Stratagemata.*

I. **C**oncordiâ res parvæ crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur. Quò majora sunt corpora, fortiore nexu opus habent; animorum unio est potentia regnorum. Quòd si in rebus
 priva-

privatis quot capita, totidem sunt & sententiæ, quot erunt inclinationes, dum pondus regnorum ingenia premit. Quot enim verò sunt, quos non tam regni commoda, quàm privatæ rationes, odia, honores in transversum rapiunt; quàm pauci Scipiones, qui salutem publicam præ privatis habeant commodis. Nisi Cæsar gloriâ, Pompejus felicitate minùs feratur, nunquam imperii consistet magnitudo, sed quando ille ferre parem, iste superiorem non patitur, mutuis Europam, Asiâque committunt odiis, & in cognato sanguine velut navale prælium instruunt ad posterorum horrorem. Hungaros ipsa indoles ad maxima gerenda, consiliis, viribus, felicitate instructa præcipitabat nonnunquam, aliquando fides, patrocinium in contraria traxit, imò ipsa liberi imperii felicitas captivos duxit in studia partium, & factiones, dum ab ortu alter, alter ab occiduo, ab Austro hic, is ab Arcto petebat Regem, & inferebat, ô superi! quot Hungarorum sanguine purpuratum dicam, an fordidatum! Pestanò Regem agrò eligebant ordines omnes, sed ipsa inter arma, ut ad prælium, non ad comitia convenisse viderentur, quibus demum confectis Sacro-sanctam adorabant potestatem. Sed illud horret oculus usurpare, quod in libello de Republica, & statu regni nostri typis Elzeverianis excusò deprehendere licet: *E tanto bonorum Regum numero paucos fuisse, quibus non contra subditorum suorum contumaciam fuerit dimicandum.* Ad quos quidem magnam aperuit rimam Andreæ Jerosolymitani lex, quâ suis pote-

potestatem dedit sibi violento resistendi; at authoris mens in eam videtur prolapsa sententiam pro ea ætate, quâ in plenam abiêre discordiam, incertóque ferebantur impetu Turcâ patriæ casus impellente. Atque si etiam Majorum historia Regum id evincat, quid mirum esse potest in tanta nationum, animorúmque varietate, imò finitimorum incurfibus, de quorum nonnullis Petrus Révaius in suis centuriis apposuit, quòd in omnem intenti fortunam nunquam coluerint fidam pacem; atque ut in diem prodeat, unum, alterúmque testimonium veniat in memoriam, è quibus elucescat affectibus quidem actos fuisse Hungaros, sed persæpe ab exteris impulsos, nequità Reges optimorum Principum implevisse munus, quin aliquando mererentur odia subditorum.

II. Sanctissimi, fateri oportet, Reges domestica gesserunt bella, Stephanus in Gyulam, in Cupam, in quatuor viros cogi ad Christiana nefcios ideò in vitam Principis conjuratos, at quis aut sanctissimum Regem pro salute subditorum pugnantem culpet, aut subditos à veteri superstitione avulsos, ac repugnantes levitatis arguere; mutare cultum Deorum res est, quæ aliàs maximè arduæ, & quanquam in pejus uti in hæreses nostri temporis pronissimus esset casus, ad severiores tamen religionis Christianæ institutiones per impietatis præcipitia ruentes animos revocare, non est humanæ, at potentiae Divinæ negotium. Ladislaus in Salomonem arma tulit rogantibus Proceribus, quin imò urgente Salomone, qui Vido incitante non cre-

debat se fore beatam, nisi illos videret perditos, per quos pulcherrimam de Græcis, & Bellis retulit victoriam, & Serviam Hungariæ Regno adjunxit. Pugnabat finè dubio pro Salomone triplicata coronatio, sed dolebat fratribus in pacem propensissimis Hungarorum misera proditio, & oppressio, in eoque dignissimi laude, quòd neuter quidem coronam imperii patrii suscipere voluerit, uterque tamen necessitudinem sanguinis post salutem publicam habuerint. Dolebat acerbissimè suo corpore hebetare ferrum, quod hostium cervicibus immergere decuisset.

III. Atrocius in Petrum sævierunt sui cives; sed ipsò irritante; quod enim hoc consilium, è qua parte prudentiæ, Proceres, quorum beneficiò regnabat, in ipso regnandi initio aspernari, per ludibrium salibus proscindere, palàm contemnere, Hungariam ab angore dictam exteris, contra quos tot cladibus dimicaverunt, velle subicere, ac etiam stipendium Henrico III. patrone suo pendere; Henrico ipsi prudenter admonenti, imò & S. Gerardo Gsanadiensis Episcopo monitori asper, ut Hungaris jura, decreta, judiciorum integram vellet rationem, ac justè imperaret, non obedire; sanè etiam ad omnes Christianæ mansuetudinis leges formatos animos ista exulcerassent, ne quid dicendum sit de populo recenti religione imbutò, ac vetustam audaciam non penitus exutò; effecerunt ea omnia, ut primùm majestatem, deinde oculos, vitam denique illi eriperent.

IV. Vix meliore sub sidere Hungaris illuxit
 Colo.

Colomannus. Almus fratrem intestinò is persecutus bellò, in cuius cædem, & damna Ministros habuit Magum, & Bothum quendam, canibus deinde prædam factum: ubi non aliorum fuere discordiæ Procerum, quàm qui Almus Ducem titulò clientelæ sequebantur, eò quidem consiliò, ut modò civium parceretur sanguini, primùm Principes decernerent singulari certamine, tum etiam Almus cederet imperio, & Colomannus supplici oratione, genuumque amplexu placaretur; & deliniri potuisset, nisi belua foret, & fatale malum Princeps improbus; effugit præterea violentas suorum manus, cui quietè obtemperabant Hungari, quanquam variis expeditionibus fatigati. Non effugit suorum rabiem Ladislaus Cumanus, at non ab Hungaris, at ab impuris, & impiis Cumanis, id est, nequitiae suæ clientibus interfectus. Nec suus Belæ cæco defuit refractarius, nam Borichus Colomanni Ruthenæ uxoris spurius Ruthenorum favore, & auxiliis regno illatus à legitimo Rege victus, vivere tamen permissus intercessione S. Ludovici Gallorum Regis, ad cuius pedes confugerat pro asylo, quem fortè secutus fuerat Lambertus Comes, Regi rebellis dum jam supplex accideret Belæ Regi, frater indignatus antecedentem perfidiam, sedis fragmine fratrem prostravit exanimem, demonstrans facilius esse Hungaris sua sævire in viscera, quàm Regiam lædere Majestatem.

V. Posteriora sæcula magis lacerârunt, & infamem habuere Hungariam, nam pro libertate

electionis, & Wenceslao pars potior arma sustulit, quorum Dux Matthæus Palatini dignitate, & magno montanæ Pannoniæ tractu potens; donec factionis alterius Patronus, & Dux Carolus victo ad Cassoviam Matthæo, malèque dilapsis duobus Regibus Wenceslao per ignotum sicarium Olomucii confossò, & Othone primùm in carcerem, deinde in exilium pulsò, Regnum à civili bello inchoaret eâ laude, ut infeliciter aditum, gubernaret feliciter, ac absolveret Regnum; geminas autem initiò adiit insidias; Feliciani cujusdam Comitis, qui quibus ortus ab oris, nam nomen Hungarum fuisse prohibet, Regi, ac Reginæ inter geniale convivium cædem designat, at scelus in authorem rediit, cuius ipse atroces cum tota familia pœnas exolvit; alteras à Buzarado Præfectò Valachiæ, contra quem cum arma movisset Rex, ac faucibus montium interceptus, supplici veniam dat, ac simul abeundi veniam impetrat, sed in angustiis eleprehensus a Buzarado editâ ingenti Cumanorum militum strage vix cum pauculis elabitur, DEO plectente Principem, qui leves, ac privatas offensiones bellis ulciscitur, & immoderata adulatorum consilia pro libidine consecratur. Sed sapuit iis casibus ad tantam auctoritatem, ut ejus arbitriò steterint Bohemiæ, & Poloniæ Reges longis antea casibus, & bellis diffidentes.

VI. Fœdior casus est Mariæ Regis, erga quam incredibilis Hungarorum fides, ingentibus Patris conciliata meritis eò suorum adduxit consilia, ut pro coronata Principe, inauspicatò coronati à Nea-

è Neapolitanorum Regum sanguine Caroli parvi sanguine manus inficerent, & sub amicitiae nomine Regem raptâ coronâ redimitum enecarent, quanquam verò pravâ simulatione patrocinii, ambitu, calliditate, injuriâ sanguinis, & Ludovici regnum adierit, occasionem tamen dedit turpissimæ, quâ in suos notantur Principes Hungari barbaræ crudelitatis, utque pars factionis altera in sanguinem Regium arma barbara expediret.

VII Sed hætenus veniam mereri potuerunt, at in Matthia Corvino periculum planè adiisse videntur fidei juratæ. Quid enim poterat meritum exigi amplius, quàm Corvinus Pater posuerit, ut sanguinem illius venerarentur; quid poterat Hungarico imperio dignius optari, quàm Princeps adeò exquisitus, ad omnes militiae, & regendi artes excultus; quid denique cogere potuit, ut sua damnarent vota, & quem ex carcere ad thronum unanimi consensu everterant, à fortunæ apice in profundum præcipitare, & cum sui sanguinis potentissimum domi haberent Regem, repente mutatô consiliô Casimirum evocare, & alienigenam patriô soliô sublimare. Hic verò quid excusationis adferri possit, non liquidò apparet. Sed nimirum nova bella obruerunt Matthiam, ut arma, & militem in geminos Imperatores, in Bohemos parare cogeretur, ac unâ insolitis contributionibus urgere Proceres etiam Ecclesiasticos; adjecit etiam alterum intolerabile pondus viris Principibus, quòd iis inconsultis omnia gubernaret.

Eadem tempeſtas involvit Tranſylvanos, & Valachos, ſed par Principis fortitudo, & ſapientia priores benevolentiam ad meliora contra Caſimirum, poſteriores aſſuetum vincere milite perdomuit, ita exteriores terruit, ut domesticos intimius ſibi conjungeret. Et hæ tandem illæ ſunt conjurationes, quæ tetram adeo Hungaris inuſſere notam, ut dicerentur vix habuiſſe Principem, cui non facerent regni periculum, cum tamen in plerisque circum gentibus plures, aut ſeditiones, aut pauciores quidem, ſed in regionibus peranguiſtis extiterunt, cum in Archiregno Hungariæ plures eſſent nationes, quam in aliis civitates. Imò ubi hæreditario jure veniebant Reges, arma tamen à ſuis paſſi ſunt, & mortes, quid verò Hungaris attulit electio, quæ etiam peracta sæpè inveterata odia ſub cinerem cogi debebant. Piget hæc parte repetere omnia Imperia, Regna etiam minora, quæ vix minus negotii faceſſivere ſuis Regibus, atque Hungari. Fatum hoc illud eſt Hungariæ calumniam pati, ut ſive Bulgarus, ſive Valachus, Thrax, an Dalmata, Selavorum pars, aut Ruſſorum negotium faceſſeret Regi, ſemper tamen Hungarus nominaretur, cum tamen longiſſimo tempore haberint Hungari Ladislaos, Geſſas, Carolos, Ludovicos, Stephanos, quibus tranquillè ſe ſubmiſere.

VIII. Opima ſpolia, ſi quæ unquam, Romanis celeberrima, ut præter triumviros in hac arena plures non numeret vetuſtior hiſtoria, nam præter primos illos naſcentis Reipublicæ Heroas
Curia-

Curiatios, & Horatios, Romulo Acronem Cæ-
 cinensem deicienti, Cornelio Cossio Tolumnium
 Hetruscum, & Claudio Marcello Britomartum,
 aliis Virдумarum Gallorum Regem prosternti
 hæc de Ducibus gloria solis obtigit. Et in Hun-
 garicæ fastis ejusmodi Heroas legere licet. Bela
 quidem sanguinis Regii adolescens consiliô D.
 Stephani in Poloniam transgressus, ut sanguina-
 ri Principis furias effugeret, at quia heroa virtus
 etiam in exilio arenam invenit, in qua non tan-
 tum mala cum fortuna congradiatur, ut dura
 ferat, sed etiam cum Hercule feras, imò Ægyptos,
 & tricorpores Geryonas offendit, in quos cla-
 vam fortiter inferat. Micislaus Poloniæ eadem
 ætate primùm Rex factus cum Pomeranis bel-
 lum habebat, cui unum è Ducibus Belam tunc
 fortè ab Hungaris exulantem præficit. Dux Po-
 meranus animô ferox, manu etiam promptus,
 velut depugnatum fore præsentiret, si Belam
 vicisset, in fronte hostem ferire designat, Du-
 cem evocat. Nihilô segnior Bela provolat,
 cui nihil ad gloriam splendidius, nihil ad vitam
 cum felicitate jungendam commodius, quàm è
 tali hoste spolia retulisse; ergo mediâ concur-
 runt arenâ, hostis, ut in arena sibi tumulum fo-
 deret, Bela ut accenderet tædas nuptiales, ibâtq;
 alacri sanè animo quasi præsagus thalami regalis
 post victoriam. Sternit hostem, Poloni factus
 gener in præmium, Pomeraniæ hæres in dotem.
 Singulariter ex mala fortuna felix, cui enim
 apud domesticos exteri Principis acerbior ani-
 mus, iniquior impetus ne vitam toleraverat,

apud exteros domestica virtus patriam, & solium procuravit.

IX. Ladislaus tanti Ducis Rex nepos, ut civilia nunquam non pertæsus odia, ita pugnaturus in hostem sui objectu capitis cupidissimus redimere militum sanguinem; hinc ereptos hostili ferro Duces dolere, funebres exosculari exuvias in more habuit, quod Craconi strenuissimo Duci, quod Erneo fecit, facturus etiam Vido, nisi fomitem illum Salomonici belli debuisset perhorrescere. Veniebant ergo Chuni iterum, victi jam antea à Ladislao pro Salomone, sed quia in sua currunt fata perditum, dum veterem ulcisci ruunt cladem, in novam se se precipitant, novò, ingentique exercitu inundant Hungariam, terroribus implent omnia, sed prope ratò milite accurrit pro munere Rex, aciem instruit; nec hostibus defuerunt animi, utrinque concurritur, Dux hostium cautiùs in ulteriora agmina se se recepit. Ladislaus, qui eà pugnà accidere volebat Chunis vires, & animos, in intima penetrat hostium castra, & Ducem ultra triaria fortasse agmina reconditum denique invenit, in arma prolicet, urget, & fortè aberraverat priore ictu, periculum adiverat, sed quia virtus deesse non potest sibi, geminatò ictu Acum sternit humi. Effusæ inde in pedes hostium turmæ totum Ladislai militem in suam cladem traxerunt, quam adeò memorandam subière, ut inde nunquam subierit Chunorum genti fines Hungariæ infestò Marte appetere.

X. Similem sacræ gentilis adhuc habet Hungaria,

garia, postquam enim Hungari Bulgariam rede-
 gerunt in tributariam, in ipsam Thraciam ad
 mœnia Constantinopolitana penetraverant, ut
 intermissum à Græcis tributum exigerent, urbem
 acerrima obsidione fringunt. Urbem præsen-
 tiâ suâ Græcus Imperator defendebat, utque
 terrore abigeret Hungaros, ingentem mole cor-
 poris, roboréque mittit hominem solliciturum
 Hungaros ad singulare certamen, ut quorum
 vires omnium non posset, in uno enervaret.
 Stabat mole suâ superbus, & si liberet Hungaris
 duos adversum se mittere, fore plusquam Her-
 culem, & contra ambos pugnam initurum; at
 erravit arrogantia; nunquam facilius foret Hun-
 garis vincere, ac si singuli singulos hostes nan-
 ciscerentur; unita aliorum virtus Hungaros de-
 bilitat. Nec diu caruit æmulo Græcus, cum
 ex Hungaris Bothondus unus, sibi minimus è
 Scythica gente visus reclamaret non descensurum
 se in arenam, nisi vanissimus Græcus duos ad-
 ducat socios, quorum alter abituram è corpore
 observet animam, alter tumulum paret exanguî
 corpori. Auditô magnanimô militis responsô
 Opurus Hungarorum Dux jubet vires experiri,
 qui in objectam urbis portam ea vi infregit bi-
 pennem, ut hiatus pateret pro puerorum in-
 gressu. Inspectante igitur ex urbis mœnibus Im-
 peratore cum conjuge, & Proceribus, hinc acie
 Hungarorum, aggreditur Hungarus Græcum,
 & unô ictu è Gygante animam, ex Orientis
 ærario extorquet tributum. Sed Imperatore
 malum hoc omen contemneute, & avaritiâ,
 quod

quod debitum erat, prohibente pendere, in omnes latè effunduntur campos, urbes, & oppida, & tributis negati locò quidquid spoliiorum, aut thesaurorum habuit Græcia, faciunt sui juris; ità contemptor hostium, & avaritia multiplicata incurrunt damna. Posterior Bothondo Vincelinus Stephani sanctissimi Regis militiæ ductor, Cupæ caput præcidit idololatriæ apud inferos in offam devovendum.

XI. Multum, teste Tullio, militum virtus, Ducum industria, locorum situs adferunt Imperatori ad victoriæ momentum, at sæpissimè, quem nulla poterat vis hostem frangere, ingenium domuit, cuniculis opus est, ut mœnia subruantur, insidiis, ut hostem adducas in periculum. Ab his labem passi fuerant Tartarorum calamitate Hungari, dum redactos in angustias Tartaros internecione delere poterant, suisque ad vincendum animos addere, nisi infinitum à tergo traxissent hostes militem dolò effictum, cujus multitudine perterriti certam è manibus dimisere victoriam. At dolò victos pudebat non vincere justò dolò, imò sanctò; Stephanus Regni Conditor tuendæ Majestati Pontificiæ exasse devotus offensam eò nomine incurrit Conradi Cæsaris, ac etiam præsentis bellò appetitus prælium in sequentem parabat diem; cum favente cœlò tesserarius castra Cæsarea percurrit, edictò Cæsaris vasa militem colligere, ac domum reverti jubet. Habita protinus tesserario fides, priusque fuit desertus Cæsar à victoria, quàm somno, sed non à pietate Stephani, cui abundè fuit

fuit populum suum, atque religionem non vexari; etiam gloriosum videbatur non vincere, quem aliunde victum tenebat. Hic pietas, alibi fides Principi ingenium obtulit.

XII. Cinxerat terrâ, Danubiôque Pösonium Henricus III. justè illatas cognato Petro ulturus injurias. Totum tegebat classis Cæsarea Danubium, neque spes erat obsessis, ut hostibus elaborerentur; ergo Zothmundus nobilis, fortisque juvenis suadente Præfecto urbe egreditur, & amphibiam probaturus fortitudinem, aquis se se immergit, terebrô naves vitiat, annonam mergit, ut sinè impedimento cogatur canere receptui Imperator. Factum è sententia, inde se terris, urbem libertati restituit. Feliciore profus dexterâ quàm scævola, quòd hic Regio sanguine sordidandam, igni demum injecerit manum, Zothmundus puram ab aquis, & à venerando Cæsaris latere reduxit dexteram. Hic miles, non longè post Rex ipse dolum comminiscitur. Iterum Henricus Andream petiit, iterum annonâ provisus, quàm Gebhardus Ratisponensis Præsul Jaurinum devexerat, ubi in omne Cæsaris Imperium promptus constitit; Huic Rex mentitâ Cæsaris manu mandata scribit: patriam repeteret, iustum Hungaro foedus sibi in Austriam reditum jubere. Gebhardus dimissô in patriam milite reducit classem. Andreas Cæsarem divisô milite debilem in pugnam cogit, hic fame, ac etiam præliô victus sylvæ Vértesiæ, & tumulo clypeorum nomen facit, pacem petit, & Sophiam jam antea Philippo Galliæ desponsam,

Andreae dat conjugem; ita belli necessitas Sa-
cro-sancta conjugii jura dissolvit, & ingeniosus
Mars inermem facit amorem.

XIII. Plurima forent ad manum exempla stra-
tagematis, quibus illud demum apud exteros
meruere posteris Majores nostri, ut dicerentur
callidis, atque ingentibus valere consiliis, ad
amicitiam ingeniis facillimis esse, at hujus veri-
tatem neminem, quam qui inierint melius ex-
perturos, an ipsi amari meruerint, an verò gens
hæc simulatione benevolentiae fraudem pareat.
Ita aliqui ex Barclai relatione. Sed dolus, an
virtus, quis in hoste requirat? certè amicitias
cum iis non longas coluere Hungari, quorum
aut suspecta illis fuit benevolentia, aut domina-
tio imminebat, aut priores inimicitias persen-
sere. Horum proinde bellica stratagemata sub-
jecta vide; nam in pace præter unum Elisabe-
thæ Reginae contra Garolum Neapolitanum ar-
chitecto Garâ Palatinò structum annales nulla
meminerunt. Primas in his laudes tulit Ladisla-
us, qui ut Geysam fratrem furori Salomonis eri-
peret, signa permutat, & jam ferox in Geysæ
signa impellit militem Salomon: cum Ladislaum
experitur, cujus fortunam pertimescens terga
vertit; dum unâ irruit in Geysam, unâ à fronte,
& tergo cladem adit. Idem Ladislaus attritis
Ghunis, domitis Roxolanis, Polonos Hunga-
riam vastantes rejicit, implétque cadaveribus
vias usque ad mœnia Gracoviæ, quam longâ ob-
sidione famere cogit, nec etiam extra pericu-
lum inedie suorum, attamen egeri imperat tu-
mulum,

mulum, tum farinâ conspergi; lucente jam cœlô vidit montem farreum, & simul desperata libertate veniam supplex petit Polonus, ac exorat, nullô victoriæ reservatô gustu Ladislao, quàm quòd viderit provolutos ad genua, quos elatos gloriâ, tumentes ferociâ audiverat per campos volitare.

XIV. Nunc à primis ad extrema sæcula revocate ingenium, quibus propior Hungariam Ottomannus appetebat; Mysia prima injurias tulit, sed Nicolaus Boslenæ pro Sigismundo Princeps, juvenis tempestate suâ clarissimus parvâ manu hostem fundit, redit hic immani barbarorum exercitu stipatus, cui cùm parem non posset Nicolaus objicere numerum, aut virtutem, agrestes frequentissimis insidere bobus, tympanis, ac buccinis datô signô concrepare imperat, ipse nocte intempestâ adoriri Turcam, ad latera immensum concitare clamorem; quo perturbatus barbarus in suam ipse cladem ruit, multis ab Hungaro cæsis, multis ab invicem protrititis. Subinde maritimis elatus victoriis Amurathes invadit, & velut portam victoriarum aperturus Albam Græcam obsidet. Sed frustra erant omnia Joanne Auranzæ priore urbem defendente, donec ultima tentaret barbarus; collem, qui vicinus assurgebat, subruï imperat hiatu vasto sanè, qui septendecim millia Turcarum exciperet. Patet factô dolo obviam fodere Hungari, doncc ex indiciis non longè abesse hostem adverterent, ergo hiatus materiâ incendii capacissimâ implent, obductoque muro foramen relinquunt,

F 7

quod

quod transmittendo in Turcicum cuniculum igni faceret rimam, mox admoto igne dictorum supra millium stragem funestissimam faciunt; non aliàs tam avidè foveam sibi foderunt homines, & sepulchrum.

XV. Jam in fortitudinis, & ingenii arenam descendat Corvinus. Ad Albam ille tunc Juliam Mezethem Turcam experitur, & vinci debuit, ut pluries vinceret; nam suorum colligit reliquias, hostem insequitur, cujus id omne studium esse cognoverat, ut in Corvino fortunam Hungariæ accideret, cujus omnem vultum, signa, arma militi depingit. Habuit Corvinus & vultu parem, & consiliò Simonem Kemenium, cui proinde arma, equum, militem prætorianum signa ipsa tradit. Kemenius charitate in patriam, fide in Ducem se totum fingit Corvinum, datisque signis in se totam concitat Asiam, cui cum præstantissimo milite dum à tergo genuinus instat Huniades, alterius fidei, suæ industriæ, salutis Hungariæ litat vicena millia barbarorum. Duplò majorem tulit cladem furor Turcicus, dum ad ferream portam Transylvaniam tentaret Sciabadius, Amurathis non ulli ferè secundus belli Imperator; sed hunc vice rat quindenis suorum millibus Corvinus, nisi ex octoginta millium multitudine nova fessis adferret Basseus auxilia; quatuor horis ambiguo pugnatum Marte, apud Turcas ad triarios res devenerat, quos in Orbem cogit Dux, ut Hungaros cingant, permittit aciem Corvinus, at unà curribus circumdat, è quibus dum impunè
ster-

sternit hostem miles, interceptam interneccione delet; tum reliqua pars amittis quadraginta fortissimorum millibus in fugam effunditur. Necdum satis Amurathi cladium, necdum Corvino gloriæ; ingenti ille ultra Savi ripam exercitu tendebat, atque in diem proximum prælium decreverat. Coryinus autem excitatis per castra ignibus ipse cum armato milite Savum trajicit, dumque ad flammam excubare creditur, vitâ simul, & somnô hostem exturbat. Deseruerat post tridui cum Amurathe prælium Hunniadem fortuna non virtus, dum perduto milite inermis in latrones incidit, à quibus exutus vestibus, etiam cruce aureâ, pro qua illi velut canes pro offe decernunt, Corvinus hærentem unius lateri acinacem corripit, latronum alterum icctu sternit, alterum in fugam compellit, ipse consecutus è cruce salutem.

XVI. Claudat agmen, qui ducere debuerat Corvini filius, Parenti par fortitudine, felicitate superior Matthias. Jayczam ille Turcis eripuerat, quam ut Mahometes reciperet, omni apparatu locum aggreditur. Sed dispersô undique clamore per Emericum Zapolium Regem, ac ejus unâ fortunam cum exercitu appropinquare, ut de summa imperii decernat, perterritus fugâ consulit salutem, non imperio. Idem Bohemo Moraviam, ac Silesiam eripuerat, Uladislao tamen Polono judiciô senatûs Regnum Bohemiæ cedere coactus fuerat. Casimirus Pater, ut filio tutum redderet imperium, triginta millia inducit, quibus cum denis occurrit Matthias,

thias, & dissipatō quidem exercitu, ut licet vellet, pugnae copiam Polonus non obtineret; interim populari Poloniam imperat, è qua octo millia captivorum Zapolius, & Kinifius in antra compellit, illi simul, & reliquus cum gemino Rege Polonus famem pati, ac etiam succumbere coacti pacem petunt, ut Matthias modicā manu, imò in otio de duobus Regibus, & Regnis triumpharet. Ità semper ars, durati milites, providus Imperator præstat multitudini.

C A P U T X.

Bella cum exteris felicia, & infelicia, utrorumque causa.

SI quod unquam, certè Hungariæ solum, quemadmodum bonorum omnium, ità bellorum erat feracissimum, ut si minùs theatrum, belli certè seminarium jure audiret, ità vel ubertas terræ, vel bonorum suorum impatiens humana indoles, vel finitimorum coëgit invidia. Non sanctitas Regum à profana belli arena satis remota, non exhaustæ malis patriæ licebant otia, ut omnia describere bella sit velle annales transumere. Cessante per affinitatis fœdera Lecho, Cechus assurgebat, ab Arcto Ruthenus, Roxolanus, & quis non incumbibat, ab Occidente imminebant Cæsares, ab Austro Venetus tollebat jubas leo, & quatuor propè sæcula Dalmatiam infestabat, donec immanissimus hostium vices exciperet Ottomannus, cum quo diuturnius pugnavit nemo, nullusque universam Asiæ poten-

potentiam, aut repressit, aut sustinuit fortius Heroibus Hungarorum. Poterat imò retundi Asia, nisi vicina æmulatio gladiatorum aciem hebetasset, nisi felicitate sua in sublime elata timere nescivisset Hungaria, & studiosius discordias concordiam propulisset. Ex tantis ergo bellorum naufragiis aliquas educere tabulas, è tantis tropheis aliqua proferre spolia induxit animus, & quanquam magnæ sunt plerumq; causæ rerum grandium, nec faciles referri, tantis tamen operibus tantillos versus reddere liceat, ne posteritas obliviorum turpium pœnas luat.

II. Septuagesies justo in arenam prælio descendit Mars Hungaricus, partim religionis tuendæ, aut proferendæ gratiâ, partim sociâ arma ferendo; sæpe alienas ulturus injurias, & arbiter Regum, sæpe suos fines à rapacibus Harpyis vindicaturus; ex tot præliis si duodenam excipias, victoria semper ab Hungaris stetit; neque enim hic, aut expugnationes urbium dare placuit, quas in maritima Dalmatiæ ora plerique Reges perfecerunt, in Austria, & Moravia Matthias, in Italia Ludovicus, in aliis alii regionibus, aut excursionses subitaneas, quas ad domandos Valachos, Moldavos, Mysios, Rascianos, in Stephanum Vajvodam, in Laurentium Ducem, in Matthæum Threnchiniensem, in Georgium Siculum orto tumultu suis auspiciis, aut per seipos suscepere Reges, hæc enim res, & prolixioris esset operæ, & non virtuti æquè, atque loci munitioni adscribenda, nisi eò usque pugnantium incendatur ardor, ut æquatis solo mœnibus

bus in plana decernendum sit arena, neque murus asylum præbeat fortitudini; quale nobis exemplum dedit Hunniades, dum invictis animis Belgrado Turcam depulit. Fateri quidem convenit ingentes hauriri vires obsidendo, defendendo, multorum insuper atteri robur, & hæc arte figi victorum pedem, sed in æterna bella affurgunt arces, neque magnopere populorum propellunt injurias, si campo desint agmina. Sed hæc à præsentis instituto cum aliena sint, ad victorias, earumque referendas causas pergat calamus.

III. Pugnant pro suis Divi aris; quem religio educit in campum, nisi admistas habeat bellidux privati causas commodi, non relinquit hosti proculcandum. Contra Bulgarorum Ceam pro religionis concordia pugnârunt Hungari, & vicerunt etiam Duce interempto. Eluserunt Conradum pro dignitate Pontificis decreturi, Chunos gentiles incurrentes in agros Hungariæ prædâ primùm, deinde armis, & milite ad interneccionem deletô, denique Duce Acô spoliârunt, ne non resectô capite animos aliquando recuperarent. Sub Andrea II. Saracenos primùm impetiêre, fuerâtque operæ pretium, nisi inundante Nilô pacis iniquas condiciones petere cogerentur. Vix Chunis nuper victis pacem speraverant, Cumanos experiri coguntur, genus hominum Tartaris corrivale, superstitione, ac moribus sædum; sed militabat æther Hungaris, & quamvis indigno sub Rege, qui vinceret, dignissimis tamen Hungaris, pro quibus pluvia in
ocu-

oculos hostium vehementi deplueret imbre, mutareturque in sanguineam, promerente ita religione, quam Hungari contra blanditias Regis tuebantur. Pro qua iterum sub Ludovico vincebant schismaticos, deleturi perditos, nisi hi scutum religionem objecissent, & que ad Romana sacra redituros recepissent, sed imposuerunt clementibus, ut alias cum tota Rascia subinde darent victorias. Ultimam jam ætate quinque sæculorum quasi ad triarios rediit bellum pro religione, quo tempore patuit, quid in Hungarico pectore esset roboris, quidque leones possint duce Rege belluarum. Vix enim illuxit Joannes Hunniades, jam ipse obtutus astrorum in Mahometanos miserum obversus fuit, ut quoties pugnarent, vincerentur; imò etiam, dum victoriam plauderent, altissimum suppressere vulnus non erat in potestate; vicerant illi primò in Transylvania campo, sed ut interneccione deleberentur ad mœnia urbis Juliae; vicerant secundò trium dierum præliò acerrimò, sed ut ex Hungaris octo, illisq; fessis, ex Mahometanis 24000. sternerentur. Vicerant denique ad Varnam, quia Regem cum 5000. peremerunt, sed victi sunt, quia penè 40000. ceciderunt, quia sic amplius vincere detrectabant. Victi demum sunt pro Christi domo Turcæ, quia ducibus Joanne Corvinò unò, alterò Capistranò, qui columnæ ad Taurunum sunt positi, ne quid Turcæ plus auderent.

IV. Nec suos tantum religio, etiam pietas, & justitia suos ex Hungaria duxit exercitus ad victori-

storias. Pro pietate in fratrem natu grandio-
 & patriam pugnabat Ladislaus ad Vacium, sed
 sine sanguinis effusione. Jucundius erat pugnare
 hastis argenteis, quibus expugnati primùm Pro-
 ceres Henrici IV. ac per hos Imperator ipse: qui
 visâ virtute militum Geysanorum infectis rebus
 in Germaniam revertit, & Salomonem sibi re-
 linquit, sanè ad salutem; nam is hõc primùm
 periculò fractus, mox etiam præliò, rebus hu-
 manis vale fecit, & anteaetæ vitæ expiationem
 adiit in eremo. Magis pro pietate pugnavit
 Geysa II. qui, ut Minoslaum socerum Ruthe-
 nico solio reponeret, bis Lodomerum injustum
 invasorem vicit.

V. Nec minùs valuit pietate Ludovicus, is
 enim primò Casimirum socerum Poloniæ Regem
 contra Bohemos jam Cracoviam obsidentes se-
 curitati restituit, subinde contra Tartaros, in-
 teremptò horum Duce Keyflutò gloriosè defen-
 dit, denique Andream Neapolitanum suorum
 perfidiâ cæsum armis vindicat, Carolum Dyri-
 hachinum eòdem, quò Andreas ictum subiit,
 locò cædi imperat, socios criminis in vincula
 conjicit, Ludovicum Neapolitanum regno ad-
 movet, post messes aliquot ad se devolvendo.
 Justus ab Uladislao Bohemorum Duce Hunga-
 riam vastante incussus dolor concitavit Hunga-
 ros ad vindictam, cui spoliatione universæ Bo-
 hemiæ, & vastitate acerbè litârunt sub Salo-
 mone. Acerbiùs urebant Stephanum II. injustæ
 sibi, atque etiam Patri injuriæ, quas geminâ in-
 cursione in Poloniam ultus fuit. Acerbissimum
 fuit

fuit Belæ IV. à Tartaris gravissimè vexato negatum fuisse hospitium, imò bonorum, ac thesaurorum reliquiis spoliari, ideo ut ulcisceretur inhumanitatem, ab exilio Dalmatico redux magnò Rhodiorum comitatu venit, & in Fridericum Austriæ Ducem signa movet. Temperavit tamen affectum providentia, nam cum Dux esset reus criminis, ille præliò cecidit, populus fuit uti innocuus, ità præliò contra Belam superior. Bellò sociali fidam impendit operam Rudolpho Habsburgico Ladislaus, dum Ottocarum gravissimò præliò devicit, ut ab æmulo imperium illi securum præpararet. Atque his potissimùm causis nituntur bellorum machinæ, faciuntque securos victoriæ Marti succenturiatos. Si aliis horreant dexteræ mucronibus, horret se pariter victoria confidere, nisi cælorum ordo aliquando justè pugnantibus justiore calculo renuat eventus fortunatos.

VI. Quid erat justius, quàm Saracenum orbi Christiano inhiantem bellò reprimere, ac etiam in ortu suffocare, fecerat id Andreas, at istud integrum ei non fuit; vicerat ad Damiatam, at Nilo per fraudem tumescere vinci debuit, ut pactis de salute conditionibus redire cogeretur, sed in hoc periculo socium aliàs habuit Ludovicum Gallorum sanctissimum, & fame, & peste, ac tandem carcere oppressum. Justum fuit Stephano Pyriscam, credo, neptem S. Ladislai ab Imperatore Græco inhumaniter tractatam in amores mariti reducere, sed bonam causam malis artibus fulcire destruere est; Pyrisca, ut acriores

ores addat stimulos feroci animo, scribit Imperatorem velle Hungariam accipere in clientelam, aut sui juris facere; credit in sua damna celer Stephanus, ac è foeminæ gemitu signa explicat, at foeminis etiam Græci sunt fortiores, ideo auspicia muliebria Stephano ingentem cladem attulerunt. Justum erat, & si nihil quàm se, suâq; defendere justius, iustissimum Tartaros bellô repellere, at quàm atroci clade absolutum sit, nemo satis historicorum deplorat.

VII. Gravissimis decertabant odiis Tartari, & Cumani, donec victi hi, ac etiam in exilium acti, meliorem patriâ plagam repererunt, apud Belam Hungariæ Regem, à quo & plagam Regni pulcherrimam, & asylum contra hostes expetebant; nihil illô promptius in favorem clientum; tum quia Princeps fuit liberali, ac ingenti animô, tum quia propagandæ veræ fidei studiosissimus. Sed en è bono malum, & perniciës. Ut è barbara superstitione proliciat, favoribus ornat omnibus Cumanos, imò qui sacra nostra suscepissent, etiam honoribus Regni admovet, oritur invidia in patriis Proceribus grande Regnorum malum, mox etiam apertæ dissensiones, ut imperata Regis parvi haberentur. Offendebat autem Hungaros, & justè quidem nihil securum sibi esse à Cumanis, ne quidem thorum conjugalem connivente Principe; durum erat auctoritati Procerum, ut sedes eorum, qui pro vetusto more coram Rege assedissent, comburerentur; ingratum fuit in bello præclarè meritos non præmiari, quin belli peremptorum Regiæ quæ-

suræ

fura bona adscribi, quin & causas controver-
 sas non amplius ad Regem, sed ad substitutos
 deferri, ab iisque pro libidine omnia geri, adeò
 quidem, ut vilissimus Cumanus Regios vultus in-
 tueri, & alloquium ferre, Hungarus non nisi re-
 sponfa literaria acciperet. Volvitur è malo pe-
 jus, nam Kuthenus in suspicionem venit conspi-
 rationis cum Russis ad Hungariam opprimendam,
 ac à furente populo in custodia cum suis inter-
 emptus, reliqui etiam Cumani ad bellum con-
 tra Tartaros evocati à rusticis cædebantur, quare
 in furorem versi turmatim omnia populantur,
 & incendunt usque in Austriam, etiam militiæ
 Regiæ partem ferè ad internecionem delent.
 Hæc verò mala sunt semina grandium; nam
 invecos in Hungariam Tartaros, dum ad Sajo-
 nem fluvium pugnaturus Rex aggredi parat,
 pars cum Colomanno Duce strenuè dimicant,
 pars Cumanicis malis, & irâ furentes pugnam
 detrectabant, & occultis viis elapsi Regem de-
 servère, qui saluti suæ prospecturus elabatur, &
 paucos militum cum ulteriore Hungaria Tartaris
 concedit, & extremæ calamitati, quam favore
 præposterò æmulationem irritante, ac extre-
 mum in discordiam effusò acciverat.

VIII. Clades geminas Abæ victi ab Henrico,
 & Colomanni à Russis sævities procuravit, dum
 ille in pace subditos premit, in prælio ut ab ho-
 stibus opprimeretur, à suis desertus promeruit;
 iste imbellem calce proterendo fœminam, Rus-
 sos in furorem accendit, à quibus nocturnis in-
 fidiis castris, & milite exutus vix cum pauculis
 in

in Hungariam effugit. Rarò quidem felicia furor
 arma ministrat, semper tamen in authoris caput.
 Nec parùm interest, quò milite pugnes, Otto-
 carus ille à Stephano, & Ladislao bis vincendus,
 Belam vicerat, quia Cumanorum auxiliis magnâ
 parte præliantem deprehendit; rarus miles pa-
 ribus armis pugnat pro alieno, atque pro suo;
 experti Quirites, experta posterior ætas socios
 milites numerum facere, rarò victoriam. Ex-
 pertus idem Sigismundus Rex deinde Impera-
 tor. Is injurias uxoris Mariæ ulturus multorum
 nobilium capita messuerat, quasi hominum, &
 papaverum capitæ parem expeterent ultionem;
 atque eò factò animos Hungarorum admodum
 alienos reddiderat incommodò planè tempore,
 nam necesse habuit ab exteris exercitum sup-
 plere. Venerat in suppetias Joannes Dux Bur-
 gundiæ Philippi filius cum lecta, atque ornata
 Gallorum manu; jam ducentis armatorum mil-
 libus stabat Bajazethes eâ multitudine certus re-
 tinere dominatum Europæ; necdum convene-
 rat Christiana omnis militia. Provocabant Tur-
 cæ ad pugnam, inhibebat & sapienter Sigisfrun-
 dus; at negligebant Galli, sive oculis in lucem
 gloriæ intentis, sive animis ad æmulationem
 comparatis, ne victoria penes Hungaros mane-
 ret; provocantes insequuntur, quasi cum his
 esset unicè decernendum; procurrunt ulterius
 in hostem, qui frenuè pugnantes, multitudine
 fatigat, tum etiam à reliquo corpore præcludit,
 jamque ipsa segregatione imbecilles, gregarios
 concidit, Duces capit in spolia futuros; at pe-
 riis-

riisset licet una Gallorum manus, palmam meruisset, nisi reliquum exercitum ad herbam hosti porrigendam, sibi ad fugam consulendum coegisset, Nicopolim barbaro, Sigismundo vix cymbulam ad enatandum è tanto Reipubl. naufragio reliquisset, denique Turcis ducenta aureorum millia in lycrum, belli nervum auctura.

IX. At poterat Hungaris clades ista tolerabilis videri, quam Albertò II. Duce barbaris restituerunt; tolerabilis, & illa Joannis Corvini, quam in campo Merulæ minùs cruentam geminis partibus, ac hostis retulerunt; tolerabilis & illa, quâ ad Losonczinum Hunniades castris exutus fuerat, quia exutus sociorum manu, atque, ne semper vinceret, ne Dux una videretur vincendi ratio, à suis desertus fuerat; eò nimirum vesaniæ prorumpit æmulatio, ut hostile malitjugum, quàm perpetuam amico victoriam! at illa tolerari potuit, quâ Rex Uladislaus pœnas dedit non observati fœderis, imò consilii, quòd Corvinus dederat imprimis salutare. At infelix gloriæ magnitudo, iterum umbram projecit in oculos invidorum, quâ comitibus affusâ cæcus in præcipitium abiit Rex, & belli imperator; tolerari, inquam, potuit, quia Corvini Pater, & filius, Bathoreus, & Kinisus firmissimæ Hungariæ columnæ abundè damna resarserunt cladi-bus illatis, & cæsis intra semisæculum Turcarum millibus facilè quadringentis. At suprema illa, in quam Corvinis antè heroibus eductum in altissima Hungariæ fastigium tandem ruit in funesta Mohacsii palude, nunquam admodum explicabit

bit dolorem, nunquam exeret teterrimam notam. Multi sanè vespillones hóc Hungaricæ gloriæ sepulchrum effoderunt, multa signa portenderunt, nam Rex tanti discriminis caput, vix natus matrem amisit, & natus quidem sinè pelle, in suam recens exenteratam inclusus è iudicio medicorum, nomen ipsum aliud à designato Julii Ludovici accepit, ante pugnam quinque soles in cælo visi, Rex ad loriceæ indutionem corruvit.

X. At gravius in fatum Hungariæ laboravit crudelitas, dum Legati Turcæ pacem petentes, contra jura gentium abscissis naribus remissi; præcipitantia, nam dum comites Scepusiensis, & Frangepani expectandum, & in tutiore, quàm Mohacsiensis esset ager, locò præliandum morerent, ipsi pariter sub armis quadraginta millia adducturi, nihil bene monentibus militum cessit furor, ac demum etiam regrediendi impotentia; temeritas, quam Solymanus ipse damnaverat; quid enim 26000. manipulos contra totam Asiæ potentiam, quæ ducentis bellatorum millibus Hungariam inundaverat? quid Rex bellandi inexpertus ad Solymanum tot palmarum Ducem? imò quid creatus belli ductor ex monastica disciplina, ac tandem Præsule Strigoniensi, pedo pastorali Ecclesiæ aptior, quàm sceptrò, gladiòve miles ipse quanquam cætera robustus, & in prælio usque ad Solymani tentorium audax, at ordinis impatiens in suam perniciem ruebat, quò sanè adduxit Regem aspectu elegantem, indole generosum, comem, rei mi-
lita-

litaris studiosum, at inexpertum, quartò decimò
 ætatis annò barbatum, sequenti conjugatum,
 decimò denique & octavò canum; heu dolor!
 nimium citò ad sua, & Regni fata maturum!
 ità rara est juventum felicitas neglectò seniorum
 consiliò, sinè invocato superùm auxiliò, nam
 orti repentè venti signa militum subverterunt,
 concrepantibus tubis sinè precatone antea san-
 ctissimè præmitti solita miles in arma ruit. Nec
 diffiteri licet strenuè pro patria cecidisse, at im-
 prudenter; non incertam dedisse hosti victo-
 riam, at patriæ fatalem, eâ siquidem nigræ diei
 nocte involutus est togâ, sagòque qui ex fe-
 licibus Corviorum temporibus remanserant,
 clarissimorum virorum splendor, viri Principes
 utriusque sacri, & profani ordinis cum Rege
 sepulti, ex ea nocte nata discordia, quæ duo-
 bus sæculis Hungariam vexavit, ut maximis
 exercitibus vix, ac vix tandem è visceribus ho-
 stem expulerit, edacissimum sanè venenum, &
 pertinax, quod tam fortibus remediis curaba-
 tur, tot accisionibus, tot bustis,

C A P U T XI.

Ordo militia Hungarica.

I. **R**epublicam diversi admodum Ordines Ci-
 vium efficiunt, in quibus militaris ad au-
 gendam, firmandâmque summè necessarius est.
 Is dum ab hoste irritante duxit ortum, tum ad-
 versis ad secunda ferentibus è privatis com-
 modis, à parvis Regni limitibus, ad publicam
 lucem,

lucem, ad ampliffimas Provincias extendit Rempublicam. Quidquid maximorum retro Regnorum historia meminit, angustum fuit, atque ut navibus nata ferendis flumina sua in scaturigine levi passu superantur, ita imperia maxima, modicis caëpta initiis ampliffimos ferrô duce limites acceperunt. Et ubi primùm vix Tribunus, aut Judex invenerat, quibus imperaret, subinde nec Dictator adjutus Consulibus, Proconsulibus, prætoribus, quæstoribus, Præfectis, Legatis ad ferenda mandata satis esset expeditus. Et tantas has moles discordiarum Numen Mars copulavit, ut vi suâ, & naturâ ferum etiam dum animas dividit, corpora grandia imperiorum conjungeret. Atque hujus Athenæ, Spartani, Tyrii, cùmque suis Romulus pastoribus fidem faciunt; fidem & posteriora tempora, quibus & Oriens, & Occidens Sol Romam adorabat: Romam Marte Patre natam, Marte duce terras, & maria domantem.

II. At quemadmodum imperia magna, sine Præsede justitia, sunt magna latrocinia, ita hominum armata manus, Duce, legibus, ordinèque destituta, quid sunt palantia nisi latronum agmina? in tanti mali remedium natus est ordo imperandi, obsequendi, pugnandi, repugnandi; longa hujus præcepta usu ipsô edocti dedere Cajus Cæsar, Vegetius, aut qui horum gesta scripsere Græci veteres, & Latini. Justus Lipsius Latinorum ævi sui delictum, inter assidua Germaniæ inferioris bella, horum

ex ipsa spectator arena, cum nollet ferrò, bella, duxit calamò, credebátque se præsentium mala bellorum lenire posse, si veterum meminisset problemate positò: an veteres, & Romanorum belli artes Principum, an nostrorum machinæ belliducum plus conferrent ad victoriam. Et reliquis immorari tædet animum, una totius militaris Reipublicæ fabrica hic adscribenda videtur ejus apicibus: multitudo apta, & composita in armis ad vim faciendam, vel arcendam sub certa lege, ad quam rectè conficiendam opus est delectu virorum, ordine ætatis, dignitatis; armis, quibus hostem aggrediaris, quibus repellas; acie ut fessis recentes succedere, primipilis triarii denique possint; disciplinâ, ut patriam, cives tueantur, Rempublicam conservent, non evertant. Quæ omnia quàm veteri Hungariæ servata fuerint, pagina exhibebit.

III. Si Attilæ tempora memoriâ repetamus, ultra quingenta secum trahebat millia; innumera sanè multitudo, quæ nisi vastissimi animi Ducem nacta fuissent Attilam, confusam certè, & tumultuantem turbam, quàm martiales viros retulissent, & certè fuit hæc multitudo terrori magis, quàm pugnæ, quæ inundatione suâ hostes involvit. At ubi finibus Hungariæ confedit Attilæ posteritas, ferociâ & viribus, non multitudine pugnabat. Ad belli molem superandam necessaria sunt pectora robore corporis, stabilitate, quæ cœli

injurias ferre possint, æstu, & pruina mædeant, est etiam opportuna agilitas corporum, quæ celeritate suâ victoriam invitet. Hungariæ partes aliæ montanæ sunt, aliæ campestræ; priores illæ gignunt viros, & ferendis ponderibus robustos, & ipsò montium cælò duratos; posteriores in omnem partem versatiles, & cum fulgure parentes modò à tergo, modò à fronte; ambæ alunt brachiò, & humeris validos ad cædendum hostem indefessos, ut si ex montano corpus velut gravis armaturæ militiam ex arte instruas, ambulanti murum stabili; cornu utrumque agminis eques adjecto pedite, sed non vagabundus constituet.

IV. Vetus Hungariæ militia patriò constabat delectu, & ubi socios habuere, rarò felici eventu; neque mirum, & indoles, & disciplinæ discordia hiatum fecit victoriæ, ut ad hostes transvolaret. Imò nec egebat auxiliis, quando sexaginta millia equitum, peditumque non difficili delectu in aciem produxit; nec est difficile creditu, qui singulas provincias in calculum reducit, quæ cum Transylvanicis, & Siculicis septuagesimum numerum excedunt, si frequentes populò, si ex ingenii propensione ad militiam proclives, si bello assuetas, imò, ut alicubi meminit apud Bonfinium Matthias, non aliunde magis, quam ex bello cupidus lucrum, & gloriam reportare; si tot, tamque diuturna bella ab una hac gente confecta intuearis. Posteriora tamen Corvino-

vinorum tempora ultra 30000. vix ad prælium eduxere.

V. Ordinem ætatis, atque Romani, tam superstitiosum non habuere, non illa idonea videbatur, quæ ferocior; neque emereri laborabant stipendia, sed immori bellis; dignitatis verò hunc tenuere, vel enim communis Regni expeditio in subitaneum, & grandem evocavit hostem, & tum jure Regni Palatinus fuit belli Imperator, vel privatus quispiam hostis arma intulit, & ad hunc repellendum sæpe Rex ipse, sæpe spectatæ fidei, & fortitudinis heros militem ducebat. Reliqui ductores agminum Capitanei, castellani, millenarii, centuriones, decuriones erant, ordines ipsi pedestres alii, alii & plures erant equestres, sive quia facilius hoc est militiæ genus, sive quia nobilium è dignitate. Horum alii erant ordinarii, qui perpetua stipendia in munimentis, & Regni limitibus merebant, cujusmodi fuit legio Matthiæ Corvini nigra vocitata, eò quòd æstatem, hyemem, noctes, atque dies, cœli pluvium, & sudum eadem pertinaciâ tolerasset, quæque Matthiæ ejusdem testimoniò nihil impervium habuisset, scelere demum suò periiit; ut antea victoriis, & arte militari fortissima, ita injuriis patriæ illatis conscelerata. Subsidio erant ex gremio Regni, sed impensis Prælatorum, Baronum, Nobilium, Procerum collecta, in banderia, quadringentos viros complexa divisi, nam regale banderium mille equites numerabat.

VI. Armorum genus erat jaculum manuale & brevius, jaculum longius, seu lancea, acinaces, seu gladius falcatus, & framea, gladius alter in mucronem desineas, isque vel manualis, quò cæsim, punctimque ferirent, vel equestris longus, equiti evertendo designatus, sagittæ cum arcibus, iisque ingentibus ad terrorem, & pharetra, securis, uncinus, & clava. Callimachi hæc est descriptio: *Cum ferendi duplex sit ratio punctim, casimque. Punctim eminus arcu, & sclopiis. In arcu, quamdiu à seipsis non degenerarunt, aliquid momenti fuit; à principio enim non decoris, & habilitatis, sed terrendi, sed sauciandi hostis ratio habebatur, atque ideo sagittæ graves, & pralonga, arcus verò amplitudine, & robore tali fiebant, ut aspectu terrerent contuentes; nunc verò per ambitionem decoris omnia commutata, ut non virorum fortium tela, sed puerorum ludicra videantur. Sclopetorum hæc forma, ut ex ephippiis manuales sclopi penderent, angustiore orificiâ, quâ causâ omnem armaturam ferream penetrabant. Cominus lanceâ, verutò, uncinò pugnant; lancea erant ferrò acutò munita, & equò succussante impellebantur, verutò in persequendo hoste usus erat, uncinò contra quodvis hostium genus, sed maximè contra equites gravis armatura, quò lorica, & thoracem perforarent, & equitem dejicerent. Casim secabant, vel batuabant adversarios; acinaces enim, ne punctim feriant, recurvos habent; contra Turcas,*

ut

ut ait Callimachus, peritè & strenuè dirigere
 „ sciunt arma Hungari, quibus si ferream arma-
 „ turam hostilem perfringere non possint, stre-
 „ nuissimi Hungarorum hostem clavâ agredi-
 „ untur. Pergit in sequentem sensum Callima-
 „ chus.

VII. Matthias Corvinus ille Rex Pannoniæ,
 quò nemo à multis sæculis melior, prudentior,
 militiâ clarior, aut felicior, & rerum veterum
 inter Principes quidem doctior fuit, in corona
 illustrium hominum coram ipso de præstantia
 ævi illius, & artibus machinisque bellicis in-
 super plerisque omnibus vetera postponenti-
 um sententiam tulit: si centesimam partem an-
 tiquæ militiæ ætas nostra teneret, & discipli-
 nam haberemus illi parem, profectò Turcarum
 istud regnum non fuisset tam longè, latèque
 diffusum. Nec tamen antiquitatem nomino,
 quæ quingentis, aut sexcentis annis continè-
 tur, sed Romanorum illud ævum aspicio, quod
 cum aliis belli artibus, tum & machinis, & tor-
 mentis præclarè fuit instructum. Ufu armo-
 rum Hungari quidem soli ferè hâc tempestate
 cum Turcis pugnare noverunt, eò quòd in-
 fitò quòdam odiò quotidianis propè præliis
 cum his contendunt, maximoque ob id ipsum
 illis terrori sunt.

VIII. Arma defensiva loricas, thoraces, cassi-
 des, eaque multi generis ut veteres habuerunt,
 at contra sagittas potissimum utebantur pellibus
 luporum, in quorum villos dum deciderunt illæ,

innocentium corpus relinquebant. Neque præterea
 aut egebant multis, aut utebantur defensivis
 armis, quando in congressu eâ præditi fuerunt
 audaciâ, ut nihil magis ignominiosum apud ipsos
 fuerit, quàm aut locum relinquere, aut tergô
 vulnus accipere. Hinc in ipsa belli acie quædam
 sunt consideranda: ante pugnam in loco accom-
 modo præsertim in campos diffuso, quia equita-
 tu gaudebant aciem instruxere numero, & figurâ
 multiplicem, prout loci, aut hostis conditio fe-
 rebat. In campis Mohaciensibus in duo agmina
 divisus fuit universus exercitus; in campo Me-
 rulæ Gubernator Hunniades octo & triginta aci-
 es digessit. prioribus temporibus prælia iniban-
 tibus horrendum sonantibus, ita ut rotundæ
 acies ordine primô undique eatenatis curribus
 cingeretur. Cornua diversæ gentes proferebant
 peditum, atque equitum ambitu. In agmine
 præcipuo sive statario Regem in medio statuebant
 cum flore & robore bellatorum, qui de more in
 prælio comparebat, ut in medio fortissimorum
 & suis prospiceret, & ab immani periculo exem-
 ptus redderetur. Hinc, teste Prodericô, ex
 pervetusta consuetudine nobiles Hungariæ com-
 munivere Regem circumquaque, erantque Regi
 pro muro inexpugnabili, cujus munimine de Ghu-
 nis, & Ruthenis evasit Colomanus. A Rege haud
 longè ferebatur vexillum ingens imagine D. Vir-
 ginis conspicuum signifero, & ut ad Romanæ
 denominationis de Aquilifero loqui liceat, Ma-
 riophoro Judice curiæ, detractis ipsi calcaribus.

ne de fuga cogitaret. Ante prælium Palatinus Regem circumvehebat per universum exercitum, eundem ostentans omnibus, & palàm contestatus eum paratum extrema ferre omnia, pro patria, pro sacra Christi DEI optimi, maximi religione, pro conjugibus, & liberis eorum, aris, & focis. Rex in locum reductus galeam imponit capiti, attolli signa jubet, & cantum videlicet nomen Sacrosanctum JESU & Mariæ invocantium, tum tubas, ac tibus plenò, vehementique flexu concitatas, ut suorum, & hostium animos diversis affectibus impleret. Denique muta illa signa, sed silentiò vehementer incitantia vexilla Christi, sanctissimæ ejus Matris, D. Georgii, cujus in bello Numen præ cæteris invocabant. Signa hæc reliquis usitata, non illud, quod Dionysius dux ingenti, & altâ trabe currui fixum erigebat, & quatuor jugis boum circumvehebat. Confligebant turmatim, non totò agmine, à fronte positi nullò certò locò consistunt, sed omni necessitati sunt subsidium. Agmen statarium, & novissimum, & ut in Romanis triarium, quod statariò præliò victoriàm conficiebat. Celeritatem præliandi, & omnes artis militaris formas fingendi scientiam Hungaricæ militiæ refert Bonfinius, ubi cuneos, forfices, globos, turres, laterculos, cornutâsque acies fusè dilaudat, & nihilò minùs, ac magis Romanas illas æstimat.

IX. De disciplina militari ità loquitur: *Nusquam gentium milites spectare licuit caloris, & frigoris*

frigoris, item laboris, & inedia tolerantiores, qui studiosius imperata faciant, lubentius datò signò pugnam ineant, se morti promptius exponant; item qui militarem seditionem magis detestantur; in castris quietius, honestiusque vivant, sese religiosius agant, tumultus magis abominentur & rixas, colant avidius temperantiam, & castitatem, & ab omni blasphemia, perjurio, illegitimâque venere sint alieni. Maxima pars equitum, quibus uxores sint, & liberi, triennium quandoque assidue militare coacta, nunquam conjugii fidem violasse creditur. Si quis cum scorto deprehensus est, perpetuâ sugillatur infamiâ, fortitudinis & continentia sunt plus, quàm Lacedæmonia. Hyeme juxtâ, atque atate castra frequentantur, & quod meis bisce oculis saepe vidi, sub nivibus, ac terrâ, ne obsidionem institutam deserant, tolerantur bybernant. Unde murium saepe more prodeunte stationibus, totam noctem tesserariorum jussu equites adsunt, neque locò moventur, neque de ingenti algore queruntur. Et quamvis plerisque membra vesante frigore obstupescant, incicid tamen animò cuncta patiuntur; liberos in castris alunt, ibique militaribus studiis informant.

X. Quæ quanta sit laus, æstimare satis poterit, qui consultis retro historiis, nullam meliorem formam militiæ, neque apud Græcos, neque apud Latinos repererit. Duo exinde conjicio, alterum non fuisse difficile victoriam consequi Matthiæ cum tam felici apparatu, alterum

terum licèt sub hoc fortissimo Rege ad summum gloriæ pervenerit disciplina militaris Hungarorum, eò tamen magnis incrementis tetendit sub Regibus majoribus, qui parvâ sanè manu provincias exteras tenuerint in potestate. Certè Neapolis sub Ludovico, Vienna sub Matthia, Moravia, & reliquæ provinciæ præsidia Hungarorum sinè violentia, & rapinis tolerârunt, imò nec Dalmatis invisi fuissent, nisi æmulos instigatores habuissent. Domi una legio nigra, neque hæc ex Hungaris unis compacta, insolentiâ demum resolutâ debuit acerrimè coërceri.

XI. Tres tamen militiæ leges erant nationibus exteris parum usitatæ, prima ut Regi militare velint, servire non cogantur; magnanima ea lex, & in Regiam Majestatem propensissimam indolem significat, & milites adeóq; nobiles esse, qui vitam laudis, ac honoris ductu, patriæ necessitate levissimam ducant, & non dignari servire, qui eapropter in hostem arma sumunt, ne serviant, quâ tandem arte fiet, ut suâ se sponte mancipient servituti. Altera ne cum Rege ad extera Regna cogantur abire, quæ difficulter intelligi potest, nisi quòd uxorem, ac liberos ad exteras regiones non abduxerint, adeóque ibidem æterna ducere bella improvisis necessariis cogerentur, aut certè ire magis vellent, quàm cogi, ut exeant, cùm in omnes latè provincias arma circumtulerint. Denique non ire ad castra Re-

ge in illis non existente, quod quidem extra generale bellum vix valere existimo; hujusmodi privilegium cum ante Mohaciense prælium nonnulli objicerent, Ludovicus sibi, & patriæ infelix in iram versus hæc in frequenti senatu profudit: *Video ego unumquemque capiti meo excusationem, & salutem capiti suo querere. Ego personam, & caput meum ideo in hoc periculum adduxi, ut illud pro hujus regni, & vestra salute omni fortuna discrimini objicerem. Ne quis igitur sit, qui possit excusationem aliquam ignavia sua capite meo prætere neque possit aliquid mihi imputari; ibo ego D E O optimo, maximo bene juvante, cras vobiscum in persona eò, quò alii sinè me ire nolunt. At nimirum ire noluerunt, qui iniquò se pugnatos omine prospexerunt.*

XII. Sed hanc illius temporis Procerum pervicaciam fato cuidam, & ex ingenti, ac præcipiti apice gloriæ in ruinam declinanti Hungariæ eventus insequens cogit imputare. Quis enim animò concipiat gentem ad bella natam, quæ vel sui reverentiâ nominis, propè ad audaciam se hostibus inferebat, muctones insidiantium infra suspicionem metûs expetebat, in præliis acerrima semper fuit, tum, in illo fatali articulo, cum hostis fines patriæ ingressus coëgit pro aris, & focis, pro conjugibus, & liberis, pro dulcissima patria periculum adire, Regem suum hosti objecturam? suas fortunas indefensas deserturam? certè etiam labante fortunâ

tunã pro vindicanda Emerici Gubakii Præfulis
 Varadinensis morte, hãc nulla unquam gens
 pro salute sua, pro publica dignitate, vel in-
 tentiore studio, vel graviore impetu, vel ma-
 jore celeritate ad arma convolavit, quid Hun-
 gari pro Rege erant facturi?

XIII. Permansit ea virtus ad posteros si mi-
 nùs in suo robore, in iudiciis bellicis, ùt feri-
 bit Vinandus de splendido eorundem militiæ
 apparatu: *Rudolphus illustrium turmas aliquot
 instructissimas secum traxit: Attile proximiarum
 domitoris victrices copias representare videbantur
 armis, atque vestitu. Equorum nobilium colores
 atque pictura varia, gemmis, auròque nitentes
 phalera, martiorum hominum ferox apparatus
 feri vultus, virgata tunica, thoraces, & lorica
 bilices, trilicesque clavis aureis, argenteisque di-
 stincta. Itbyrai arcus inaurati, & encaustò pi-
 cti, pharetra coccò, purpurã, pellibus peregrinis,
 ac raris tecta, & ornata, lancea coloribus variis
 depicta; è ferro fabricata clava, mallei ponde-
 rosi, atque inaurati spectantium oculos satiare
 non poterant. Atque inter cetera generosa nobi-
 litatis, militarisque virtutis insignia præmina-
 bant extensa aquilarum ala ingentes vastis cly-
 peis inbarentes, vel auratis galeis imposita: vetu-
 stum decus nobilitatis apud Hungaros familia, &
 præcipua fortitudinis bellica apud posteros insignia.
 Maxima cum his habebantur victoria premia,
 ac veluti laurea quadam eximia pro singulis bo-
 stium capitibus pennas accipere, & crebris vi-
 cloriis*

Et oris multiplicare, plurimas è cassidibus, aut lanceis pendentes efferre, & referre in pralium, per castra, & urbes è capite circumferre, & quod fortè gregariorum fuit, cute perforatâ temporibus infixas gestare gloriosum.

FINIS
Partis Primæ.

DEBREENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
- 6709-1953 naplószer

PARS

751025

ut
li-
e,

S

751025